

Р 496
1980/11

Тулусток

11
1980

Экс. №1

САРҲИСОБ ВА ИСТИҚБОЛ

ГБ УЖОР
Н

Инсоният тарихида янги давр очиб берган Улуғ Октябрга шон-шарафлар!

Яшасин мангу барҳаёт революцион интернационал таълимот — марксизм-ленинизм!

Яшасин совет жамиятининг раҳбар ва етакчи кучи — ленинчи Совет Иттифоқи Коммунистик партияси!

Яшасин партия билан халқнинг бузилмас бирлиги!

Совет Иттифоқи меҳнаткашлари! КПССнинг XXVI съездини муносиб кутиб олайлик!

Ленин байроғи остида, Коммунистик партия раҳбарлигида — коммунизм ғалабаси сари олға!

КПСС Марказий Комитетининг Улуғ Октябр социалистик революцияси 63 йиллигига Чақириқларидан

Ўзбекистон меҳнатнашлари, барча қардош совет халқлари каби, ўнинчи беш йиллини муваффақиятли янунламоқдалар. Мамнуният билан айтиш мумкинки, «оқ олтин» ўлкаси меҳнат аҳли КПСС XXV съездининг асосий йўналишларида белгилаб берилган улкан вазифаларни тўла-тўқис ва аъло даражада амалга оширди, халқ хўжалигининг ҳамма соҳаларида катта ғалабаларни қўлга киритди. Пахтачиликдаги муваффақиятларимиз айниқса салмоқлидир. Уртоқ Леонид Ильич Брежнев Ўзбекистон пахтасининг мамлакат экономикасида тутган ғоят шарафли ўрнини белгилаб берар экан, республика меҳнаткашлари бу қимматли экиннинг рекорд ҳосили чўққисини тобора баланд кўтариб боришига совет кишилари ўрганиб қолдилар, деб таъкидлади. Дарҳақиқат, ўнинчи беш йиллигининг ўтган тўрт йили мобайнида республикада пахта етиштириш 14 процентдан зиёдроқ ошди. Ўзбек пахтакорлари Ватанга 22 миллион 300 минг тонна ёки пландагидан 500 минг тонна кўпроқ «оқ олтин» етказиб бердилар. Ана шу ҳосилнинг асосий қисми механизмлар ёрдамида териб олинди. Бу йил эса, Ўзбекистон пахтакорлари сентябрь ойидаёқ 3 миллион тонналик маррани эгалладилар. Тошкент области меҳнаткашлари пахта тайёрлаш бўйича ўнинчи беш йиллик планини мuddатидан илгари — 29 сентябрда бажардилар: давлат қабул пунктларига 2 миллион 95 минг 849 тонна «оқ олтин» етказиб бердилар. Йиғим-терим мавсумининг қахрамонлари — илгор механизаторлар мавсумда 200—300 тонна ва ундан ҳам кўпроқ пахта, териб, юксак меҳнат унумдорлигига эришдилар. Ўзбекистон партия ташкилотининг доимий доно раҳбарлиги остида йиғим-терим мавсуми тобора қизгин тус олди, республика меҳнатнашларининг ғайрат-шижоати натижасида бу йил 6 миллион тонналик улкан хирмон соат сайин юксалди, йиллик план ва социалистик мажбуриятларини ортиғи билан адо этган колхоз-совхозлар, районлар, областлар сафи кунма-кун тўлиб борди. КПСС XXVI съезди, Ўзбекистон Компартияси XX съезди шарафига бошланган социалистик мусобақа республикамиз меҳнаткашларининг ижодий меҳнатига мисли нўрилмаган даражада кўтаринки руҳ бағишлади. Фаргона область, Ўзбекистон районидаги «Ғаниобод» совхозининг илгор механизатори коммунист Камолдин Зоҳидов каби ижодий меҳнат ўзишуви голибларини эъзозлаш эса анъана бўлиб қолди.

Ш. ОЛИМОВ фотоси.

ДАВРИМИЗ ажойиб саналарга, кашфиётларга бой: Улуғ Ватан урушида қозонилган тарихий ғалабамиз, Юрий Гагарин парвози, БАМ ва Мирзаҷўл эполеяси, шоирлару адибларимиз, санъаткорларимизнинг йигирманчи юз йилликка абадий бағишлайдиган асарлари... Аммо башарият даҳосини намоён қиладиган бу воқеалар, кашфиётлар ўз тарихий тақдирлари, рўёбга чиқиш сабабларига кўра бир улуғ кун олдида бурчлидирлар. Зеро, у зулм, разолат дунёсини тор-мор этиб, тараққийпарвар инсониятни Меҳнат, Ҳақиқат, Озодлик, Тенглик, Тинчлик, Бахт-саодат йўлига бошлаб олиб чиққан, энг инсоний орзу, мақсадларга, санъат ва маданиятга чинакамига ҳаёт бағишлаган, Улуғ Октябр социалистик революцияси ғалаба қилган кундир.

7 ноябрь — музаффар марксизм-ленинизм таълимотининг тимсоли. Шунинг учун жаҳон меҳнаткашлари, Совет диёри, социалистик ҳамдўстлик лагеридоги барча эллар Октябр байрамини пролетариатнинг улуғ доҳийлари Карл Маркс, Фридрих Энгельс, Владимир Ильич Ленин иштирокида ўтадиган эзгулик тантанаси, марксизм-ленинизм ғояларига садоқат имтиҳони деб биландилар.

Доҳиймиз Ленин, юбилейларни амалий иш манфаатларига бўйсундириш лозим, деб ўргатган эди. Улуғ Октябр социалистик революциясининг 63 йиллик тўйи нишонланаётган шу кунларда совет халқи амалга ошираётган яратувчилик иши эса моҳиятан ҳам, миқёси жиҳатидан ҳам улуғдир. «Партия барча регионларни, бизнинг жуда катта халқ хўжалигимизнинг ҳамма тармоқларини қамраб олган ҳақиқатан ҳам кенг кўламдаги вазифаларни ўртага қўйишни зарур деб ҳисобламоқда. Айни вақтда бу вазифалар — реал вазифалар, албатта», деб таъкидлади ўртоқ Л. И. Брежнев Қозоғистон ССР ва Қозоғистон Коммунистик партиясининг 60 йиллигига бағишлаб Олмаотада ўтказилган тантанали мажлисдаги ёрқин нутқида. Бинобарин, Коммунистик партия раҳбарлиги остида совет кишилари КПСС XXV съезди қўйган муҳим вазифаларни сидқидилдан адо этмоқдалар, жамоат ишлаб чиқариши самардорлиги ва иш сифатини оширмоқдалар.

Ўнинчи беш йиллик ҳам, худди олдингилари каби, жонажон мамлакатимизга, хусусан серкўёш республикамизга экономика, фан, маданият соҳасида юксак парвозлар бахш этди, халқ турмушининг муттасил фаровонлашиб боришини таъминлади. Бу қонуний ҳол, албатта. Чунки халқимизнинг бунёдкор меҳнати беш йиллигининг ҳар бир кунини, ҳар бир дақиқасига янгича мазмун, ўзига хос ижодий қиёфа бағишламоқда. Техника тараққиятини белгилаб берадиган соҳаларнинг юксак

суръатлар билан ривожланаётгани, sanoat маҳсулоти меҳнат самарадорлигини ошириш ҳисобига борган сари кўпроқ ишлаб чиқарилаётгани айниқса ибратлидир. Олмалик, Навоий, Чирчиқ, Муборак каби истиқболли шаҳарларнинг sanoati ўнинчи беш йиллик давомида жадал суръатлар билан, ҳар тарафлама тараққий топди.

Шарқ машъали — тўрт орденли Ўзбекистон меҳнаткашлари барча қардошлар билан ҳамқандам бўлиб коммунистик қурилиш йўлидан дадил одимлаб бормоқдалар. Серкўёш ўлкасининг бу йилини — беш йиллигининг яқунловчи йилини sanoat, қишлоқ хўжалиги, фан, маданият жабҳасида илгари қараб катта қадамлар ташланган йил деб аташга ҳақлимиз.

Леонид Ильич Брежнев Ўзбекистон ССРга Халқлар дўстлиги ордени топширилишига бағишланган тантанали мажлисда: «Партия бажарган жуда катта ишнинг, миллионлаб ишчилар ва колхозчилар, олимлар ва маданият арбоблари қилган фидокорона меҳнатнинг самараларини Ўзбекистоннинг бугунги равнақида фахрлиани кўриб турибмиз. Сизларнинг ҳашаматли шаҳарларингизни, замонавий заводларингиз ва фабрикаларингизни, эъзозлаб парвариш қилинган далаларингизни ва яшнаб турган боғларингизни кўрган кишининг кўнгли қувонади», деган эди. Бу ажойиб сўзларнинг бугун — ўнинчи беш йиллигининг яқунловчи кунларида эслашимиз табиий. Чунки эндиликда шаҳарларимиз янада улуғворроқ, гўзалроқ бўлиб қолди, завод ва фабрикаларимиз қудратига қудрат, далаларимиз, боғларимиз саховатига саховат кўшилди.

Бу йил офтоб йили, деҳқон пиллакорнинг қувончли йили бўлди. Ўзбекистоннинг пилла хирмони кўзларимиз ва дилларимизни қувонтиради. Фарғоналик Абдухон ота Алигаҳаровнинг, хоразмлик Матвафо ота Юсуповнинг оқ бешагу кўк гурвак қовунлари ҳар йилдагидан ҳам тотли. Қашқадарёлик чўлқувар Ҳаким ота Усмонов экиб ўстирган тўрлама гулоби, беҳзоди шерози қовунларини БАМ қурувчилари «Ўзбекистон эртаги» деб атайдилар. Бу йил республика боғроғларида етиштирилган узум, анор, анжиру шафтоли, олмаю беҳиларнинг таърифи дostonга сифмайди. Бу мўл-кўллик, маъмурлик деҳқончилик учун қулай келган об-ҳаво шароитининггина эмас, замонавий техника билан қуролланган, фан ютуқларини қишлоқ хўжалигига кенг татбиқ этаётган деҳқонларимиз иродаси, азму шижоати, фидокорона меҳнати шарофатидир.

Бу йил, деҳқончилик учун қулай келганидан ташқари, меҳнат коллективларининг давр талаби даражасида оқилона иш тутиши билан ҳам ажралиб туради. Сифат, самарадорлик, юксак суръат sanoat ходимларининг ҳам, деҳқонларнинг ҳам

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

№ 11

Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
ойлик ижтимоий-сиёсий,
адабий-бадий журнали

№ 11 (369)

Ноябрь
1980

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг нашриёти

маънавий эҳтиёжига айланди. Шунинг учун ҳам ўн минглаб ишлаб чиқариш илғорлари, новаторлар съездолди социалистик мусобақаси байроқдори бўлдилар, беш йиллик топшириқларини 7 ноябргача — муддатидан анча илгари бажардилар. Тошкентдаги «Малика» фирмасининг ишчиси Шоира Холмухамедова, ЎзССР ва республика Компартияси 50 йиллиги номидаги Тикувчилик бирлашмаси илғорлари Полина Новосельцева ва Галина Закритная икки беш йиллик топшириқларини сентябрь ойидаёқ адо этдилар. Пойтахтдаги шу тикувчилик бирлашмасининг Райхон Турсунбоева ва Саноат Қурбонова каби ишчилари ҳар кун бир ярим нормадан иш бажармоқдалар. Жилғалар бирлашса, дарё ҳосил бўлади: ишчиларининг ижодий меҳнати натижасида ЎзССР ва республика Компартияси 50 йиллиги номидаги Тикувчилик бирлашмаси коллективи беш йиллигининг якунловчи йилида планга қўшимча равишда 2 миллион 300 минг сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарди. Бирлашма ишлаб чиқаришининг ўсиши пландаги 125 процент ўрнига 155 процентни ташкил этди! Бундай ажойиб муваффақиятлар асоси — резервларни топиш, ижодий ташаббус, илғор тажрибани кенг қўллаш, фан ва техника ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этишдир. «Бизда ҳар бир ишчи социалистик мусобақада энгиб чиқишга интилади,— дейди Тошкент Қишлоқ хўжалиги машинасозлиги заводининг зарбдори Собир Қурбонов.— Кишилар бир-бирларининг ёнида юлдуздек чақнаб туришлари керак. Бунда меҳнатдаги ижодий ўзишунинг аҳамияти катта. Шунинг учун ҳам ҳар бир ўн кунликда съездолди социалистик мусобақасининг ғолиби бўлган цех ишчилари заводимиз байроғини кўтариш шарафига эга бўлдилар». Илғор ишчининг сўзларини маъқуллаган ҳолда, шунини айтиш мумкинки, республикамиз меҳнаткашларининг ташаббускорлиги, ишга ижодий муносабати ажойиб самаралар келтирмоқда: шу йилнинг биринчи ярмида рационализаторлар, ихтирочилар қарийб 30 минг таклиф киритдилар, уларни ишлаб чиқаришга татбиқ этдилар. Натижада 55 миллион сўм тежалди. Республикамининг ҳамма районла-

рида ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг улуғвор режалари муваффақиятли амалга оширилмоқда. Сирдарё ГРЭСи, Навоий ГРЭСи, Бекободдаги Электрда пўлат эритиш, Чирчиқдаги капролактама ишлаб чиқариш корхоналари каби кўплаб янги қурилишлар республикамиз иқтисодий қудратини кучайтирмоқда. Мавжуд корхоналарни янада такомиллаштириш бўйича ҳам доимий иш олиб борилмоқда. Ҳозирда қурувчилар Олмалиқ Конметаллургия комбинати корхоналарида фидокорона меҳнат қилмоқдалар. Бу комбинат яқин вақт ичида рангли металлари ҳозиргига қараганда икки марта кўп ишлаб чиқаради. Тошкент Қишлоқ хўжалиги машинасозлиги заводида, Тошкент Трактор заводида, Чирчиқдаги қишлоқ хўжалик ва машинасозлик корхоналарида янги цехлар қурилмоқда, ишлаб турганлари янгиланмоқда. Бухоро ва Андижон тўқимачилик комбинатлари, Маргилон Абрли газламалар ишлаб чиқариш бирлашмаси кенгаймоқда, равнақ топмоқда. Саноат корхоналаримиздаги қурилишлар, ўсиш-ўзгаришлар шу қадар кўпки, уларнинг тавсифига сўз етказиб бўлмайди!

Республикамизда қурилиш миқёси чиндан ҳам кенг. Йилнинг биринчи ярмида 30 мингга яқин оила ҳамма қулайликларга эга бўлган янги квартираларга кўчиб кирди. Областаримизда, районларимизда ишлаб чиқариш корхоналари, электрстанциялар барпо этилмоқда, борлари янада мукамаллаштирилиб, замона талаблари даражасига етказилмоқда, турар-жой бинолари, мактаблар, болалар боқчалари ва яслилари, шифохоналар, клублар, кутубхоналар бунёдга келтирилмоқда. Колхозчилар, совхоз ишчилари, қишлоқ зиёлилари учун қулай, замонавий уйлар қад кўтармоқда. Улкамиздаги энг йирик қурилишлар КПСС XXVI съезди шарафига бошланган социалистик мусобақа байроғини тобора баланд кўтариб, «Муддатидан илгари қуриш — муддатидан илгари ишга тушириш!» шиори остида меҳнат қилмоқдалар.

Республика иқтисодий потенциалининг ортиси тўғрисида сўзлаганда, қишлоқ хўжалигини экономиканинг юксак даражада ривожланган соҳасига

айлантириш, ҳосилдорликни ошириш, иқтисодий, молиявий ва меҳнат манбаларидан оқилона фойдаланиш йўлидан оғишмай, дадил бораётган дехқонларимиз меҳнатини эҳтиром билан зикр этамиз. «Совет кишилари Ўзбекистоннинг меҳнатига баҳо бераётганларида унинг серғайрат ва моҳир пахтакорларини доим яхши сўзлар билан эсга оладилар,— деб таъкидлайди ўртоқ Л. И. Брежнев.— Мўл ҳосил етиштириб, уни териб олиш учун пахтакор нақадар қаттиқ меҳнат қилаётганлигини, ўз ишига нечоғлик кўп меҳр қўйганлигини биламиз».

Меҳр-эҳтиромга тўла шу сўзлар ўзбек пахтакорининг бу йилги меҳнати учун ҳам муносиб баҳо бўла олади. Республика колхоз ва совхозларида «оқ олтин» йиғим-терими мисли кўрилмаган даражада тезкор суръат касб этди, Ўзбекистон партия ташкилоти йиғим-терим мавсуми зўр уюшқоқлик билан ўтказилишини таъминлади, республика областлари, районлари, колхоз-совхозлари бошлаган ватанпарварлик ташаббусларини бир ўзанга моҳирона йўналтириб, қудратли ҳаётий кучга айлантирди. Теримнинг асосий оғирлиги механизмлар зиммасига юкланди. Иш икки сменада ташкил қилинди. Бу йил ҳам ипатоволиклар методидан ижодий фойдаландик. Мавсумнинг дастлабки кунларидаёқ звенолар, бригадалар, колхоз ва совхозлар йиллик топшириқни шараф билан адо этиб, мажбурият ҳисобига пахта топшира бошлаганликлари бежиз эмас. Таллимаржон район «Коммунист» совхозидеги А. Носирова бошлиқ бригада чўлқуварлари йиллик планини икки иш куниде бажардилар. Қумқўрғон районидаги «Қизил Октябрь» колхозининг Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Абдуғаффор Хўжаназаров бошлиқ бригадаси аъзолари ҳар гектар ердан 40 центнердан «оқ олтин» ундирдилар ва сентябрь ойининг дастлабки кунларидаёқ йиллик планини бажардилар. 6 миллион тонна ўзбек пахтаси республикамиз меҳнаткашларининг КПСС XXVI съездида муносиб меҳнат совғасидир.

Фидокорона меҳнат албатта тақдирланади. Республика қишлоқ миришкорлари муносиб кў-

Республикамизда кенг қўлоқ ёйган ўнлар ҳаракатининг ташаббускорларидан бири — Тошкентдаги «Малика» Трикотаж ишлаб чиқариш бирлашмасининг тўқувчиси Шоира Холмухамедова икки беш йиллик топшириқни шу йил сентябрь ойининг бошларидаёқ муваффақиятли бажарди. Шу муносабат билан «Малика» бирлашмасида бўлиб ўтган митингга КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Ш. Р. Рашидов Меҳнат Қизил Байроқ ордени, «Ҳурмат белгиси» ордени кавалери Шоира Холмухамедовага йўллаган табрикнома ўқиб эшиттирилди. Коммунист Шоира Холмухамедова нормадагидан икки марта кўп — 4 тўқув агрегатиде ишламоқда. Ўз маҳсулотларининг 16 процентдан кўпроғини Сифат

белгиси билан ишлаб чиқараётган бирлашманинг М. Қодирова, А. Гладкова, Н. Эргашева, С. Ягудина ва Л. Ферзалина каби тўқувчилари ҳам ўн йиллик топшириқларини бажариб бўлдилар. 280 тўқувчи эса беш йиллик планини адо этди. Суратда: ўнлар ҳаракатининг байроқдорларидан бири, ўн йиллик топшириқни шараф билан адо этган Шоира Холмухамедова (чапдан бешинчи) ўз дугоналари — ишлаб чиқариш илғорлари Матлуба Ғаниева, Масъуда Тошматова, Муяссар Ҳайитбоева, Ибодат Турсунова, Василя Мирпўлатова, Матлуба Ахророва билан ўн биринчи беш йиллик режалари ҳақида ўртоқлашмоқда.

А. ЖДАНОВ фотоси.

рилган юксак мукофот шундан далолат беради. 1979—1980 йилларнинг қиш фаслида чорвачилик маҳсулотлари етиштириш ва тайёрлашни кўпайтириш учун ўтказилган Бутуниттифоқ социалистик мусобақасининг якунларига мувофиқ Ўзбекистон ССР КПСС Марказий Комитети, СССР Министрлар Совети, ВЦСПС ва ВЛКСМ Марказий Комитетининг Фахрий ёрлиғи билан мукофотланди. Қорақалпоғистон АССР, Самарқанд ва Тошкент областлари, республиканинг 14 райони, 32 колхоз, совхоз, бошқа қишлоқ хўжалик корхоналари коллективлари ҳам Бутуниттифоқ мусобақасининг ғолиблари деб топилиб, Фахрий ёрликларга сазовор бўдилар.

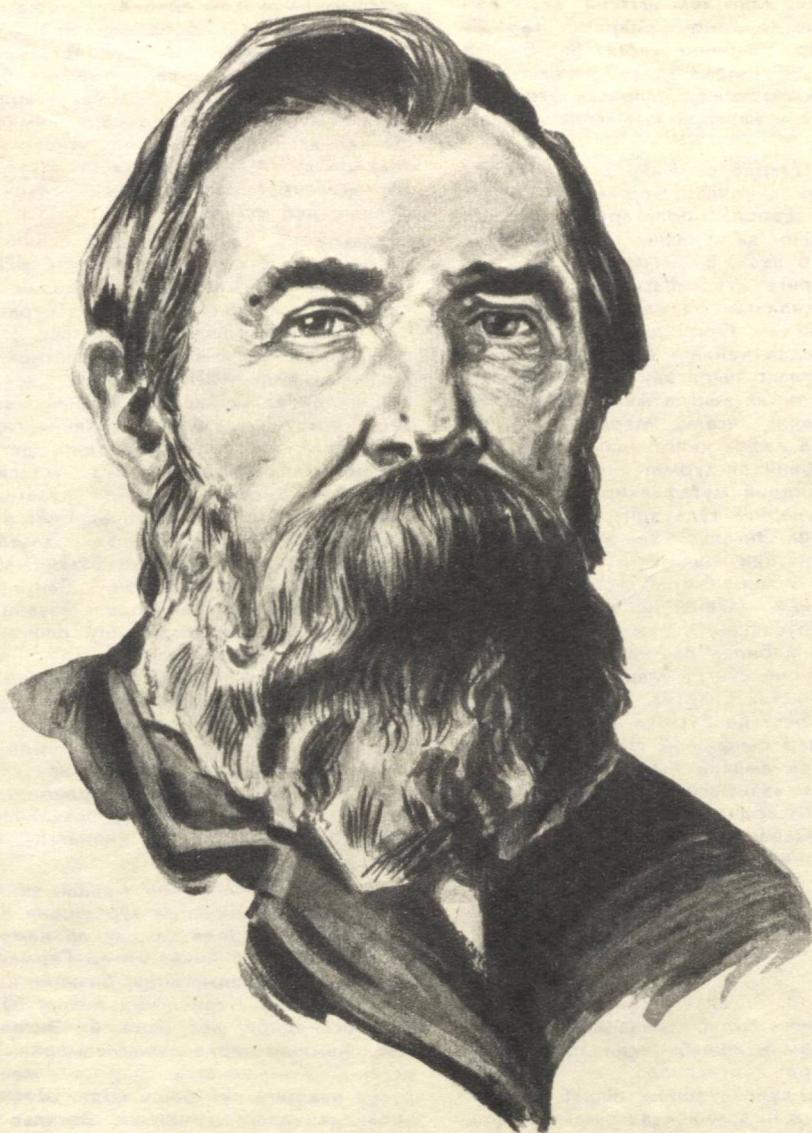
«Республика партия ташкилоти пахта етиштиришни кўпайтириш билан бирга қишлоқ хўжалиги тармоқларини ихтисослаштириш ва концентрациялаш асосида уни комплекс ривожлантириш программасини изчиллик билан амалга оширмоқда, чорвачиликни жадал ривожлантиришга кунт билан ҳаракат қилмоқда,— деди КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари ўртоқ Ш. Р. Рашидов.— Бу ишда биз КПСС Марказий Комитети билан Совет ҳукуматидан доимий ёрдам ва мадад олиб турибмиз. Бир йил муқаддам ўртоқ Л. И. Брежневнинг ташаббуси билан КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Ўзбекистон ССРда чорвачиликни ривожлантиришни жадаллаштириш тадбирлари тўғрисида» деб қабул қилган қарори бунинг яққол далилидир. Бу ҳужжат биз учун чинакам тарихий аҳамиятга эгадир, чунки у бизнинг халқ хўжалиги мана шу ҳаётий муҳим тармоғини юксалтириш билан боғлиқ бўлган энг зарур проблемаларимизни ҳал этади».

Модомики шундай экан, республикамиз бу қадар иқтисодий камолотга эришаётгани, меҳнаткашлар турмуши тобора яхшиланиб бораётгани қонунийдир. 1980 йилнинг биринчи ярмида ишчи ва хизматчиларнинг ойлик ўртача иш ҳақи 152 сўмни ташкил этди, яъни ўтган йил шу даврга нисбатан 2 процентга кўпайди. Агарда ўртача ойлик иш ҳақига жамоат фондлари тўловлари ва имтиёзлари қўшилса, ишчи ва хизматчининг ойлик даромади 228 сўмни ташкил этади. Колхозчилар меҳнатига ўтган йилгига нисбатан 5 процент кўпроқ ҳақ тўлана бошланганини ҳам айтиб ўтиш керак. Тошкент Қишлоқ хўжалиги заводида 1 минг 132 ишчини бирлаштирадиган 96 бригада одатдаги кунлик нормадан оширилган кунлик нормада ишлашга кўчди, натижада меҳнат самарадорлиги 21 процентга ўсди, ўртача иш ҳақи эса 16 процентга кўпайди.

Беш йилликнинг ана шундай қувончли воқеаларга бой якунловчи йили давом этмоқда. КПСС XXVI съезди, Ўзбекистон Компартиясининг XX съезди шарафига бошланган социалистик мусобақа тобора кенг қулоқ ёймоқда. Меҳнат коллективлари, ишлаб чиқариш илғорлари КПСС Марказий Комитетининг 1980 йил Июнь пленуми қарорларини таҳлил этиш жараёнида ўз имкониятларини яна бир марта танқидий ўрганиб чиқдилар ва оширилган социалистик мажбурият қабул қилдилар. 4 мингдан ортиқ корхона, қурилиш меҳнат аҳли, 35 минг бригада, ферма, цех коллективлари, 1 миллиондан кўпроқ ишчи, хизматчи ана шу ватанпарварлик ташаббусини қўллаб-қувватлади. Бу рақамлар республикамиз ишчилари, пахтакорлари, зиёлиларининг бунёдкор меҳнати, ғайрат-шижоати кўламини ва қудратини ёрқин намоян этади. Зеро, биргина Тошкент шаҳридаги 65 корхона коллективи, 266 цех, ишлаб чиқариш илғорларидан 62 минг киши беш йиллик топширигини муддатидан уч ой илгари бажариб бўлди. Сентябрь бошларида 121 корхона,— ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиш суръатига кўра,— 1980 йил охирига мўлжалланган маррани эгаллади. 104 бригада ва 3 минг 720 ишлаб чиқариш пешқадामी икки беш йиллик топшириқларини адо этди. Унинг беш йиллик мобайнида республикамиз пойтахти саноат маҳсулоти 42 процентга ўсди.

Барча совет халқи каби, Ўзбекистон ишчилари, қишлоқ хўжалик ходимлари, зиёлилари коммунизм қурувчиларининг олдинги сафларида дадил одимлаб, ўнинчи беш йиллик якунловчи йилнинг ҳар бир кунини бунёдкор меҳнатлари билан бойитмоқдалар. КПСС Марказий Комитетининг 1980 йил Июнь пленумидаги ёрқин ва сермазмун нўтқида ўртоқ Л. И. Брежнев берган йўл-йўриқларни тўла-тўқис амалга оширишга интилоқдалар.

Ўзбекистон республикаси Улуғ Октябрь социалистик революциянинг шонли 63 йиллик байрамини қардош совет халқларининг тотув интернационал оиласида ленинча ишчанлик билан кутиб олар экан, экономика, энергетика, саноат, қишлоқ хўжалиги, маданият соҳасидаги— ҳар тарафлама камолотини, ленинча миллий сиёсат тантанасини жаҳон миқёсида яна бир марта намойиш этмоқда.

БАШАРИЯТ ДАҲОСИ

Фридрих Энгельс туғилганига 160 йил тўлиши муносабати билан

Жаҳон пролетариатининг буюк дохийлари К. Маркс, Ф. Энгельс ва В. И. Ленин ўзларининг бутун ҳаётларини ва инқилобий фаолиятларини меҳнаткаш халқларнинг озодлиги учун курашга бағишладилар. Уларнинг ўлмас номлари, марксизм-ленинизмдек қудратли назариянинг асосчилари сифатидаги мангу барҳаёт сиймолари коммунизм тантанаси учун кураш байроғи бўлиб қолди.

Маркс ва Энгельс қирқ йил давомида илмий ишда ҳам, революцион курашда ҳам доим ҳамкорлик қилдилар. 1844—1846 йилларда ёзилган «Муқаддас оила» ва «Немис идеологияси» асарлари ана шу ижодий ҳамкорликнинг дастлабки самараси эди. Маркс ва Энгельс ўзларининг бу асарларида пролетар илмий дунёқарашини— диалектик ва тарихий материализм таълимотини ишлаб чиқдилар.

Марксизм асосчиларидан бири Ф. Энгельс 1820 йил 28 ноябрда Пруссия қиролигининг Рейн вилоятидаги Бармен шаҳрида туғилди. У гимназияда ўқиб юрган чоғларидаёқ илмий ва назарий маълумотини оширишга киришиб, ўша даврнинг сиёсий, ижтимоий масалалари билан астойдил шуғуллана бошлади, ижтимоий фанларни, хусусан, фалсафани кунт билан ўрганди.

Гарчи у дастлаб ёш гегелчилар гуруҳининг сўл қанотида мансуб бўлса ҳам, аслида революцион-демократик кураш ғоясига мойил эди. Энгельс ўша вақтдаёқ ижтимоий тараққиёт жараёнида халқ оммасининг ҳал қилувчи родини инкор этган сафдошларига кескин зарба берди. «Шеллинг ва башорат» деган асарида идеалист Шеллингнинг реакцион қарашларини фош этди.

Уша йиллари Энгельс Англия саноатининг маркази бўлган Манчестерга кўчиб, ишчилар синфининг аянчли аҳволи билан яқиндан танишади. Ишчилар ҳаракатининг етакчилари билан алоқа боғлайди, утопист-социалистлар, инглиз иқтисодчилари асарларини танқидий ўрганади.

1845 йили унинг «Англия ишчилар синфининг аҳволи» деган асари нашр этилди. Бунда у ишчилар синфининг ҳаддан ташқари ҳуқуқсизлиги ва ғоят оғир иқтисодий аҳволини таҳлил қилиб, бу аҳвол пролетариатни ўз озодлиги учун курашга мажбур этажаги ва социализм ишчилар синфи сиёсий курашининг мақсадига айланажagini асослаб берди. В. И. Ленин ифодаси билан айтганда, бу асар жаҳон социалистик адабиётида энг яхши асарлардан бўлиб, капитализм ва буржуазия дунёсини фош қилган кескин айбнома эди.

Ф. Энгельс К. Маркснинг содиқ сафдоши ва

самимий дўсти эди. Улар ҳам шахсий, ҳам ижтимоий-сиёсий ҳаётда бир-бирларига ҳамиша ҳамнафас бўдилар. Уларнинг ҳаёти бир-бирига шу қадар уйғунлашиб кетган эдики, Энгельс тўғрисида гапирганда Марксни, Маркс тўғрисида сўзлаганда Энгельсни назарда тутмаслик мумкин эмас.

«Қадимги афсоналарда самимий дўстлик тўғрисида турли-туман ҳикоялар бор,— деб ёзган эди В. И. Ленин.— Европа пролетариати бизнинг фанимизни икки олим ва курашчи вужудга келтирди, деб айтса бўлади. Бу икки олим ва курашчининг бир-бирига муносабати қадимги афсоналарда ҳикоя қилинган одамларнинг энг самимий дўстлигидан ҳам зўрроқдир. Энгельс ҳамиша ўзини Марксдан кейинга қўяди ва умуман бундай қилиши мутлақо тўғри эди. У ўзининг бир ошнасига: «Маркс тирик вақтда мен унга ёрдамчи эдим», деб ёзади. Энгельс Марксни ҳаётлик вақтида севарди ва вафот қилганидан кейин ҳам унинг хотирасини бениҳоя ҳурмат қилди. Бу ажойиб курашчи ва жиддий мутафаккирнинг қалби меҳрибонлик туйғуларига тўла эди».

К. Маркс каби Ф. Энгельс ҳам ўзининг илмий-назарий фаолиятини ишчилар синфи ўртасидаги амалий иш билан боғлаб олиб борди. Маркс сингари у ҳам, махфий иш кўраётган немис «Коммунистлар союзи» билан алоқа боғлади. Союз топшириғи билан дастлаб «Коммунизм принциплари» асарини, сўнгра Маркс билан ҳамкорликда «Коммунистик партия манифести»ни ёзди. Улар «Манифест»да буржуа жамиятининг ҳалокати ва ишчилар синфининг ғалабаси муқаррарлигини илмий ва амалий исботладилар, пролетар партиясининг вазифаси ва программасини баён этдилар. «Бу асарда,— деб ёзган эди В. И. Ленин,— янги дунёқараш, яъни ижтимоий ҳаётни ўз ичига олган изчил материализм, тараққиёт тўғрисидаги энг мукаммал диалектика, синфий кураш назарияси ва янги коммунистик жамият ижодчиси бўлган пролетариатнинг оламшумул тарихий революцион роли тўғрисидаги назария асослаб берилган».

К. Маркс билан Ф. Энгельс ижтимоий тафаккур тарихида биринчи бўлиб диалектик ҳамда тарихий материализмни ишлаб чиқдилар ва фалсафада буюк жасорат кўрсатдилар.

Пролетар илмий дунёқарашини ишлаб чиқишда Маркснинг содиқ ёрдамчиси ва маслақдоши бўлган Энгельс ўзининг «Анти Дюринг» (1878), «Табиат диалектикаси» (1873—1883), «Социализмнинг ҳаёлдан фанга ривожланиши» (1880), «Ойла, хусусий мулк ва давлатнинг келиб чиқиши» (1884), «Людвиг Фейербах ва немис классик фалсафасининг охири» (1889) каби асарлари билан ҳам марксизм хазинасини бойитди.

Маркс билан Энгельс ижтимоий тафаккур тарихида биринчи ўлароқ изчил, диалектик, материалистик эстетикага, адабиётшуносликка, адабий танқидчиликка ҳам асос солдилар. Икки буюк дўст ҳамкорликда янги типдаги пролетар маданияти ҳамда социалистик санъат ва адабиёт назариясини ишлаб чиқдилар, адабиёт ва санъатнинг синфий ва халқий бўлишини, унинг ҳаёт билан, жамият билан узвий боғлиқ, ҳамоҳанг бўлишини илмий исботладилар. Улар ижтимоий ҳаётни ҳаққоний тасвирлаш, воқеликни объектив, чинакам реалистик негизда акс эттириш бадиий ижоднинг ажралмас ва доимий хусусияти эканлигини кўрсатиб бердилар. Ижодкорларни «типик шароитларда типик характерларни» ҳаққоний реалистик тасвирлашга даъват этдилар.

Энгельс етук публицистик, адабий-танқидий

асарларида жаҳон адабиёти, санъати, маданиятининг назарий проблемаларини чуқур таҳлил қилиб, бой адабий мерос қолдирди. У ҳар бир давр адабиётига ва санъатига хос бўлган хусусиятларни очиб берди, санъат асарларида замонанинг мураккаб, дардли проблемалари, муваффақият ва нуқсонлари акс этиши кераклигини таъкидлади. Ана шундай хусусиятлардан маҳрум бўлган санъат, адабиёт ўлик, таъсирсиз, нурсиз бўлади, деб уқтирди.

Маълумки, санъат ва адабиётнинг ривожланиши ижтимоий тараққиёт билан барҳам топаётган ижтимоий муносабатларга, эскилик сарқитларига қарши халқ оммасининг аёвсиз кураши билан узвий боғлиқдир. Энгельс XVIII аср охири ва XIX аср бошларидаги немис адабиётини, унинг атоқли намояндалари Шиллер, Гёте асарларини таҳлил қилди ва шу асосда бадиий асарнинг бош хусусияти унинг чуқур ғоявийлигида, ижобий маънодаги тенденциозликдадир, деган хулосага келди. «Чинакам бадиий сўз устаси ижтимоий воқеликни ҳиссиз, лоқайд кузатиши мумкин эмас». Бу фикр замирида адабиёт ва санъатнинг партиявийлик ғояси ётар эди. Энгельс 1885 йил 26 ноябрда М. Каутскаяга ёзган мактубида, шунингдек Эсхил, Аристофан, Данте, Сервантес, Шиллер ҳамда рус ва норвег ёзувчилари ижодига берган баҳосида ана шу фикрларни илгари сурди. Улуғ мутафаккир ўз замондошлари бўлган рус классиклари ва революцион-демократлари А. Герцен, В. Белинский, Н. Чернышевский, Н. Добролюбов асарларини қунт билан ўқиб ўрнатиб ва уларга юксак баҳо берди. Энгельс ўз шахсий архивида А. Пушкиннинг «Евгений Онегин» ва «Мис чавандоз» асарларидан кўчирмаларни, А. Грибоедовнинг «Ақллилик балоси» асарининг немис тилига қилинган таржимасини сақлар эди.

Маркс ва Энгельснинг маънан яқдиллиги уларнинг Россияга нисбатан зўр ишонч билан, дўстона муносабатларида ҳам яққол намоён бўлади. Ф. Энгельс 1875 йили: «Агар Германия ва Австрияни ҳисобга олмаганда, бизнинг катта эътибор билан кузатиб боришимиз лозим бўлган мамлакат Россиядир», деб ёзди. Ф. Энгельс Россияда марксизмнинг тарқалишига самарали таъсир кўрсатди. «Коммунистик партия манифести»нинг русча нашрига сўз боши ёзди. Шу ўринда алоҳида таъкидлаш мумкинки, Энгельс марксизмни муҳолифлардан зўр жасорат билан ҳимоя қилган, уни бойитган гениал назарийчигина эмас, мислсиз истеъдод ва заковатли амалиётчи ҳам эди. У Маркс билан ижодий ҳамкорликда материалистик илмий дунёқарашни ишлаб чиқар экан, бу улуғвор вазифани ишчилар ҳаракатининг тарихий тажрибалари билан, революцион ташкилотчилик фаолияти билан узвий боғлай билди. Икки буюк даҳо биргаликда дастлабки Коммунистлар союзини, сўнгра I Интернационални ташкил этдилар. Улар биринчи бўлиб капитализмга қарши ҳужум уюштирган Париж коммунарларининг революцион курашига раҳбарлик қилдилар.

Маркс вафотидан кейин Энгельс улуғ дўстининг ишларини бевосита давом эттирди. II Интернационалга асос солди. Унлаб тилда эркин гаплашиш ва ўқиш қобилиятига эга бўлган бу тенгсиз истеъдод соҳиби бутун Европа социалистларининг атоқли маслаҳатгўйи ва раҳбари бўлиб қолди. Умрининг сўнгги ўн икки йилини Маркс ёзиб тугата олмаган асарларни ниҳоясига етказиш ва нашрга тайёрлашга бағишлади. Шу тариқа 1885 йили «Капитал»нинг II томини, 1894 йили эса III томини нашр эттирди. «Бу томини

нашр қилишда менинг вазифам аввало мумкин қадар аслига тўғри текст тайёрлаш, Маркс тадқиқотларининг яхши натижаларини мумкин қадар унинг ўз сўзлари билан баён қилиш, менинг шахсий аралашиларимни мутлақо зарур нарсалар билангина чеклаш, шундай ҳолларда ҳам китобхонда унинг ким билан суҳбат кўраётганлигига заррача ҳам шубҳа туғдирмасликка ҳаракат қилишдан иборат эди», деб ёзган эди «Капитал»нинг учинчи томига қўшимчалар» асарида Ф. Энгельс. Бу чинакамига улуғ ижодий меҳнат, Маркс даҳоси самараларини авлодларга бедахл етказиш, демак, марксизмнинг ижодий софлиги йўлида қаҳрамонана кураш эди. Бинобарин, В. И. Лениннинг: «Капитал»нинг бу икки томи икки кишининг — Маркс билан Энгельснинг асарларидир», деб таъкидлагани бежиз эмас.

Ф. Энгельс бутун умрини пролетариат ишига, инсоният бахти учун курашга бағишлади. У 1893 йили Вена ишчилари ҳузурида сўзлаган нутқида бундай деган эди: «Агар мен эллик йил давомида ҳаракатга иштирок қилиб, шу йўлда бирон бир иш қила олган бўлсам, бунинг эвазига ҳеч қандай мукофот талаб этмайман. Менинг учун энг яхши мукофот сизларнинг ўзларингиздир. Менинг мукофотим бутун дунёдир! Сибирнинг қемоқхоналарида, Калифорниянинг олтин конларида, ҳамма ерда, то Австралиягача бизнинг ўртоқларимиз бор... Биз даҳшат солувчи буюк давлатмиз, бошқа давлатлардан кўра кўпроқ иш қила оладиган давлатмиз. Менинг ифтихорим ана шундадир!»

Маркс-Энгельс таълимнинг тарихий тақдирини, унинг ҳаётини кучи улуғ Лениннинг илмий-назарий фаолияти билан чамбарчас боғлиқдир. Владимир Ильич рус оппортунизми ва халқаро оппортунизмга қарши курашиб, Маркс ва Энгельс таълимнинг Россиянинг конкрет иқтисодий ва сиёсий шароитига ижодий татбиқ этди. Янги тарихий шароитда — империализм ва пролетар революциялари даврида марксизмнинг уч асосий узвий қисмини — фалсафа, сиёсий иқтисод ва илмий социализмни ривожлантирди, юксак босқичга кўтарди.

Мамлакатимизда Улуғ Октябрь социалистик революцияси ғалаба қозонди, ривожланган социалистик жамият қурилди, социализм жаҳон системасига айланди. Жаҳон социалистик системаси Маркс-Энгельс илмий баширатининг ҳаётини рамазидир. «Бизнинг мураккаб ва суронли давримизда,— дейди ўртоқ Л. И. Брежнев,— бу система барча мамлакатлардаги меҳнаткашлар ва эксплуатация қилинувчи омма асрий орзуларининг ифодаси ҳамда реакция, зулм ва агрессив кучлар устидан чиқарилган ҳукм бўлиб, эркинлик ва мустақиллик, мустақкам тинчлик йўлида курашаётганларнинг қудратли таянчи, барча халқлар умидининг рамзи ва келажак бахт-саодатининг гарови бўлиб қолди».

Дарҳақиқат, улуғ Лениннинг илмий даҳоси ва революцион эҳтироси билан ривожлантирилиб бойитилган Маркс-Энгельс таълимоти тараққиётпарвар инсониятнинг буюк ғоявий қуролидир. Шунинг учун ҳам тараққиётпарвар инсоният илмий коммунизм асосчиларидан бири Фридрих Энгельс туғилган куннинг 160 йиллигини кенг нишонламоқда. Пролетариат доҳийсининг юбилейи совет халқи КПСС XXVI съездини муносиб кутиб олиш учун зўр тайёргарлик кўраётган кунларга, Улуғ Октябрь социалистик революциясининг шонли 63 йиллигини байрам қилаётган кунларга тўғри келди, яъни тўйга тўй улашиб кетди.

Зайниддин ИСАМУҲАМЕДОВ

Абдуғаффор УБАЙДУЛЛАЕВ

Ватан

Эй Ватан, бағринг мусаффо, қўлда торимсан ўзинг,
То абад ўчмас қуёшинг, ҳур диёримсан ўзинг.

Ҳар нави оламда танҳо сарви гуллар сенда бор,
Боғларинг зумрад ҳамиша, навбаҳоримсан ўзинг.

Сақладим душман оёғидан юрак қоним билан,
Шул сабаб, дерман оламда йўғу боримсан ўзинг.

Меҳнатим юксак баҳолар, меҳнат аҳли — подшо,

Эй, қадоқ қўлли паноҳим, ифтихоримсан ўзинг.

Қайда бўлмай олам-олам сенга дармон истадим,

Чунки душман қаршисида зулфиқоримсан ўзинг.

Зарра меҳнат тоғ кўринди, эътибордан қолмадим,

Аҳли виждон ичра топанг эътиборимсан ўзинг.

Қайда бўлсин Абдуғаффор, соябон айлар сени,

Танда қоним, кўзда нурим, иқтидоримсан ўзинг.

Меҳнат

Меҳнатингдан келса роҳат — яшнаган онинг ўша,
Қудрати ошса Ватаннинг — шуҳрату шонинг ўша.

Чўлда дарё жўшқин оқса, кенг даланг бўйлаб яна
Боғу роғлар қад кўтарса — йўқдан имконинг ўша.

Янги ернинг ҳосилдан кўкни ўпса хирмонинг,
Ер хазина деб билурсан, беқиёс қонинг ўша.

Сен ўзингни катта уйнинг оқсоқол ғамхўри бил,
Уйласанг халқни ҳамиша, билки, виждонинг ўша.

Тонг мусаффо отса доим куй билан, шаҳноз билан,
Боғ шамоли елпиб ўтса — роҳати жонинг ўша.

Сенда куч-ғайрат яратган бир париваш олдида
Ҳеч унутма бош эгишни — жону жононинг ўша.

Кўчадан шовқин эшитсанг, боғчалардан қийқириқ,
Уйлама, қайдин улар, деб — тандаги қонинг ўша.

Ҳамма роҳат Абдуғаффор, қудратинг тинчликдадир,
Бу ғоя кимнингки, раҳбар ҳам меҳрибонинг ўша.

КПСС XXVI съездини
муносиб кутиб оламиз

Чўлқувар — тарихий фигура бўлиб, қаҳрамонона даврни белгилаб беради. Бу сўз билан давр тақозоси белгиланган алоҳида характерифода этилади.

Л. И. БРЕЖНЕВ

ДАВР ФАРЗАНДИ

БУНДАН ўн йиллар муқаддам Катта Ўзбек тракти орқали Жиззахдан Ховос тарафга йўли тушган киши бу ерлар аввал қандай бўлганини яхши эслайди. Асрлар бўйи уйқуда ётган бепоён чўл кўклам фаслида ямшил либосга бурканарди-ю, ёз бошидаёқ узоқ ётган касалдек саргайиб қолади. Йўл чеккаларида онда-сонда битта-иккита чорвадор хонадон, пода, сурув кўзга ташланиб турарди. Агар ўшанда, вақти келиб бу ерда шаҳар қурилади, ўнлаб посёлкалар қад кўтаради, совхозлар тузилади, ўзлаштирилган ерлардан мўл ҳосил олинади, десангиз, юзингизга айтмасан ҳам, суҳбатдошингиз дилида: «Чўпчак ҳам эви билан-да», дейиши турган гап эди.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда амалга оширилган бунёдкорлик ишларининг кўламини суръатини афсоналар ва эзгу хаёлларнинг рўёбга чиқишига қиёсласа бўлади. Зарбдор райони ҳам, унинг бағрида қад кўтарган гўзал Бўстон шаҳарчаси ҳам кечагина республикамиз харитасида йўқ эди. Энди бу ерда — яйдоқ чўл ўрнида бунёд этилган муҳташам бинолар, ям-яшил экинзорлар, боғ-роғлар, тоқзорлар, обихаёт олиб келаётган каналлар совет кишиларининг мислсиз иродасидан сўзлайди. Шу районни, шаҳарни ўз қўли билан яратган қалби олов, онги тиниқ чўлқуварлар ифтихор билан: «Биз Зарбдор райониданмиз», дейдилар.

Зарбдор райони — КПСС XXV съездидан кейинги даврнинг фарзандидир. Районга расмий ном берилганига ҳали бир йил ҳам бўлгани йўқ. Айниқса ўша кундан эътиборан Зарбдорнинг мўл ҳосили, шон-шухрати йўлида қизгин кураш давом этади. КПСС XXV съезди бўлиб ўтган йили бу ерларда атиги бир неча хўжалик бор эди. Илк совхозлардан бири 1976 йили жонажон партиямизнинг тарихий анжумани шарафига КПСС XXV съезди номи билан аталди. Жиззах чўлининг ўзлаштирилиши муносабати билан 1979 йили «Совет Қорақалпоғистони», «Прогресс», «Оқ олтин» совхозлари ташкил топди. 1980 йил бошида эса, «Чўлқувар», «Ғалаба», «Ленин йўли» совхозлари вужудга келди. Мазкур хўжаликлар районимиз экономикасининг асосий кўрсаткичларини белгилайди.

Республикамиздаги кўпгина районлар каби бизда ҳам пахтачилик — етакчи тармоқ. 1979 йили районимиз хўжаликлари 9 минг тонна «оқ олтин» етиштирдилар. Бу йил чўлқуварларимиз яна 4 минг 200 гектар янги ер очдилар. Шу тариқа районимиз бўйича 14 минг 200 гектар ерга чигит эдик.

Кўкламнинг салқин кунлари кўпроқ бўлганини айтмасак, бу йил анча қулай келди. Бироқ бу чўлқувар пахтакорнинг ташвиши камайганини билдирмайди. Айрим шўрхок ерларда чигит тўла униб чиқмади. Ана шундай пайкалларнинг ола жойларини қайта эдик. Асрлар бўйи қақраб ётган чўлга сув келтиришнинг қийинчилигини чўлқуварлар яхши тасаввур қиладилар.

Республикамизнинг партия ва ҳукумат раҳбарлари, область партия комитетининг масъул ходимлари районимизга тез-тез келиб, деҳқончиликдаги, қурилишларимиздаги аҳволдан хабар олиб турдилар. Айниқса, КПСС Марказий Комитети Сибсий бюроси аъзолигига кандидат, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Шароф Рашидович Рашидовнинг районимизда, совхозларимизда бўлиб, қимматли маслаҳатлар бергани деҳқонларимизнинг, ишчи-хизматчиларимизнинг руҳини кўтариб юборди.

Районимиз чўлқуварлари йил бўйи ғайрат-шижоат кўрсатиб ишладилар. Ана шу фидокорона меҳнатнинг самарасини давлатга топширилган «оқ олтин»имиз мисолида кўриб турибмиз.

Мустафоқул УМРЗОҚОВ,

ЎзКП Зарбдор район комитетининг
биринчи секретари

Пахтакорларимиз бу йил план бўйича ҳар гектар янги ердан 15 центнердан ҳосил етиштиришлари, жами 21 минг тонна пахта топширишлари лозим эди. Улар ҳосилнинг чўғини чамалаб кўриб, 21 центнердан «оқ олтин» оламиз, Ватанга 30 минг тонна пахта берамиз, деб мажбурият қабул қилдилар. Район механизаторларининг шу йил 8 сентябрда бўлиб ўтган слёти бу ваъдани яна ҳам қатъийлаштирди.

Терим машиналари — пахтакорларнинг қаноти. Айниқса, чўл жойларда қўл терими ҳақида сўз ҳам бўлиши мумкин эмас. Районимиздаги хўжаликларда 370 терим машинаси бор. Йиғим-терим мавсумида уларнинг деярли ҳаммасини ишлатдик. Шу туйғайли 25 октябрь кунини пахта топшириш давлат планини бажардик.

Олтин ўтда, одам меҳнатда билинади, дейдилар. Район ташкил этилганидан буён ўтган бир йил ҳаммамизни — оддий пахтакорларни ҳам, бригада бошлиқлари, механизаторлар, раҳбарларни ҳам обдон синади. Шу тариқа ўз сафимизда пешқадамлар, маёқлар пайдо бўлди. «Оқ олтин» совхозидан Рустам Абдуллаев, Исмат Умаров, Яхшилик Райимқулов бошлиқ бригадалар йиллик пахта тайёрлаш планини муваффақиятли бажардилар ва мавсум давомида ҳар гектар ердан 32—35 центнердан ҳосил кўтардилар. «Ленин йўли» совхозининг Гофир Ёдгоров, Жуман Хўжабеков, Холбек Жўлбеков бошлиқ комсомол-ёшлар бригадалари эса, янги ўзлаштирилган ерларда биринчи йиллик 25 центнердан ошириб «оқ олтин» етиштирдилар.

КПСС XXV съезди номидаги совхознинг бригада бошлиғи Саломат Холматова 50 гектар пахта майдонидан 40 центнердан ҳосил кўтарди. Саломатнинг ўзи терим машинасида 250 тонна «оқ олтин» териб, хирмонга тўқди. «Прогресс» совхозининг бригадир Мақсудахон Фозилова 60 гектар майдондан 40 центнердан ошириб пахта топширди. У мавсум давомида 250 тонна «оқ олтин» терди. «Ленин йўли» совхозининг Рустам Абдураҳмонов, Қодир Тошмуродов, Султон Пардаев каби механизаторлари 200 тонналик хирмон уйдилар.

Давр ва шароит тақозоси, ёшлик романтикаси чўлда янги ташаббуслар қанот ёйишига сабаб бўлмоқда. Район партия комитети бундай эзгу ишларни қўллаб-қувватлаётир. Зарбдор чўлқуварларнинг ватанларварлиги, азму иродасини акс эттирувчи бир воқеани эслатиб ўтмоқчиман.

Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Аҳмаджон Валиев директорлик қилаётган «Прогресс» совхозининг Энвер Сулаймонов бошлиқ бригадасида ҳаммаси бўлиб олти киши ишлайди: Энвернинг онаси, укалари — Сарвар, Душан, Серан, келинларидан бири... Шу олти кишидан иборат бригада 75 гектарлик пахта майдонидан 40 центнердан ҳосил ундирди, 40 гектар ерга маккажўхори экиб, 125 центнердан дон топширди. Тўрт ака-ука район механизаторларининг слётида: «800 тонна пахта териб берамиз», деб ваъда берган эдилар. Азамат биродарлар шу ваъдаларини ҳам шараф билан адо этдилар.

Район партия комитети совхозларнинг бўлимлари, бригадалар ва механизаторлар ўртасида XXVI съезд шарафига социалистик мусобақани авж олдиришга катта эътибор бермоқда. Район механизаторларининг пахта йиғим-теримини бошлаш олдидан бўлиб ўтган слётида мусобақада ғолиб чиққан бўлимлар, бригадалар, механизаторлар учун қимматбаҳо совринлар ва пул муко-

фотлари белгиланди. Бу тадбир терим суръатини оширишда яхши натижа берди. Пахтакорларимиз Улуғ Октябрнинг 63 йиллик байрамигача ўз мажбуриятларини бажардилар — 30 минг тонна «оқ олтин» топшириш ҳақидаги ваъдаларини адо этиш йўлида мислсиз ғайрат-шижоат кўрсатдилар. Бу зарбдорликларнинг КПСС XXVI съезди ва Ўзбекистон Компартиясининг XX съездини муносиб кутиб олиш учун қилаётган фидокорона меҳнатининг намунаси.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Леонид Ильич Брежнев ўзининг машҳур «Қўриқ» асарида: «Ҳар бир чўлқувар ўз меҳнатининг самарасини шу йилнинг ўзидаёқ кўриши керак», деб ёзган эди. Бизнинг районимиздаги бу йилги иш натижалари ҳам ана шу мўътабар сўзларнинг ҳаққонийлигини тасдиқлайди.

Пахта — бутун республикамизнинг, меҳнатсевар халқимизнинг фахри. Ҳар бир район ёки хўжаликнинг ишдаги муваффақияти энг аввало пахтакорларимиз етиштирган «оқ олтин» миқдори билан ўлланади. Бироқ бу нарса хўжаликнинг бошқа соҳаларига, пахтадан бошқа экинларга эътиборсиз қараш ҳуқуқини бермайди.

Районимиз бу йилги план бўйича давлатга 6 минг 750 тонна дон етказиб бериши лозим эди. Ғаллакорларимиз КПСС XXVI съезди шарафига социалистик мусобақани қизитиб юбордилар, фидокорона меҳнат натижасида мўл ҳосил етиштирдилар. Район бўйича давлатга топширилган йиллик дон миқдори 14 минг 100 тонна бўлди. Бу йилги шароитда республикамиздаги бирорта район ҳам ғаллачиликда бундай юқори кўрсаткичга эришмаган бўлса керак. Шу ўринда бир мисол келтирай. «Прогресс» совхозининг маккажўхори корлари ҳар гектар ердан 120 центнердан ҳосил олдилар. Маккажўхори ҳосили йиғиштирилаётган кезларда раҳбар ташкилотларнинг вакиллари «Прогресс» совхозида бўлиб, бўлиқ сўталардаги дон миқдори билан қизиқдилар. Ҳар бир сўтада ўртача 900—1000 дон дон борлиги аниқланди.

Пиллачилик бўйича эришган ютуқларимиз ҳам таъкидлаб ўтишга арзийди. Зарбдор пиллачилари бу йил 7 тонна ўрнига 16 тонна пилла топшириб, плани 230 процентга етказиб адо этдилар. Уларнинг бу ғалабаси Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, республика Министрлар Совети, Ўзбекистон Касаба союзулари Совети ва ЎзЛКСМ Марказий Комитетининг доимий сақлаш учун берилган Қизил байроғи ҳамда «Социалистик мусобақада ғолиб чиққани учун» дипломи билан тақдирланди.

Сабзавот ва полиз маҳсулотлари етиштиришдаги ишларимиз ҳам кўнгилдагидек бормоқда. Бу тармоқлар бўйича ҳам давлат топширигини икки-икки ярим барабар ошириб адо этдик. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, республика Олий Совети Президиуми ва Министрлар Советининг кўчма Қизил байроғини олишга муяссар бўлдик.

Зарбдор район партия комитети ҳисобида 900 коммунист туради. Табиийки, коммунистлар қайси соҳада бўлмасин, ибрат кўрсатадилар. Район партия комитети кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишда бошланғич партия ташкилотлари билан бамаънабат иш кўрмоқда. Бу эса умумий ишимизда ижобий натижалар бермоқда.

«Ленин йўли» совхозида коммунист Норқўзи Абдураҳмонов бошлиқ бўлим бу йил 360 гектар пахта майдонидан 11 центнер ўрнига 30 центнердан ҳосил кўтарди. «Оқ олтин» совхозида коммунист Абдуназар Мамараҳимов бошлиқ бўлим ҳар гектар ердан пландаги 13,9 центнер ўрнига 30 центнердан пахта топширди. «Совет Қорақалпоғистони» совхозининг коммунист Холиқул Қаршиев бошлиқ бўлими 350 гектар янги очилган қўриқ ердан 30 центнердан пахта олди. Ҳосил-

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган механизатор Энвер Сулаймонов бошлиқ бригада аъзолари ҳам пахтадан, ҳам манкамжухоридан мўл ҳосил етиштирдилар.

«Чўлқувар» совхозининг директори Мурод Мирзаев билан бош механик Аъзам Бекмирзаев қўриқ ерда етишган пахтанинг сифатини кўздан кечирмоқдалар.

Г. ЕҚУБОВ фотолари

нинг ҳаммаси машиналар билан терилди. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Район партия комитети кадрларни қобилияти ва иқтидорига қараб вазифаларга қўйишга катта аҳамият бермоқда. Тажрибали, ишнинг кўзини биладиган коммунистлар қаторида ёшлар ҳам масъул лавозимларга кўтарилмоқда. Масалан, қўриқ очиш ветеранларидан бири, кекса коммунист Саттор Усмонов шу йил бошида «Оқ олтин» совхозига директор қилиб тайинланди. Йигирма ёшли коммунист Бахтиёр Қорабоев эса, «Чўлқувар» совхозига бўлим бошқарувчиси бўлиб ишламоқда. Бахтиёр бошқараётган бўлим 300 гектар ердан салкам 40 центнердан пахта топширди.

Зарбдор райони, унинг келажаги хусусида сўз кетса, беихтиёр жонажон партиямиз ва ҳукуматимизнинг чўлларни ўзлаштириш борасидаги доно сиёсати, чўлқуварларга кўрсатилаётган оталарча ғамхўрлик ҳақида сўзламай ўтиб бўлмайди. Айниқса, янги ўзлаштирилаётган ерларга сув келтириш бўйича катта ишлар амалга оширилмоқда.

Биз Янгиер шаҳрида бундан бир неча йил аввал қурилган 1-насос станцияси ёрдамида деҳқончилик қилмоқдамиз. Мазкур иншоотда ҳозир иккита 25 кубметрлик, битта 10 кубметрлик насос ишлаб турибди. Яқин келажақда бу насос станцияси 200 кубметр сув берадиган даражага етади.

Шунга монанд равишда районимиздаги «Прогресс» совхозига 2-насос станцияси қурилмоқда. Бу иншоот ишга тушганидан кейин 141 кубметр сувни 137 метр баландликка чиқариб беради. Натижада янгидан ўзлаштириладиган 51 минг гектар ер сув билан таъминланади. Демак,

Жиззах чўлида, жумладан, Зарбдор районида яна бир неча пахтачилик ва боғдорчилик совхозлари барпо этилади.

Янги рўзғорда дастлаб унча-мунча етишмовчиликлар бўлиши табиий. Ҳали районимиз ҳам, ундаги совхозлар ҳам жуда ёш. Айрим совхозларимизнинг марказий посёлкалари тўла-тўқис қурилиб бўлганича йўқ. Чунки ҳамма жойда ер ўзлаштириш қурилиш ишлари билан бирга олиб борилаётган. Келгусида ҳар бир совхознинг марказий посёлкасида кинотеатрлар, спорт комплекслари, истироҳат боғлари, кутубхоналар, ҳаммом ва меҳмонхоналар қурилади.

Мана, бугун Ватанимиз харитасидан чўлқувар Зарбдор райони, унинг маркази — гўзал Бўстон шаҳарчаси ўз ўрнини эгаллаб улгурди. Район ҳозир 110 минг гектар майдонни эгаллаб турибди. Шу йилнинг январь ойидаги ҳисобга кўра, Зарбдор 21 минг аҳолига эга эди. Йил давомида аҳолининг сони 4 минг кишига кўпайди. Ҳозир бу ерда йигирма бир миллатга мансуб байналмилал оила — деҳқон, ишчи ва хизматчилар қўли-қўлга бериб меҳнат қилмоқдалар.

Зарбдорликлар бу йил фидокорона ишладилар ва мўл-кўл ғалла, пахта етиштириб, ўз меҳнатларининг самараларини КПСС XXVI съездига армуғон этдилар. Улар тарихий съезд бўлиб ўтадиган 1981 йили тагин ҳам зўр ғайрат-шижоат билан меҳнат қиладилар, улуғ анжуман қарорларини оғишмай амалга оширадилар.

Уртоқ Леонид Ильич Брежнев: «Қўриқ очиш — Коммунистик партиянинг буюк ғояси», деб ёзган эди. Зарбдор районининг меҳнаткашлари хамиша ана шу буюк ғоянинг тантанаси йўлида фидокорона меҳнат қилаверадилар.

УНИНГ на бошида олтин жиғали тожи, на эғнида ёқуту олмослар беаган либоси бор. У одмигина атлас кўйлақда. Енги тирсагидан юқори шимарилган. Оёғида оғир кирза этик. Юзлари офтобда қорайган. Қўл олиб кўришганда қабарган қафтидаги қадоқлари кафтингизга ботади. Хуллас, оддий меҳнаткаш жувон. Бундайларни республикаимизнинг ҳамма областларида учратиш мумкин. Лекин мен ана шу оддий ўзбек аёлини, бир оз баландпарвозроқ бўлса-да, чўл маликаси деб атагим келади. Унинг бўйи-бастиди, комил ишонч билан шаҳдам-шаҳдам қадам ташлашида, олов чақнаб турган нигоҳида ҳақиқатан маликаларга хос аллақандай улуғворлик, аён сезилиб турадиган ғурур бор. Фақат беҳад бойликларга эғалик қиладиган, қўлини қаерга чўзса етишига амин бўлган, ўзига ишонган, тақдирдан мамнун, эртанги кундан ишончи комил одамларгина шундай улуғвор ва мағрур бўлиши мумкин. Чўл маликаси бизга салтанатини кўрсатади. Унинг салтанати — уфқларга тутшиб кетган бепоён пахтазор. Ҳаммаси бир текис, бўйи белга урадиган гўзалар кўзни қувонтириб, яшил денгиздай ястаниб ётибди. Бу беқиёс гўзалликни, ақл бовар қилмайдиган мўъжизани кўриб мен Мақсудахоннинг ғурурини тушунгандай бўлдим. У малика эмас, маликалардан ортиқроқ, деган фикр кўнглимдан ўтди. «Малика» дегани нима ўзи? Тайёр ошга баковул дегани-да! Малика зотики бор, ҳаммаси отаси, эри ёки хеш-ақраболарининг ҳимоясида қўлини совуқ сувга урмай, егани олдида, емагани кетида, роҳату фароғатда ҳаёт кечирган, тақдир раво кўрса, улардан қолган юртга эғалик қилган.

Мақсудахон эса йўқни йўндирган, ақл-идроки, биланининг кучи, юрагидаги оловнинг зўри билан ўз салтанатини ўзи барпо этган, аниқроғи, чўл бағридан юлиб олган. Атиги икки йил бурун бу ерларнинг ҳаммаси қақраб ётган чўл эди, илонлар ва тошбақалар маскани, тўзонлар ва қуюнлар макони эди. Мен Мақсудахоннинг хипча жуссасига қарайман-у, бу жувоннинг чўл билан беллашувга қандай журъат қилганига тонг қоламан. Аждаҳодек «ютаман» деб ётган чўл билан баҳслашиб, уни ўзлаштириш эмас, уни кесиби ўтишни хаёлингизга келтирсангиз, ваҳимадан юрагингиз увишади. Йўқ, бу ишга зуваласи бошқача қорилган пишиқ одамлар керак. Шундай деб ўйладим-у, бир воқеа эсимга тушди. Яқинда СССР халқ артисти Людмила Зикина Москвада концерт бераётди, Ўзбекистонга бағишланган кўшиқ айтмоқчи бўлди. Бироқ номер эълон қилингандан кейин актриса саҳнага чиқиб, кўшиқ бошлаш ўрнига одатга хилоф равишда Ўзбекистон ҳақида ҳикоя қила кетди. Бу воқеадан олдинроқ Зикина республикаимизда, жумладан, Жиззах областида бўлган эди. Гастроль давомида у шаҳар ва қишлоқларни кўрган, одамлар билан танишган, пахтакорларнинг меҳмони бўлган. Буларнинг ҳаммаси унда шу қадр зўр таассурот қолдирибдики, юрагида туғилган туйғуларини ичига сиғдиролмай концертга келганларга тўлиб-тошиб гапириб берди. Пахтакорлар ҳақида у шундай деди: «Пахта ни парвариш қилиш одамини парваришладан кўра қийинроқ экан. Чўлда ишлаётганларнинг ҳаммаси асл қаҳрамонлар».

Зикина бу гапни худди Мақсудахон шаънига айтгандек туюлади, назаримда. Пахтакор деҳқоннинг меҳнати ҳеч қачон осон бўлган эмас. Ҳар бир тонна «оқ олтин»нинг замирида қанчадан-қанча машаққат ётади. Шу сабабли ҳар бир пахтакорни чинакам қаҳрамон деса арзийди. Лекин шундай бўлса-да, обод ва гавжум водийда, сувлари шарқираб оқиб ётган далаларда пахта экиш бир нарса-ю, одам оёғи етмаган, қуш учса қаноти куядиган жазирама чўлни ўзлаштириб, ундан ҳосил кўтариш бошқа нарса!

Мақсудахон йигирма кишилик ёшлар бригадасига бош бўлиб, Жиззах областининг янги ташкил этилган Зарбдор районида келганида, бу ерда на истиқомат қилгани уй, на ичгани сув, на қўшничилик қилишга бирон хонадон, на соясида дам олгани бирон туп дарахт бор эди. Улар аввалига чодирларда яшадилар. Кейин вагончаларга кўчиб ўтдилар. Яшайдиган жой ҳам, идора ҳам шу вагонча эди. Ичишга, ювинишга сувни ташиб келтиришарди. Бу қийинчиликлар ҳам майли-я, чўлнинг изгиринини айтмайсизми! Қишдан кутулиб, ёзда роҳат қиладан, десангиз, жазирамаси оташ пурқайди. Айниқса чўл тўзони жонингизни ҳалқумингизга келтиради, дунё кўзингизга қоронғи бўлиб кетади. Салгина шамол турса ё бирон машина ўтиб қолса бас, шундай тўзон кўтариладики, қўяверасиз. Гўё бутун олам малла парда орқасига ўтиб кетгандек. Бундай тўзондан кейин бир ҳафтагача тишингиз орасида кум ёғирлаб юради. Мана шундай шароитда

ЧЎЛ МАЛИКАСИ

ерни экишга тайёрлаш керак. Бунинг учун дўнгликларни йўқотиш, қияликларни текислаш даркор, дренаж ўтказиш лозим, ерни ҳайдаш, ўғитлаш шарт. Бу қийинчиликлар етмагандек, ўтган йили об-ҳаво жуда оғир келди. Баҳор кечикди, ёғингарчилик кўп бўлди. Анча ерни бузиб қайта экилди. Шундай пайтларда ғўзани ундириб, ҳосилга киритиш жуда катта меҳнатни талаб қилади. Унинг ҳар тупини ёш боладай авайлаб парвариш керак. Айниқса, саратон кунлари бошингиздан қуёш аёвсиз олов селини ёғдириб турганда далада ишлашни тасаввур қилинг. Шоир топиб айтган:

Бутун олам гўё улкан дошқозон,
Қайдадир, кўринмас унинг нарёғи.
Бу қайноқ қозонни кузатмоқ осон.
Ичига тушмоқлик осонмас, чоғи.

Қўйинг-чи, чўлнинг машаққатларига ҳамма ҳам дош беравермайди. Бунда эътиқоди бутун, иродаси мустаҳкам, орияти зўр одамларгина яшаб қолади. Мақсудахон билан бирга келган йигит-қизларнинг ҳаммаси ҳам ана шундай зуваласи пишиқлардан эмас экан. Ким билсин — улар тайёрига ўрганишганми, осонгина шон-шўхратга эришмоқчи бўлишганми, романтик хаёлларга учирганми? Лекин ҳақиқий ҳаётнинг ҳақиқий машаққатларига дуч келишганда, ҳар кунни, ҳар соат, ҳар дақиқа жондан кечиб, машаққат чекиш талаб қилинганда бунга дош беролмадилар. Тугунларини қўлтиқлаб, уйларига, иссиқ кўрпакларига равона бўлдилар. Мақсудахон билан тўрт қиз қолди. Лекин уларнинг ҳар бири беш кишининг меҳнатини бажарди. Натижа ёмон бўлмади — биринчи йилиёқ 50 гектар ернинг ҳар гектарида 38 центнердан пахта олинди. Уша йили чўлга Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Шароф Рашидович Рашидов келди. Шароф Рашидович Мақсудахон ва дугоналарининг ишини кўриб жуда хурсанд бўлди ва уларни қўтлади. Халқ номидан, партия номидан айтилган миннатдорчилик сўзлари қизларнинг кўнглини тоғдек кўтариб юборди. Улар бу йил янги шижоат билан ишга киришдилар. Мақсудахон ўтган йилги ернинг ёнига яна ўн гектар қўшди, ҳосилни ҳам ўтган йилдагидан кўпроқ олишга жазм қилди. «Бу йил ҳамма партиямизнинг XXVI съездининг муносиби кутиб олиш учун меҳнат қилмоқда. Бу улуғ анжуманга ҳар бир одам энг азиз, энг мўтабар совғасини тайёрлайди. Биз ҳам ҳар гектар ердан 50 центнердан ҳосил олмақчимиз». Мақсудахон ва дугоналари албатта сўзларининг устидан чиқадилар.

Одамларнинг меҳнати туфайли чўлга жон киргач, бу ерга келадиган меҳмонлар ҳам кўпайиб қолди. Ҳали райондан, ҳали областдан вакиллар келади. Мухбирларнинг қадами узилмайди. Ҳатто бир кунни чет элликлар ҳам келишди. Улар оддий туристлар эмас, кишлоқ хўжалиги мутахассислари эдилар. Уларнинг атайлаб Жиззах чўлига келганликларига ажабланмай қўяқолинг.

Маълумки, ўзлаштирилиши мумкин бўлган чўллар Америкада ҳам, Францияда ҳам, бошқа хорижий мамлакатларда ҳам кўп. У ерларда ҳам чўллар ўзлаштирилмоқда. Табиийки, у ердагилар бизнинг тажрибамиздан ҳам кўз-қулоқ бўлиб турадилар. Тўғри, авваллари улар бизнинг ишларимизни унча менсиммаган эдилар. Айниқса, Мирзачўлни ўзлаштириш бошланганда, чет элдаги кўпгина бадхоҳ одамлар бу беҳуда иш, Советларнинг чуви чиқади, деб иғво қилганлар. Узи-

мизда ҳам Мирзачўлни ўзлаштиришга ишонмаган, бу ишга ғашлик билан қараган, ҳатто кўлидан келганча ҳалақит берган одамлар ҳам бўлган. Жиззах область партия комитетининг биринчи секретари Ленин мукофоти лауреати Тўхтамиш Боймиров айтиб берган бир воқеа эсимга тушди. У Мирзачўлда ишлаб юрган кезларида, Москвадан СССР Қишлоқ хўжалиги министрлигидан бир мутахассис ўртоқ чўлни ўзлаштириш ишини текширгани келибди. Уни роса айлантириб, далаларни кўрсатишибди. Баравж ғўзаларни, бўйи салкам бир метр бедаларни кўрган мутахассис ўртоқ мезонлардан хафа бўлибди: «Бу ер чўл эмас, мени Самарқанд далаларида олиб юриб-сизлар. Чўлда бир метрлик беда ҳам, бунақа пахта ҳам бўлмайди». Меҳмонни бу ерлар Мирзачўл эканига ишонтиришгунча мезонлар роса хуноб бўлишибди. Узимизникилар шундай деб тургандан кейин чет элликлар нима қилсин? Йўқ, йиллар ўтди. Ҳозир бизнинг чўл ўзлаштиришдаги тажрибамиз энг илғор ва энг самарали тажриба сифатида бутун дунё томонидан тан олинди. Мирзачўл, Жиззах, Қарши чўлларининг ўзлаштирилиши мелиорация ва ирригация соҳасида, кишлоқ хўжалиги фани соҳасида жаҳон миқёсида янги саҳифа очди. Шу сабабли ҳам ҳар йили жаҳоннинг ўнлаб мамлакатларидан тажриба ўрганиши вакиллар келади. Ушундай вакиллар Мақсудахоннинг даласига ҳам келган экан. Шунда қизиқ бир воқеа рўй берибди. Чет эллик меҳмонлар у ёқ-бу ёқни кўргандан кейин инглиз тилида ўзаро фикр алмаша бошлашибди. Гап орасида баъзи бир нотўғри хулосалар ҳам айтилибди. Шунда Мақсудахон соф инглиз тилида жавоб бериб, меҳмонларнинг хато фикрларини тузатибди. Буни сира кутмаган меҳмонлар ҳангманг бўлиб қолишибди.

Очиғини айтганда, аввал мен ҳам ҳайрон бўлдим. Оддий бир пахтакор аёлнинг инглиз тилини мукаммал билиши ҳайрон қоладиган иш-да! Мақсудахон билан суҳбатлашганимиздан кейин бу сирнинг тагига етдим. Мақсудахон Фозилова аслида Қўқон яқинидаги Ўзбекистон районидан, Ленин номли колхоздан экан. У мактабда ўқиб юрган кезларидаёқ ўқувчилар бригадасига бошчилик қилиб, пахтакорлик маҳоратини ўрганибди. Унинг бригадаси етти йил Қолгандарёда пахта экибди. Мактабни битиргач, Мақсудахон Қўқон Педагогика институтининг чет тиллар факультетига кирибди ва инглиз тили бўлимини битириб чиқибди. Институтни битирган йили КПСС аъзолигига қабул қилинибди. Институтдан кейин бир неча йил инглиз тилидан дарс берибди. Уни қизғин фаолияти учун район комсомол комитетининг бюро аъзолигига сайлашибди. Ниҳоят, 1979 йили Мақсудахон Жиззах областига, Зарбдор районидаги «Прогресс» совхозига келибди.

Мен Мақсудахон билан суҳбатлашяпману, бир фикр хаёлимда чарх уриб айланади. Бу жувонни ҳаловатидан кечиб, ана шу чўлга олиб келган сабаб нима бўлса экан? У нега ихтиёрий равишда ўзини мислсиз машаққатлар қўйнига отди? Мен бу саволни тўғридан-тўғри сўрашга ийманиб, гапни айлантираман:

— Мақсудахон, жуда қийналиб кетгандир-сиз-а, яна бунинг устига жажжи ўйилчангиз бор экан?

— Ҳозирги қийинчиликлар қийинчиликми? Энг оғир ортда қолди. Ҳозир уй-жойларимиз бор, совхоз қуриб берди. Ҳадемай катта бир посёлка пайдо бўлади. Болалар боғчиси ҳам қураммиз. Йигирма-ўттиз гектарлик боғ яратиш ниятимиз бор. Тўрт-беш йилдан кейин бу ерлар жаннатга айланиб кетади.

— Яйпандан бутунлай кўчиб келдингизми ёки бир-икки йилдан кейин қайтиб кетасизми?

— Яйпанга лозим бўлганида бориб-келиб туришимиз. Қариндош-уруғлар ҳам келиб туришади. Энди бир жойни ўз қўлинг билан обод қилганидан кейин, ташлаб кетишга кўзинг қиймайди. Биз энди шу ерлик бўлиб қолдик.

Янги ўзлаштирилаётган ерларда иш ҳақини катта беришади, деб эшитганман. Бу жувонни бу ерларга бошлаб келган сабаб шумикан?

— Ҳар ойда 120 сўмдан ойлик оламан. Йил охирида 3000 сўм мукофот олдим.

Ух-хў! Демак, ойига 370 сўмдан. Ҳазилакам пул эмас. Назаримда чигалнинг учи ечилгандек бўлди.

— Колхозда ишлаганингизда қанча олардингиз?

— У ерда ҳам тахминан шунча олардим.

Яна ҳайрон бўлдим. Ундай бўлса, нега бу жазирама чўлга келади? Тинчгина яшаб юравермайди ми иссиқ жойини совутмай? Ниҳоят бўлмади. Мақсудахондан тўппа-тўғри сўраб қўя қолдим.

— Биласизми? Мен бюро аъзоси эдим. Ешлар бригадасига бошлиқ эдим. Чўлни ўзлаштиришга ундашганида мен ҳам ташвиқот қилганман. Оғизда гапирсаму амалда қилмасам, бошқаларни йўлласаму ўзим четда турсам, бўлмас эди-да!

Бу гапдан кейин Мақсудахон кўзимга бошқача кўриниб кетди — мен унда машҳур қаҳрамонларга хос айрим фазилатларни кўрдим. Мақсудахон ҳақидаги ўйлар, умуман, инсон ҳақидаги, унинг ҳаётдаги изи, инсон ҳаётининг маъноси ҳақидаги ўйларга олиб келди. Уйлашимча, одамларни икки тоифага ажратиш мумкин: уларнинг бир тоифаси «Берсанг ейман, урсанг ўламан» принципига амал қилиб яшайди, тўғрироғи, кун кўради. Ундайлар ҳаётга фақат истеъмолчи кўзи билан қарайди. Бирор нарсага нигоҳ ташласа, нимани ўмарош мумкин деган фикр хаёлидан кетмайди. Бундайларнинг бир тури анча фаол келади. Улар жонини жабборга бериб, баъзан хавф-хатарларга қарамай, бойлик орттиради. Жамиятдан имкони борича юлқиб қолишга уринади. Бундайлар на дунё билан иши бор, на яқинларининг аҳволидан ташвиш чекади. Улар сув бетидаги кўпикка ўхшаб ўзини оқимнинг ихтиёрига топшириб қўйган — оқим билан сузиб боради-да, вақти келганда ёриладию йўқолади. Хайриятки, бундайлар камдан-кам. Аммо шундай одамлар тоифаси борки, улар учун ўзининг ҳузур-ҳаловати, жонининг роҳати ҳамма нарсадан кейинги ўринда туради. Улар учун орият, виждон, деган нарсалар энг муқаддас, энг олий тушунчадир. Бундай одамлар инсоният учун яшайди, боғлар ёнига боғлар, каналлар ёнига каналлар қўшишни, одамлар ҳаётини фаровонроқ қилишни, ҳаётда бирор из қолдиришни, эзгулик уруғларини кўпайтиришни эзгу мақсад деб биладилар. Булар ҳар хил табақага мансуб, ҳар хил даврда бор одамлар. Улар қайсар, матонатли, иродали одамлар. Шу одамлар туфайли ҳаёт ғўзал ва инсон улғудир. Уларнинг ҳаммасида ҳам Прометейнинг муқаддас оловидан бир учкун бор. Назаримда, Мақсудахоннинг юрагида ҳам ўша оловнинг зарраси бор. Шу олов унга тинчлик бермайди. Бир жойда тинчгина ҳузур-ҳаловатда яшагани қўймайди. Шу олов уни ўз манфаатларини кейинга қўйиб, биринчи навбатда одамлар манфаатини, юрт манфаатини ўйлашга ундайди. Юрагида ўти бор одам эса ҳаётда кўп нарсага эришади, чунки унинг йўлини шу муқаддас олов ёритиб туради.

ЗАМОНДОШЛАРИМИЗ

«Союз-38» космик кемасининг командири, СССР космонавт учувчиси, икки марта Совет Иттифоқи Қаҳрамони, Куба Республикаси Қаҳрамони, полковник Юрий Викторович Романенко.

Тадқиқотчи космонавт, Куба Республикаси Қаҳрамони, Совет Иттифоқи Қаҳрамони подполковник Арнальдо Тамайя Мендес.

ҚАРДОШЛИК ОРБИТАСИДА ЯНГИ ҒАЛАБА

«Союз-38» космик кемасининг командири, Совет Иттифоқи Қаҳрамони, СССР космонавт учувчиси Юрий Викторович Романенко билан

Куба Республикаси граждани, тадқиқотчи космонавт Арнальдо Тамайя Мендесдан иборат халқаро экипажнинг шу йил 19—26 сентябрь кунлари мобайнида давом этган парвози муваффақият билан тугалланди.

Улар «Салют-6»—«Союз-37»—«Союз-38» орбитал комплексиде етти суткалик учуш мобайнида космонавтлар Л. Попов ва В. Рюмин билан биргаликда Совет Иттифоқи ва Куба Республикаси олимлари ҳамкорлигида тайёрланган илмий-техникавий тадқиқотлар ва экспериментларнинг планлаштириб қўйилган программасини аъло даражада амалга оширдилар.

Қуррамыз ғарбидаги социалистик давлатнинг биринчи вакили—кубалик космонавт иштирокидаги халқаро экипажнинг муваффақиятли тугалланган парвози Совет Иттифоқи ва Куба Республикаси халқлари ўртасидаги илмий-техникавий ҳамкорлик янада кенгайиб, қардошларча ўзаро муносабатлар мустақамланиб бораётганини намойиш этди.

1978 йил баҳоридан буён социалистик мамлакатларимиз космонавтларининг биргаликдаги парвозлари натижасида қўлга киритилган катта ҳажмдаги қимматли маълумотлар ҳамдўст халқларимиз саодати учун хизмат қилади.

СПОРТ ВА ДЎСТЛИК БАЙРАМИ

Савол: Узингизга маълумки, XXII Олимпия ўйинлари машъалининг Ватанимиз пойтахти Москвада белгиланган кунда ёниши, ўйинларининг муваффақиятли давом этиши спортнинг, хусусан спортчиларнинг қўлга киритган мислсиз ғалабалари империалистик доираларнинг бу оламшумул тантаналарнинг бизнинг мамлакатимизда ўтказилишига қаршилик кўрсатиш йўлидаги чиранишларига зўр зарба бўлиб тушди. Олимпия ўйинлари очилган тантанали кун шахсан ўзингизда қандай таассурот қолдирди?

Жавоб: Картер бошчилигидаги Оқ уй маъмурияти XXII Олимпия ўйинларини барбод қилиш ҳақидаги, империализм малайларининг «совет хавфи» деган манфур ифволари тараққийпарвар инсониятга кўпдан маълум эди. Лекин калтафаҳм сиёсатдонларнинг бундай оғиз кўпиртириши жаҳоннинг софдил кишиларини гангита олмади. Дўстлик ва тинчлик байрами Олимпия ўйинларида 81 мамлакат спорт делегацияларининг иштирок этиши империализм ғаразгўйларининг оғзига ургандек бўлди.

«Ҳамманинг эътироф қилишича,— деди ўртоқ Л. И. Брежнев Қозоғистон ССР ва Қозоғистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланган тантанали мажлисда,— Олимпиада жуда яхши ўтди, спорт ва халқлар дўстлигининг чинакам байрами бўлиб қолди. Олимпиада муҳолифлари эса

ЎзССР Министрлар Совети ҳузуридаги Физкультура ва спорт комитети раиси **Мирзоолим ИБРОҲИМОВ** билан суҳбат.

шармандаи шармисор бўлиб қолдилар».

1980 йилнинг 19 июли Олимпия ўйинлари тарихига зарҳал ҳарфлар билан ёзилади. Бу Москва Олимпиадаси иштирокчилари хотирасидан сира-сира кўтарилмайдиган ва бир умр муҳрланиб қоладиган тарихий санадир.

Савол: Агар XXII Олимпия ўйинлари илгаригилари билан муқояса қилинса, республикамиз спортчиларининг яна бир поғона юксакликка кўтарилгани яққол кўринса керак.

Жавоб: Ҳа, шундай! Монреалда бўлиб ўтган XXI Олимпия ўйинларида СССР спорт делегацияси составида ўзбекистонлик тўрт спортчи қатнашган эди. Улар битта кумуш, битта бронза медалини қўлга киритиб, 6,42 очко жамғарган эдилар. Бу эса Ўзбекистондек йирик республика учун камлик қилар эди, албатта. Республика жисмоний тарбия ташкилотлари бутун кучини олий маҳоратли спортчилар тайёрлашга қаратдилар. Халқаро миқёсдаги СССР спорт мастерлари, мамлакат терма командаси составига номзодлар тайёрлаш сезиларли даражада кучайди. Партия, совет, касаба союз ва комсомол ташкилотлари совет олимпиячиларини тайёрлашда жуда муҳим тадбирларни амалга оширдилар. Москва

олимпиадасига 16 спортчимиз ўн спорт тури бўйича куч синашиш имкониятига эга бўлди. Олимпиадада қатнашган спортчиларимиз учун энг яхши спорт базалари ажратиб берилди. Улар ўз маҳоратларини ошириш борасида тинимсиз изландилар. Вакилларимиз машқлар мобайнида ҳам СССР Физкультура ва Спорт комитети раҳбарлари ва атоқли тренерлар томонидан юқори баҳо олдилар.

XXII Олимпия ўйинларида республикамиз спортчилари 4 олтин, 5 кумуш, 4 бронза медалга сазовор бўлдилар ва 30,5 очко тўпладилар. Бу мамлакатимиз спортчиларининг но-расмий команда биринчилигида энг юқори ўринни эгаллашда муносиб ҳисса бўлиб қўшилди. Ана шу ютуқ республикамиз спортчиларининг Олимпия ўйинлари тарихида эришган энг юқори чўққисидир. Биз ўз бурчимизни шарафли адо этдик, деб айтишга ҳақлимиз.

Савол: Энди республикамиз спортчиларининг мардлик майдонида кўрсатган матонатлари ҳақида сўзлаб берсангиз.

Жавоб: Катта мусобақаларда мамлакат байроғининг баланд кўтарилишини, давлат гимнининг мағрур янграшини ким истамайди дейсиз! Шоҳсупанинг юқори поғонасидан

жой олганда, баҳодир ватандошинг билан ҳақли равишда фахрланасан. Қалбинг қувонч ва шодлик ҳисларига тўлиб тошади. Спортчиларимиз бор маҳорат ва истеъодларини, эпчиллик ва чаққонликларини ишга солдилар. Чавандоз Ю. Ковшов, ватерполочи Э. Шагаев, волейболчи Л. Павлова ва гандболчи О. Зубарева кўрсиларига олтин медал таққан бўлсалар, ёйандоз Н. Бутузова, мерган Р. Ямбулатов, қиличбоз С. Рўзиев, велосипедчи А. Панфилов ва чавандоз Ю. Ковшов шахсий ҳисобда кумуш медални қўлга киритдилар. Човгончи қизларимиз ютуғини алоҳида таъкидламоқ керак. Улар илк бор халқаро мусобақада қатнашишларига қарамай энг кучли хоккейчиларни ҳам доғда қолдирдилар. Мамлакатимиз човгончи хотин-қизлар командасининг ютуғига «Андижанка» командаси қизлари В. Заздравних, Н. Горбаткова, Л. Аҳмарова, А. Ҳам қўшган ҳисса бебаҳодир. Улар бронза медали совриндори бўлдилар. Бундан ташқари, найза улоқтирувчи Т. Бирюлина кучли олтиликдан ўрин олди. А. Димов уч минг метр масофага ҳатлаб югуришда саккизинчи ўрин билан кифояланган бўлса-да, янги мамлакат рекордини қўйди. 400 метрга тўсиқлар оша югуришда А. Харлов кўрсатган натижалар ҳам чакки эмас.

Сирдарёлик Александр Панфилов 1000 метр масофага ўтказилган мусобақада ўзининг энг яхши натижа-

ДЕКРЕТ О
МИРЕ

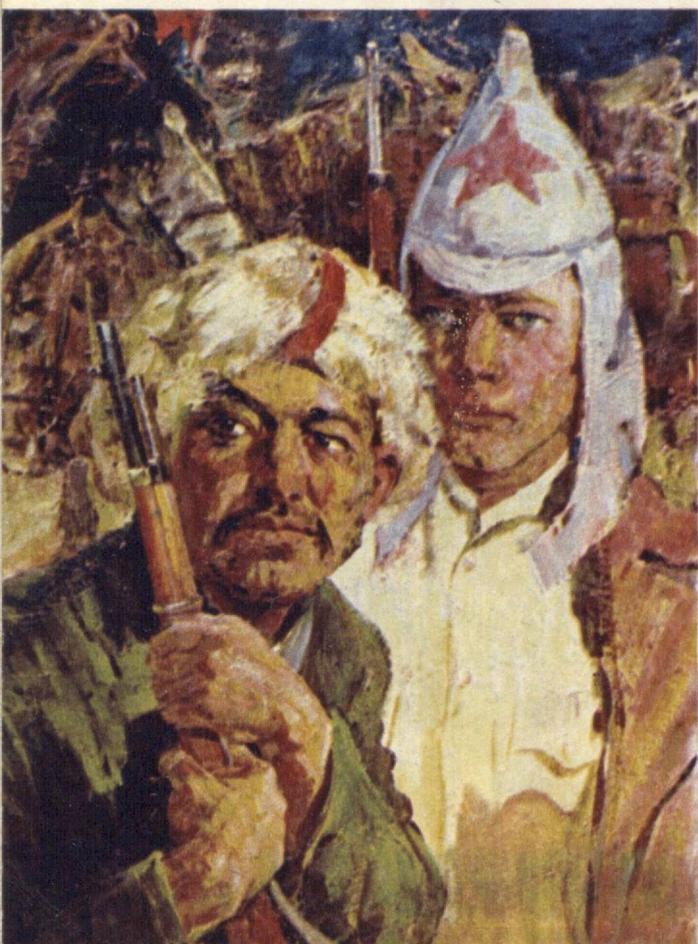
Т. МОИСЕЕВ. ТИЧЛИК ХАҚИДА ДЕКРЕТ.

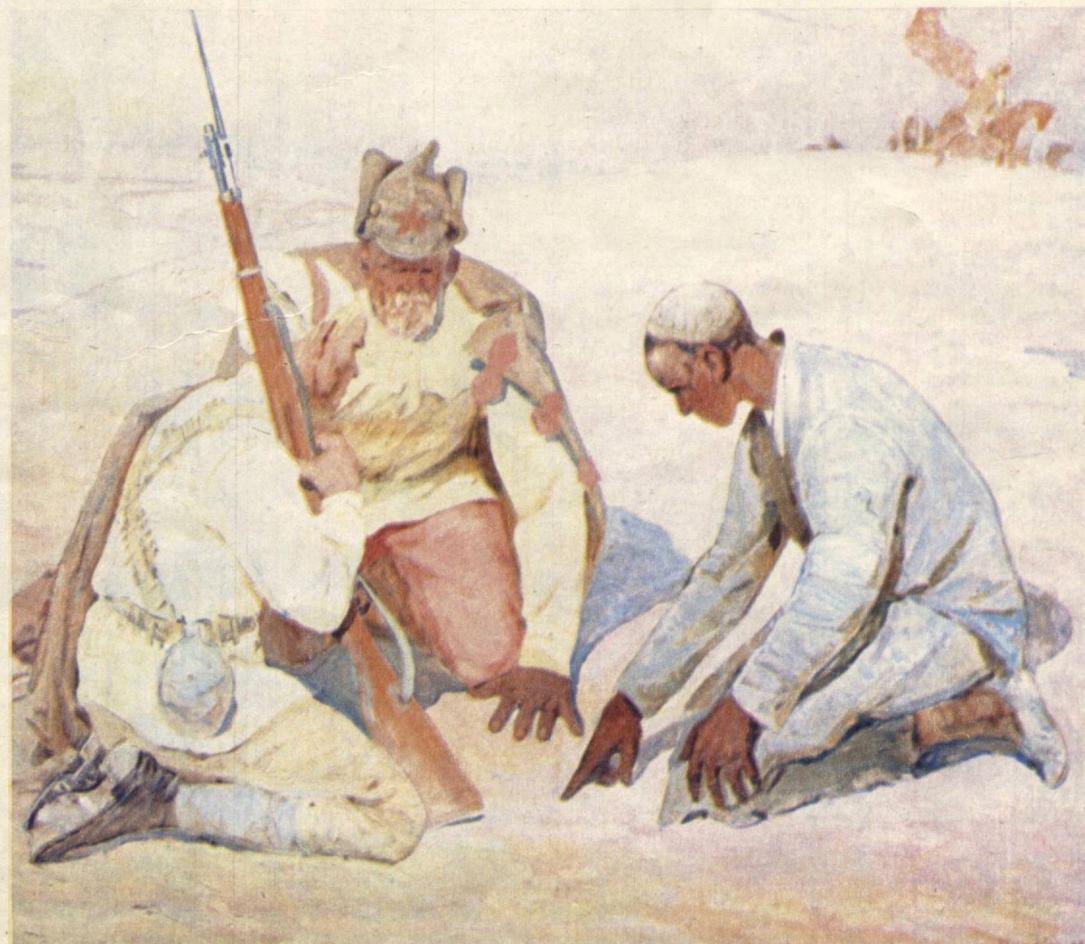

Ўзбекистон ҳарк. рассоми В. УФИМЦЕВ. ОЛДИНГИ ҚАТОРДА.

П. МОРДВИНЦЕВ. БИРОДАРЛАР.

П. МОРДВИНЦЕВ. ҚУМЛИКЛАР ОША.

XXII Олимпия уйинларида иштирок этган узбекистонлик спортчилар (чапдан) чавандоз, хизмат кўрсатган спорт мастери, кумуш медаль совриндори Юрий Ковшов, мерган, кумуш медаль совриндори Рустам Ямбулатов, волейболчи, хизмат кўрсатган спорт мастери, олтин медаль совриндори Лариса Павлова, ватерполочи, олтин медаль совриндори Эркин Шагаев.

В. МОЛГАЧЕВ фотоси.

Мамланат чемпиони Татьяна Бирюлина шу йил ёзги Олимпиаданинг «Москва кубоги» учун ўтказилган саралаш мусобақаларида қатнашиб, найзани 70,08 метр масофага улоқтирди ва жаҳон рекордини янгилади. Навқирон спортчи Т. Бирюлина XXII Олимпия уйинлари мусобақаларида энг кучли рақиблар билан беллашиб олтинчи ўринни эгаллади. Бу ютуқ уни асло қониқтирмайди.

Татьянани янги чўқилар кутмоқда.

Н. КОЗИНСКИЙ фотоси

сини кўрсатди. У бу масофани велосипедда 1.04,845 минутда босиб ўтиб, олимпия рекордини янгилади. Икки марта жаҳон чемпиони, ГДР вакили Л. Томсга жуда озгина тафовут билан ютқазса-да, Панфилов эришган кўрсаткич улкан ғалабадир.

Мамлакатимиз тренерлари ёш спортчиларимизнинг ютуқларига юқори баҳо бердилар. Юрий Ковшовнинг ҳам келажига зўр умид боғладилар. У команда биринчилигида 1588 очко тўплаб, чавандозларимизнинг биринчи ўринни эгаллашига муносиб ҳисса қўшди. Шахсий ҳисобда эса 1300 очко жамғарди ва фақат австриялик донгдор спортчи Э. Тойрердан кейинда қолди. Моҳир мерган Рустам Ямбулатов ўз истеъдодини ёрқин намойиш қилиб, жаҳоннинг чапдаст мерганлари И. Домме (ГДР) ва И. Гойнини (ЧССР) орқада қолдириб кетди, олимпия чемпиони италиялик Лугано Жавонеттига атиги икки очко билан ютқазди. Умуман олганда, республикамиз вакиллари мамлакат спорти довуғини оламга ёйиш учун ғайратларини аямадилар.

Спортда тасодифлар ҳам учраб туради. Лекин ҳамма бой берилган

имкониятларни тасодифга йўйиб бўлмайдими, албатта. Олимпия учрашувларига жаҳоннинг ҳамма томонларидан ман-ман деган спортчилар келган эди. Ғалаба кучлиларни излайди. Бизнинг машҳур ёйандозчимиз Наталья Бутузовадан умид катта эди. Чунки Наталья Олимпиада олдидан ўтказилган қатор мамлакат ва халқаро мусобақаларда муваффақият қозониб, жаҳон рекордини янгилаб борди. Уни машҳур грузиялик спортчи К. Лосаберидзе таъқиб қиларди, аммо у ҳам етиб ололмади. Ҳар иккала спортчи олимпия командасига аъзо бўлиб кирди. Мусобақада асосий кураш ҳам ана шу спортчилар ўртасида бўлди. Куч синашнинг биринчи куниданоқ Лосаберидзе олдинга чиқиб олди. Яқинда Францияда Европа биринчилиги бўлиб ўтди. Бунда фахрли биринчи ва иккинчи ўринларни тошкентлик ёйандозлар Н. Бутузова ва О. Рогова бўлиб олдилар. Олимпия чемпиони эса кучли олтилик сафидан ўрин олди. Ана спортдаги тасодиф! Найза улоқтирувчи Татьяна Бирюлина Олимпиада арафасида ўтказилган мамлакат биринчилигида жаҳон рекордини қўйган

эди. Мусобақа давомида унинг пухта тайёргарлик кўрмагани биланиб қолди. У ўзи қўйган жаҳон рекордидан анча паст натижага эришди.

Кези келганда шуни ҳам айтиш лозимки, олимпия уйинларининг кураш, бокс, велоспорт, гимнастика турларидан биронтасида республикамиз спортчилари қатнашмагани ачинарлидир. Ваҳоланки, бизда бу турларни ривожлантиришга барча шарт-шароитлар бор. Яна шуниси ачинарлики, «Динамо», «Локомотив», «Меҳнат резервлари» ва «Пахтакор» кўнгилли қишлоқ спорти жамятлари Олимпиадага биронта ҳам иштирокчи етказиб бера олмади.

Савол: Келгуси, яъни XXIII Олимпия уйинлари машъали ёнғунга қадар спортчиларимизга қандай тилаклар билдирасиз?

Жавоб: Ҳозир республикамизда олий маҳоратли спортчилар тайёрлаш учун анча қулайликлар яратилган. Андижон, Наманган, Самарқанд, Гулистон шаҳарларида сузиш ҳавзалари намунали ишлаб турибди. Андижон, Наманган, Сурхондарё, Тошкент ва Сирдарё областларида эшак эшиш базалари вужудга кел-

ди. Самарқандда эшак эшиш канали қурилмоқда. Булар спортнинг мазкур турини ривожлантиришда имкон очади. Кўпгина областларда от спорти базалари ишлаб турибди. Бўлгуси Олимпия уйинларига муносиб номзодлар тайёрлашда болалар ва ўсмирлар спорт мактаблари муҳим ўрин тутади. Ҳозирги пайтда 300 дан зиёд шундай мактаблар ишламоқда. Зарафшонликларнинг «Ҳар бир аҳоли пунктида спорт майдончалари бўлсин!» шиори остида бошлаган ташаббусини кенг қулоч ёйдирамиз.

Бизни янги мусобақалар, янги ғалабалар кутмоқда. Келгуси йили Бутуниттифоқ мактаб ўқувчилари спартакиадаси, 1982 йили Бутуниттифоқ Ёшлар ўйинлари, 1983 йилда бўлади-ган СССР халқлари VIII спартакиадаси ва ниҳоят XXIII Олимпия уйинларига тайёргарликни шу кунлардан бошлаб юбордик. Мен ёш спортчиларга янги ғалабалар тилайман. Ака-опаларининг шонли аънанасини давом эттириб, республикамиз спорти шон-шухратини дунёга таратишда уларга омад ёр бўлсин!

Сухбатни А. ҲАЙДАРОВ ёзиб олди

КўНГИЛДАГИ ҒАПЛАР

«Гулистон» журналининг шу йил 3-сонида босилган «Шахсий хўжаликнинг умумий ташвишлари» мақоласини қўни-қўшнилар билан қизиқиб ўқиб чиндик. Унда дилмиздаги гаплар айтилган. Маълумни, қишлоқ хўжалик

маҳсулотлари тайёрлашда ёрдамчи хўжаликларнинг салмоқли ҳиссаси бор. Давлат мулкни умумхалқ мулкни даражасига етган ҳозирги шароитда шахсий манфаат билан ижтимоий манфаат тобора уйғунлашиб бормоқда.

Колхозчилар ўз шахсий хўжалигида етиштирган маҳсулотнинг эҳтиёжидан ортинчасини бозорга олиб чиқмоқда ёки давлатга сотмоқда. Ленин энишга яроқли ерларнинг асосий қисмида деҳқончилик қилинаётгани сабабли шах-

сий молларни боқиш учун яйлов қолмаётди. Колхозчи эса мол-қўйини боғлаб боқишга мажбур бўлмоқда. Аммо ётиб еганга тоғ ҳам чидамас, деган гап бор-ну!.. Демак, колхоз шахсий моллар учун озуқа тақсимласа, подани ҳайдаб боқиш учун яйлов ажратса, колхоз ва колхозчи учун фойдалидир.

Холмурод ОТАМУРДОВ

Амударё райони,
«Коммунизм» колхози

Мен ардоқлаган ранг

Қайси рангда йиғлайди дарё?
Қайси рангда жилмаяр шафақ?
Нима учун жамики дунё
Кремлнинг нурига илҳақ?
Кузатганман такрор ва такрор
Кремлнинг ёқут юлдузин,
Ҳис этганман ўзни бахтиёр —
Кўрган янглиғ Октябръ юзин.
Ёқут юлдуз бағрига чорлаб,
Ранглар тўла кучоғин очган.
Ёқут юлдуз оловдай порлаб
Кўзларимга бинафша сочган.
Бинафшалар сочган осмонга,
Рангларига чўмилган олам.
Гўё кулранг Қизил майдонга
Солиб берган бинафша гилам.
Бинафшалар гилами узра
Кўп юрганман дилим талпиниб:
Менга бағрин очган Мақбара,
Тинглаганман Ленин қалбини.
Кремлнинг юлдузи тамкин,
Нури барча дилларга ёқар.
Шу-шу, фақат бинафша ранги
Юрагимда шарқираб оқар...

* * *

Тупроғи баданранг шу бир парча жой
Оламга ўзининг севгисин сўйлар:
Ранго-ранг гулларга бахш этиб чирой,
Меҳрини анқитиб таратар бўйлар...

Ўзбеклар тупроғи гулга айланиб,
Инсонни кучмоққа турар шайланиб!

Тупроғи баданранг шу бир парча жой
Шодликдан ўзини ҳар ёнга урар:
Бу ерда ирсини урчитар буғдой,
Бўлиқ бошоқлари чайқалиб турар...

Ўзбеклар тупроғи донга айланиб,
Инсон сиймосига олар жойланиб!

Тупроғи баданранг шу бир парча жой
Юлдуз чаманидек чарақлаб турар:
Бу тупроқ нур янглиғ толага ҳам бой,
Бўйчан ғўзаларда чаноқлар кулар...

Ўзбеклар тупроғи пахта тусида —
Тсвланиб юради инсон устида!

Тупроғи баданранг шу бир парча жой
Худди одам янглиғ жонлана олар:
Косов кўклар кетар суваб кўйсанг лой,
Тош кўмсанг маъданга айланиб қолар;

Ўзбеклар тупроғи — бойлик,
доривор...

Доим инсон учун хизматга тайёр!

Тупроғи баданранг шу бир парча жой
Фақат томчи сувга ҳамшиша чанқоқ.
Қондира билмайди уни дарё-сой,
Ёмғир ҳам вақтида ёғмайди бироқ...

Ўзбеклар тупроғи доим ёғинни,
Момоқалдиروқни яшар соғиниб!

Тупроғи баданранг шу бир парча жой
Юриб кетишга ҳам қодирдир, бироқ
Ёмғир кўлмагида сузиб юрса ой,
Гулдураб турса, бас, момоқалдироқ:

Либос тимсолида кучар инсонни,
Ўзбек меҳри каби кезар жаҳонни!

* * *

Кўзлар — фақат кўриш аъзоси эмас,
Кўзлардан бошланар юракларга йўл.
Кўкдек ёруғликдан олади нафас:
Гоҳо ой, гоҳида қуёш чўккан хўл.
Шодлик дарёсининг ўзгинаси ҳам —
Юракнинг шўрини ювиб туради.
Оғирдир қайғунинг озгинаси ҳам,
Сукут билан сўзсиз суҳбат қуради.
Юракнинг кўзгуси, йўқ, ҳатто ортиқ —
Юрак севги бўлиб кўзга тошади.
У — зулмат кўксига қадалган оғриқ,
У ёруғ дунёни севар ашаддий.
Уйқу элитганда, қоронғи қафас —
Деганлар янглишар, туради ёниб —
Тушга чўмилтириб олмоқ-чун бирпас
Қорачиққа қамаб қўяр дунёни.
Ажинмас, қуршаган безовта дардлар,
Кулганда ким уни гулдаста демас.
Дуч келса — душманнинг қалбида портлар,
Кўзлар — фақат кўриш аъзоси эмас!

Жонибек СУВОНҚУЛОВ

ШЕЪРЛАРИМ — АЛВОН ЯЛОВ!

Қирралар

Хоҳ кўзга кўринсин, кўринмасин хоҳ —
Ҳар қандай нарсанинг бир қирраси бор.
Кўпини сезмаймиз, тўқнашиб ногоҳ
Токи борлигига бўлмасак иқроп.

Ёғдуда журъатдай қирра бор, синмас,
Зулматда — шуъладан чўчиш пардаси.
Вақтнинг қистовга олгувчи тинмас —
Қирраси бор, гўё йигит зардаси.

Юмалоқ томчининг тиниқ мағзида
Парчаланмоқликдан тап тортмас бир шахд.
Йиртқиш бўлса ҳамки қушлар наздида,
Бургут қиррасидир учишдайин бахт.

Тўқнашган тошларнинг қирраси — учқун,
Одамнинг аёзли қирраси — ғазаб.
Қорнинг тоғлардаги қирраси — кўчки,
Ожизликнинг эса қирраси — асаб.

Москва бўсағаси, панфиловчилар —
Буюк Ғалабада тарихий қирра.
Суюнов қони-ла чизмаганда гар
Мардликнинг тасвири тортарди хира.

Меҳр бир қиррадир, нафрат — бир қирра,
Дунёни қўзғашга кучи етгувчи.
Кўнгилда яшовчи баъзи хотира
Қиррадир, йилларни тилиб ўтгувчи.

Биз ҳам гоҳо ташвиш, гоҳида сароб
Аямай чархлаган ўткир қирраимиз.
Қиррадир, самовий чексизлик аро
Ҳаётни опичлаб учган қурраимиз.

Баҳорнинг қирраси — ярқ этган чақмоқ,
Тўрғай энтикиши — саратон тиги.
Бахтсизлик қирраси — беватан ўлмоқ,
Ё фарзанд бошида аламли йиғи.

...Ҳаёт пойгасида сурганида от
Кимга насиб этар ўзмоқнинг гашти,
Кимнинг арғумоғи мункиру ҳайҳот,
Бир умрга қайтар қирраси — шашти.

Тўқнаш келган маҳал қирралар, албат
Бири ғолиб келар, бошқа чора йўқ.
Омадни синашга келганда навбат
Ғолиблик биз учун бўлсин ҳақ-ҳуқуқ!

Саҳролар ҳали ҳам сўнгсиз, бесарҳад,
Қуёш доимгидек самимий кулар.
Замон кўрсатса-да меҳр ва шафқат,
Овлоқдан овлоқлик излар охулар.

Камёб гиёҳлар ҳам охуларники,
Инсон етмас жойда яйрайди улар.

Гулистон

Шеърият

Нур каби соф, тўғри қалам — шеърият,
Инсонга вафодор санам — шеърият.
Ватандай муқаддас олам — шеърият,
Шу қутлуғ даргоҳга кирмоқдир ният,
Виждондан кафолат, гаров сўрадим.

Умр шеър кўйида ёнмоқда шамдай,
Шеърсиз ўтган кунлар — толеда камдай.
Калтариб борармиз гарчи қаламдай,
Оловда ёнмаган самандарлардан
Шеъримга гулхандай олов сўрадим.

Кимдир инсон чинор, деди, қўшилдим,
Омадни бир қимор, деди, қўшилдим,
Ишқни сирли тумор, деди, қўшилдим
Шоирлик кўнгли-да, руҳий жунбушдан
Огаҳий туморин бирров сўрадим.

Ҳаёт чигал қилди гоҳо тақдирни,
Соқов қилди гоҳо мени, гоҳ шеърни,
Ҳеч кимга очмасдан армонни, сирни,
Одил тарозингга сол, дея, фақат,
Шеъриятдан қайта синов сўрадим.

Мен шеърлар умрига умрим қўшай, деб,
Мисраларга кўзим нури қўшай, деб,
Аямасдан қалбим сирин қўшай, деб,
Шеър — қондай қайнаши учун юракда
Асрларга етар қалов сўрадим.

Ғайратимнинг барин кўзимга йиғдим,
Рағбатимни — тийрак кўзимга йиғдим,
Ҳасратни — шеъргамас, ўзимга йиғдим,
Шодлик руҳи билан қоришин дея,
Шеърларимга алвон ялов сўрадим!

Ёмғир

Ёмғир ерда парчинланади,
Парчинларан шалаббо ўйлар.
Тарновларда симоб ёнади,
Томчи чертган япроқлар куйлар.

Хўп ийдириб булут сийнасин,
Оқ ёмғирни соғади кўклар.
Кўкка санчиб ўтли нинасин
Ғулдирад гоҳ шошқин савр ҳам.

Ўн саккизда тўлишган қиздек,
Куртақларни тарк этган фасл —
Ғўзалликка йўқ дегандай чек
Хусни ортиб борар муттасил.

Ўриқларнинг пушти гулида
Дилдирайди инжу қатраси.
Ирмоқларнинг лойқа тилида
Ҳайқирувчи дарё адреси.

Ажабмаски, мингинчи дафъа
Томчиларнинг парчинланиши.
Мингинчи бор тиниқ, мусаффо
Қатраларнинг ерни таниши...

Бироқ баҳор янгидир, янги,
Томчилардай сифдир шу тобда.
Майсаларнинг ям-яшил ранги —
Янги сатр нодир китобда.

Охулар

Сайёд узмаса-да панадан ўқин,
Овлоқдан овлоқлик излар охулар.

Ҳадик таъқиб этиб юрар изма-из,
Шу сабаб кўзидан уйқуси кулар.
Танқис жониворга сукунат танқис,
Овлоқдан овлоқлик излар охулар...

ИНСОН ҚАЛБИДАГИ МУҚАДДАС ОТАШ

Ўзбекистон Ёзувчиларининг VIII съезди муносабати билан

КПСС XXV съездида ҳаққоний таъкидлаб ўтилганидек, санъат ва адабиётимиз ривожининг ҳозирги босқичида маънавий-ахлоқий изланишлар муаммоси ифодаси етакчи тенденциялардан бирига айланди; инсоний бурч, виждон, ҳалоллик, эътиқод масалалари ҳар қачонгидан кўра кескинроқ, жиддийроқ қўйила бошланди.

Бу тасодифий эмас. Ривожланган социализм шароитига келиб кишиларнинг моддий фаровонлиги, эҳтиёжлари ошди, социалистик демократия — шахс ҳуқуқлари, имтиёзлари доираси кенгайди, шахсий турмуш ранг-баранг бўлиб қолди. Хўш, жамиятнинг ҳар бир аъзоси шу фаровон ҳаётга ҳар жиҳатдан муносибми?

Табиийки, ҳаётда коммунистик ахлоқ принциплари турмуш нормасига айланган — жамиятнинг гули саналмиш кишилар кўп. Улар ҳаёти санъат, адабиёт асарлари учун илҳом манбаи ва ибрат намунасидир. «Ёзувчиларимизнинг, санъаткорларимизнинг хизмати шундаки, — деган эди КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари Л. И. Брежнев КПСС XXV съездида қилган ҳисобот докладыда, — улар инсоннинг энг яхши хислатларини — унинг принципиаллигини, софдиллигини, ҳис ва туйғуларининг чуқурлигини қўллаб-қувватлашга интилоқдалар, бу борада коммунистик ахлоқимизнинг бузилмас принципларига таяниб иш кўрмоқдалар».

Адибларимиз фақат ҳаётнинг турли жиҳатларини кўрсатиш билангина чекланмай, фаровон ҳаётга номуносиб хатти-ҳаракатлар ҳақида ҳам жиддий бош қотирмоқдалар. Съездда ўқтирилганидек, моддий имкониятлар ўсиб бориши билан айна бир вақтда одамларнинг гоёвий-ахлоқий ва маданий савияси ҳам муттасил ўсиб бориши зарур; жамиятимиз ўз тараққиётида нақадар юксалса, социалистик ахлоқ нормаларига ёт ҳолларга айнақса тоқат қилиб бўлмай қолади. Шу сабабли ҳам энг яхши асарларда маънавий қашшоқлик — мешчанлик, майда буржуа психологияси сарқитлари, молпарастлик, хусусий мулкчилик тенденциялари, безорилик, бюрократизм ва одамга нисбатан лоқайдлик — буларнинг барчаси тузумимизнинг моҳиятига бутун-

лай зид ҳоллар сифатида кескин қораланмоқда, адибларимиз ана шундай иллатларнинг илдизини очишга интилоқдалар.

Шуниси диққатга сазоворки, бундай муаммолар таҳлили асосида ҳаммиша эътиқод масаласи ётади. Авторлар талқинида юксак эътиқод, олижаноб мақсад, ёзувчи Асқад Мухтор таъбири билан айтсак, инсондаги илоҳий оташ, одам қалбидаги маёқ; қалбида шундай оташ — маёқ бор шахснинг йўли чароғон, йўлида учраган пасту баландликлар, тўсиқларга қарши дадил курашади; курашда, эҳтимол, енгар ёки енгилар, лекин, барибир, енгса ҳам, енгилса ҳам қаҳрамон қалбидаги ўша оташ — маёқ китобхон кўнглига нур олиб киради, унга маънавий далда беради. Аксинча, эътиқоддан маҳрум кимсаларнинг ҳолига вой — қалби чироқсиз, бинобарин, борар йўли ҳам қоронғи, интилишлари маъносиз. Қисқаси, юксак эътиқод — инсон учун зарурат, ҳаётнинг таянч нуқтаси, инсон маънавий бисотининг моҳияти, чин маъноси шундан бошланади.

Модомики, сўнгги йилларда маънавий-ахлоқий масалаларга қизиқиш кучайиб бораётган экан, инсоний бурч, маънавий бисот, эътиқод масалалари кескин қилиб қўйилаётган экан, бу ҳол, аввало, сўз санъатида замонавий руҳ чуқурлашиб бораётганидан, қолаверса, адабиёт ўзининг бош вазифасига янада яқинроқ келаётганидан бир далолатдир; санъат, адабиётнинг бош мақсади инсон қалби ҳақидаги ҳақиқатни, инсон табиатини, инсон ҳаётининг маъносини очишдан иборат экан, адибларимиз инсоннинг маънавий бойлигига диққат-эътиборни кучайтириб тўғри қилмоқдалар.

Яқин-яқинларда шундай тушунча ҳукмрон эди: қаҳрамон ҳаётини ўрганиш, билиш кўпроқ унинг касби-корини, у мансуб бўлган муҳитни билиш, деб қаралар, ёзувчи қаҳрамон яшаётган муҳитни, қаҳрамон касби-кори, фаолияти билан боғлиқ иқриқирларни қанчалик яхши ўзлаштирган бўлса, у ҳаётни шунчалик яхши билган саналарди. Шубҳасиз, ёзувчи учун бу ҳам керак, бусиз ҳаётни ҳаққоний гавдалантириш, инсон қалбига йўл топиш қийин. Бироқ бу ҳали масаланинг туб моҳиятини белгилай олмайди; қаҳрамон мансуб бўлган муҳит, шароит, қаҳрамон ҳаёти, фаслияти, касби-корига оид ҳаққоний тасвирлар унинг қалб бойлигини, маънавиятини, ҳис-туйғуларини очишга, у амал қиладиган эътиқод талқинига қаратилган тақдирдагина кутилган натижани бериши мумкин; ёзувчининг ҳаётни чуқур билиш даражаси ва маҳоратини инсон қалбини, маънавий-руҳий дунёсини кутил-

маган янги томонлардан теран, ҳаққоний очиб беришига, инсоннинг маънавий изланишлари тажрибаларини қай даражада тасвир ва талқин этганлигига қараб белгилаш мумкин. Бадий асарнинг тақдири кўп жиҳатдан худди шу маънавият талқини ҳамда таҳлилининг теранлиги, кўламига боғлиқ. Адабиётимизнинг ўтмишдаги, қолаверса, ҳозирги кундаги тажрибалари бу фикрнинг тўғрилигини қайта-қайта тасдиқламоқда.

Яқингинада геологлар ҳаётдан икита йирик асар яратилди. Улардан бири — Саъдулла Кароматовнинг «Олтин қум» романи, иккинчиси — Муроджон Мансуровнинг «Устюрт воқеаси» қиссаси (асар Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат наشريётида «Ҳамма яшашни истайди» номи билан босилиб чиқди). Ҳар иккала асар авторлари ҳам ўз қаҳрамонлари ҳаёти, муҳити, касби корини яхши биладилар. «Устюрт воқеаси»да ҳодисалар содир бўлган макон — саҳро манзаралари чинакам ёзувчига хос синчковлик билан ҳаққоний, табиий, жонли тарзда тасвир этилган; «Олтин қум»да ҳам беъзи жонли манзаралар учрайди. Лекин бу икки асарнинг бадий савияси, таъсир кучи бирдек эмас; «Олтин қум» лоқайд ўқилади; қаҳрамоннинг узоқ йиллик саргузаштлари, меҳнат-машаққатлари, изланишлари негадир китобхонни ўзига жалб этавермайди, унинг қалбини ҳаяжонга солмайди, уни ўйга толдирмайди; китобни ўқиб тугатиш биланоқ ундаги «қизиқарли» ҳодисаларни тезда унутиб юборасиз. «Устюрт воқеаси» эса, аксинча, сизни ҳаяжонга солади, ўйга толдиради, қаҳрамонлар хатти-ҳаракати, кечмиши, тақдири устида узоқ вақт ўйлаб юрасиз. Бунинг сири, сабаби шундаки, «Олтин қум» муаллифи қаҳрамон саргузаштларини тавсиф этиш, қаҳрамон фаолияти содир бўлган макон манзараларини қисман жонли гавдалантириш билангина кифояланади. Асарда қаҳрамоннинг маънавий бисотига баъзи имо-ишоралар бор, лекин автор қаҳрамон қалбига, маънавий оламига чуқур кириб бора олмаган, қаҳрамоннинг ҳақиқат учун курашлари, «гаройиб» севги саргузаштлари психологик жиҳатдан изчил таҳлил этилган эмас; бунинг устига асар учун олинган ишлаб чиқариш — олтин қидириш ва топиш билан боғлиқ можароларнинг маънавий томони очилмай қолган. «Устюрт воқеаси» автори эса асосий диққат-эътиборни персонажларнинг маънавий дунёсига қаратади, саҳродаги саргузаштларнинг ибтидоси, ривож ва ечим — барчаси маънавият масалаларига келиб тақалади.

Бир қарашда «Устюрт воқеаси»даги ҳодиса тасвири янгилик эмасдек

туюлади; кимсасиз маконда — ёввойи саҳрода адашиб ҳаётнинг оғир синовига дуч келган одамлар қисмати ҳақида кўп ёзилган: айни шу мавзуда битилган Жек Лондоннинг «Ҳаётга муҳаббат», Антуан де Сент-Экзюперининг «Башар сайёраси», К. Паустовскийнинг «Қорабўғоз» («Зимистон орол») каби асарлари кенг китобхонлар орасида маълум ва машҳур. «Устюрт воқеаси»нинг айрим ўринларида ўша асарларнинг таъсири сезилади, тифиз ҳодисалар ечими, персонажлар тақдири талқинида гоҳо мавжуд асарларга тақлид қилиш ҳоллари ҳам учрайди. Лекин, шуларга қарамай, автор мароқли асар яратишга эришган.

Кўз олдимида бепоён сувсиз саҳро, саҳронинг кишини ҳолдан тойдирувчи шафқатсиз ўйинлари — қум бўрони, жазирама офтоби... Бироқ ёзувчи саҳрони нуқул бир ёқлама — даҳшатли макон сифатида кўрсатишдан қочади; бу маконнинг ўзига яраша тароватини, юлдузлар чарақлаган саҳро тунининг нашъу наъмосини, танларга ҳузур бахш этувчи субҳи сабосида, тўрғайлар навосида бағрига жо этган бойликларини ҳайвонот ва наботат оламида барқарор нафосатини нозик дид билан илғаб олади. Ёзувчи инсон ва саҳро муносабати ифодасида муҳим фалсафани илгари суради. Унингча, одам боласи саҳрога инсоф билан оқилона муомалада бўлса, инсон қаршида у ўз саховати ва нафосатини намоен этиверади; мабодо инсон инсоф ва диёнати тарк этиб, шафқатсизлик йўлига ўтгудек бўлса, ўз навбатида, у ҳам шафқатсизлик билан ўч олади. Аслида асар воқеаси — беш персонаж бошига тушган кўргулик бир хушомадгўй кимсанинг ғайри ахлоқий хатти-ҳаракати тўғрисида содир бўлади; лаганбардор шогирд Султонов устозига яхши кўриниш ниятида уни ва жўраларини бемаврид — тунда овга бошлайди, саҳронинг маъсум, гўзал маъбудаси — кийик изига тушиб уни шафқатсизлик билан маҳв этади; шу тариқа муддаога эришгандек бўлади. Бироқ ғайри ахлоқийлик ва шафқатсизлик билан амалга оширилган ниятнинг тезгина чуви чиқади, хушомадгўй Султонов ўзини ҳам, ҳамроҳларини ҳам мушкул вазиятга солиб қўяди — улар саҳрода адашиб сарсон-саргардонликда қоладилар... Шу тариқа беш ҳамроҳ учун оғир синов дақиқалари бошланади. Бу синовда ҳар бир кимса ўзлигини, ички дунёсини ошкор этади. Энди саҳро манзаралари, йўл азоби тасвири ёнига персонажлар руҳияти ифодаси қўшилади, балки персонажлар маънавияти ифодаси биринчи планга ўтади. Шу оғир дамларда беш ҳамроҳнинг ҳаммаси ҳам яшашни истайди, бироқ

ҳар каллада ҳар хил ҳаёл, уларнинг ҳар бири мурддога ҳар хил йўллар билан интилади. Бир томонда қилғилкини қилиб қўйиб, сири фош бўлгач, дами ичида юрган хушомадгүй Султонов; иккинчи томонда худбин, дағал, бешафқат, фақат мол-дунё, бойлик орттириш пайда юрган Ортик; яна бир томонда лирик табиатли, нозик-ниҳол, ўта раҳмдил, содда-самимий, беғубор практикант қиз Зулхумор, иккинчи томонда кўпни кўрган, мулоҳазакор, етук олим, саҳий қалб эгаси Камолитдин ака ва, ниҳоят, соддагина, аммо жасур, Фидойи йигит Отамурод... Ёзувчи галмагал ҳар бир персонаж нигоҳи орқали вазиятга баҳо беради, галмагал уларнинг руҳиятини таҳлил қила боради, руҳиятидаги жараёнлардан бизни огоҳ этиб туради; «Ё ўлиш, ё қолиш» муаммоси ҳал бўлаётган, ўлим шарпаси кезиб юрган шу мушкул дамларда уларнинг ҳаёлидан кўп нарсалар ўтади, шулар баҳонасида ёзувчи персонажлар характеридаги ҳусусиятларни шакллантирган баъзи бир манбаларни очишга ҳам эришади. Бу жиҳатдан айниқса Ортик характери ва руҳияти ифодаси диққатга сазовор. Ортиқни худбин, молпараст, дағал, шафқатсиз, дедик. Бироқ ёзувчи уни осонгина ёмон отлик қилишга шошилмайди. Бу йигитнинг ҳам ўз дунёси, яшаш фалсафаси, ўзининг «ҳақ» эканини исботловчи далиллари бор. Ҳаёлан Отамурод билан олишар экан, у шундай дейди:

«...Ҳали сен мени молпараст, бойликка муккасидан кетган, пул деса динидан воз кечадиган одам деб ўйлайсанми?! Йўқ, ошна, адашасан. Мен унақа диёнатсиз эмасман. Мен топсам, ҳалол пешона терим билан топганман, ўзимни ўтга-чўққа урган бўлсам, одамлардек тўқис яшаш учун қилганман. Ин тинарди, лекин мен тиним билмасдим. Сен аввал нима қилардинг, деб сўрагин. Ишга бориб келардим — бир, келиб, теплицага қарардим — икки, уйда касал кўрардим — уч, кечаси машинада кирага чиқардим — тўрт, новвос боқардим — беш. Хўш, булар иш эмасми? Айт, қай бири ўғрилиқка киради? Нимаси ҳаром экан? Ҳалолнинг ҳаромдан фарқи бордир, ахир? Хўп, айтилик, мен пул, мол-дунё деб ҳаловатимдан кечиб, шу чўлларда юрибман. Бир-икки минг сўм ишлаб олиб, машинани янгиламоқчиман. Хўш, бунинг нимаси ёмон? Нимаси ҳаром? Мен-ку, ҳалол пешона терим билан топибман, лекин Тошкентнинг ўзида туриб қўлини совуқ сувга ўриш у ёқда турсин, у чўнтагидан бу чўнтагига олмасдан ҳам иши битаётганлар, оғзининг ели билан минг-минг топаётганлар йўқми? Ҳар тимсоҳлар борки, халқнинг топганини туя қилиб, давлатнинг молчини ямламай ютиб ётибди. Агар қўйиб берса самолёт сотиб олишга қудрати етадиганлар бор, укагинам. Сен нима деб ўтирибсан! Ана уларникини ҳаром десанг ярашади. Биз уларнинг олдида ризқини териб еб юрган бир чумолимиз-ку...»

Сўнгра Ортик яна ошкорроқ қилиб молпарастлигини мана бундай далиллар билан оқламоқчи бўлади: «...Ҳозир пулсиз битадиган иш борми?! Қаерга борсанг қўлингга қарайди. Тутказмагин-чи, ишинг битармикан. Ўлганда ҳам битмайди! Сургайверади, сургайверади. Кейин ўзинг мажбур бўласан. Телефонни ҳам шунаққиб туширасан. Газни ҳам шунаққиб қиритасан. Қаёққа борсанг таниш-билиш, сендан угина, мендан бугина... Зиёфатхўрлик... Ана, биттаси, тушунгани. Шу чўлда ҳам домласига мавриди келганида ўтказиб қолишни ўйлаб, зиёфатлар ташкил қилиб, кийик овига бошлаб юрибдику».

Ортиқнинг далилларида асос бор; бироқ унинг фожияси шундаки, унда муқаддас этиқод туйғуси сўниб қолган, шу туфайли у нуқул ҳаётнинг соя томонларига сажда қилади,

яшашнинг андазасини ҳаётда учрайдиган қабохатлардан, тубан кимсалардан олади, қилмишини уларга қисслаб ўзини оқламоқчи бўлади. Ёзувчи зўр бир маҳорат билан шуни кўрсатадики, худбинлик, молпарастлик қандай кўринишда содир бўлмасин, оқибат-натигада кишини маънавий тубанлик сари етаклайди, худди, шунингдек, Ортик пировардида хиёнат йўлига киради; ночор аҳволда қолган ҳамоқларини мушкул вазиятда ёлғиз ташлаб кетади. Асарнинг яна бир диққатга сазовор жойи шундаки, мушкул вазият маънавий жиҳатдан яқин кишиларни бир-бири билан туташтиради. Бошда Ортик билан Султонов бир-бирларига рақибдек кўринадилар, улар орасида фидоибдилар ҳам бўлиб ўтади, лекин бу икки маънавий тубан кимса оғир дамларда умумий тил топиб оладилар... Олим, қиз ва Отамурод эса ёш жиҳатидан ҳам, касб-корлари жиҳатидан ҳам бир-бирларидан узоқ, характерлари, ҳаётий тажрибалари ҳар хил, бири — етук олим, бири — оддий шофёр, яна бири — практикант қиз; бироқ улар қалбидаги маёқ — диёнат, виждон, инсоф туйғуси, олижаноб этиқод ўша мушкул дамларда улар орасидаги тафовутларни бартавраф этади, инсонийлик олдида касб-кор, илмий даража, ёшдаги тафовут, жинсий айирма иккинчи ўринга ўтиб қолади.

Қиссининг кам-кўстарига келганда шуни айтиш мумкинки, ёзувчининг ижобий қаҳрамонлари сал бир ёқламарок, ўта ижобийроқ чиққан, улар ҳаёти ва руҳияти тасвирида ёзувчи нуқул нурли жиҳатларига эътиборни қаратади, улардаги мураккабликларни кўрсатишга, негадир, авторда журъат етишмайди. Бунинг устига асар ечимида осон йўлдан бориб автор ижобий қаҳрамонларни муқофотлаб мурод-мақсадларига етиштириш, салбий қаҳрамонларни жазолаб, бирини ўлимга маҳкум этиш, иккинчисини телба ҳолга солиш билан асарнинг таъсир кучини анча сусайтириб қўяди. Эҳтимол, хушомадгүй Султонов тирик қолганда, мушкул вазиятдан чиқиб олгач, яна турланиб ҳеч нарсга кўрмагандек, устозга ўзини яқин тутишга уринганида бу образнинг таъсирчанлиги янада ортган, моҳияти равшанроқ кўринган бўлармиди. Автор талқинчи, Ортик охирида ўз қилмишидан ор қилиб виждон азобида телба ҳолга тушади. Ҳолбуки, асар давомидаги хатти-ҳаракатларга кўра у мутлақо бу ҳолга тушадиган одам эмас.

Агар «Устюрт воқеаси»да салбий персонажлар ҳаёти ва руҳияти зиддиятлари билан кўрсатилгани ҳолда ижобий қаҳрамонлар тақдири ва маънавияти силлиқроқ, бир ёқламароқ чиққан бўлса, Уктам Усмоновнинг «Гирдоб» романида акс ҳолни кўрамиз — бу ерда ижобий қаҳрамон хийла мураккаб ҳолатда зиддиятлари билан гавдаланади. Худди «Устюрт воқеаси» қиссаси каби «Гирдоб»даги ўхшаш ҳодисалар ҳам аввал адабиётда қаламга олинган. «Гирдоб» кўп жиҳатдан Мирмуҳсиннинг «Умид» романидаги ҳодисаларни эсга солади. «Умид»даги каби бу ерда ҳам селекциячи олимлар ҳаёти, вилтга чидамли янги нав етиштириш муаммоси; бу ерда ҳам шоғирд билан қоядек устоз орасидаги тўқнашув, шахсий-силавий ҳаётдаги чигаллик... Бироқ бу хилдаги муштарак ўринлар «Гирдоб»нинг оригинал, қизиқарли асар бўлиб чиқишига монелик қила олмаган. «Умид»да ишлаб чиқаришга сиз можаролар юзакироқ чиққан, бод қаҳрамоннинг касб психологияси яқин очилмай қолган, қаҳрамон дунёси кўпроқ оилавий-маиший соҳада намоён этилган эди. «Гирдоб» автори ишлаб чиқариш билан боғлиқ конфликт йўналишини, бош қаҳрамон Азизнинг янги пахта нави етиштириш йўлидаги урушлари, машаққатлари, бу борадаги олишувларни биринчи

ўринга олиб чиқади; танқидчиларимиздан бирининг «Гирдобга бағишланган тақризини «Кашфиёт тақдир» деб аташи ҳам бежиз эмас. Балки баъзи ўринларда селекция, кашфиётга оид муаммолар ифодаси, тафсилотлари бир оз чўзилиб кетгандек туюлар, лекин, энг муҳими, автор учун ишлаб чиқаришга оид можаролар бош мурддо эмас, асосий мақсад шу профессионал можарога муносабат орқали ўша касб эгаларининг маънавий қиёфасини, бисотини очиб, кўрсатишдан иборатдир. «Муқофот» типидagi «ишлаб чиқариш» мавзудидаги энг яқин асарлар тажрибасига таянган ҳолда «Гирдоб» муаллифи янги пахта нави учун курашдек «соф профессионал» можаронинг маънавий томонларини бадий кашф этади, профессионал можарони маънавий муаммо даражасига кўтаради.

Асар бош қаҳрамони Азиз аввало ўз соҳасининг одами, бутун вужуди, юриш-туриши билан селекциячи мухтаассис, ўз касбига содиқ, фидойий шахс. Меҳнатга, касбга ҳалол муносабат унинг учун маънавий этиқодга айланган. Азиз ҳам айрим касбдошлари каби фан бобида тайёр, силлиқ йўлдан бориб осонгина илмий даражага эришиб олиши, беғалва, тинчгина феровон ҳаёт кечиравериши мумкин эди. Бироқ унинг қалбидаги маёқ — виждон туйғуси, юксак этиқод бунга йўл бермайди, у қийин, ноқулай, ўта машаққатли бўлса-да, қалби буюрганини қилади, эл-юртга наф келтирадиган ҳалол, чин кашфиёт йўлида юради. Асарда қаҳрамон йўлидаги курашлар бор ҳолича мураккаблиги, зиддиятлари билан кўрсатилади. Автор ўша чигал вазиятлардаги қаҳрамоннинг драматик ҳолатларини, устига-устак оилавий кўнгилсизликлар туфайли Азиз руҳиятида кечган изтиробларни таъсирчан ифода этади. Шу мушкул дақиқаларда Азиз характерининг кучли жиҳатлари ҳам, заиф томонлари ҳам кўринади; очиги, романнинг айрим ўринларида Азиз бир оз ланж, ландавур одамдек таъассурот қолдиради, унинг курашлардаги тантанаси қонуний, табиий бир жараён оқибатида эмас, қандайдир бахтли тасодиф самарасидек чиққан. Ўзбекистон телевидениеси роман асосида кўп серияли видеофильм яратди. Фильмда Азиз табиатидаги мураккаблик, заиф жиҳатлар хаспўшланмагани ҳолда у дадилроқ, фаолроқ, қатъийроқ талқин этилган.

Булардан қатъий назар, «Гирдоб» романининг энг муҳим ютуғи шундаки, асарда қаҳрамон касбига, ишлаб чиқаришга оид можароларнинг маънавий жиҳати яқин очиб берилган, меҳнатга оид можаролар маънавият муаммоси даражасига кўтарилган, меҳнат қаҳрамонининг қалб кўзгусига айланган.

Ҳозирча замонавий мавзудаги асарлар, уларда маънавият муаммоларининг ёритилиши ҳусусида тўхталдик. Кейинги йилларда яратилган тарихий мавзудаги энг яқин асарларда ҳам этиқод, маънавий-ахлоқий изланишлар масаласи кенг ўрин олаётир.

Сир эмас, меҳнат кишини образини яратишга бағишланган бир қанча асарларда меҳнат билан боғлиқ можаролар, икир-чикирлар бош мурддо бўлиб қолгани сингари, тарихий мавзудаги айрим асарларда тарихий шахс ҳаётига оид фактларни биринчи ўринга чиқариб юбориш, асарни тарихий шахс биографиясига доир фактларнинг шунчаки шарҳи, беллитристтик тавсифидан иборат қилиб қўйиш ҳоллари ҳам учраб туради. Меҳнат мавзудидаги асарларда меҳнатнинг маънавий томонини очибга бўлган интилиш яқин самара бергани, бадийликнинг чуқурлашувига йўл очгани сингари, тарихий мавзуда ҳам тарихий ҳодисалар, тарихий шахслар ҳаётига мәнсуб фактлар маънавий жиҳатдан чуқур таҳлил этилган, тарихий шахсининг маънавий тажрибаларини бадий умумлаштиришга қаратил-

ган тақдирдагина ҳақиқий замонавий қимматга молик асар яратиш мумкин. Одил Ёқубовнинг «Улуғбек хазинаси», Пиримқул Қодировнинг «Юлдузли тунлар», Мирмуҳсиннинг «Меймор» романларининг муваффақияти шундан далолат беради. Асқад Мухторнинг «Бухоронинг жинкўчалари» повести айни шу турдаги асарлардан-дир.

«Бухоронинг жинкўчалари» — тарихий-инқилобий мавзудаги асар. Унда қадим Бухоронинг инқилоб арафасидаги ижтимоий-сиёсий муҳити қаламга олинган. Бир қисса имконияти доирасида ўша кезлардаги Бухородаги маънавий ҳаёт, сиёсий курашлар манзараси жонли, ҳаққоний кўрсатилган. Айни пайтда бу қисса тарихий биографик асар. Унга инқилоб етакчиларидан бири Файзулла Хўжаевнинг ҳаёти асос қилиб олинган, аниқроғи, қиссада ёш Файзулланнинг шахс сифатида шаклланиш, инқилоб йўлига келиш даври ўн олти-ўн етти ёшлик кезлари ҳақида ҳақиқ қилинади. Асарни тарихий-биографик турга мансуб этиш шартли, албатта. Ёзувчининг тарихий шахс биографияси тафсилотлари унчалик қизиқтирмайди, адиб асосий диққат-эътиборни ҳайратомуз, ғоят ибратли фактларнинг маънавий манбаларига қаратади. Файзулла бадавлат хонадоннинг фарзанди; бой ота оламдан кетаётир, чексиз бойлик яккаю ягона фарзанд Файзуллага қолиши керак, ёш йигит бу бойлиқни тасарруф этиб тинчгина давру даврон суриб юравериши мумкин эди. Бироқ Файзуллани булар мутлақо қизиқтирмайди. Москва таълимий олиб қайтган, Бухоронинг мураккаб сиёсий-маънавий муҳити нафасини туйиб турган, хилма-хил ижтимоий гуруҳлар гурунгида қатнашиб, уларнинг дилидагидан огоҳ бўлган, меҳнаткаш халқ турмуши билан танишиб бораётган, ҳар қадамда ҳаётнинг шафқатсиз ҳақиқатига дуч келётган йигитча қалбида аллақандай сеҳрли, қудратли куч туғён уради; бу куч уни синфий биқикликдан, зодагонлар муҳитидан олиб чиқиб халққа яқинлаштиради, ўзининг шахсий ҳузур-ҳаловати, манфаатини эмас, халқ тақдири, бахти ҳақида ўйлашга ундайди. Йигитча халқ бахти, тақдири ҳақида бош қотирар экан, нажот йўлини излайди, нажот излаб хилма-хил кўчаларга кириб чиқади: маърифат йўлини тутати — боши берк кўча бўлиб чиқади, миллий маърифат йўлига тушади, диний ахлоқ кўчасига киради — лекин бу йўллар асл мурддога олиб бора олмаслиги маълум бўлади; ниҳоят, у энг тўғри йўлга — ижтимоий озодлик йўлига тушиб олади.

Қисқаси, бу қисса ёш Файзулланин чин одам сифатида шаклланиш, маънавий изланиш, камолот сари интилиш, юксак коммунистик этиқодга келиш йўллари ҳақидаги асардир. Ёзувчи машҳур шахсининг маънавий изланишлари тарихини ҳақиқ қилар экан, бу йўлдаги интилиш, курашлар драматини бутун кескинлиги билан кўрсатади. Ғоят олижаноб, кўнгилчан, майин-мулойим, ширинзабон, одобли, билимдон йигитча шу юксак этиқод, олижаноб мақсад йўлида ота райига қарши боради, азиз устозидан юз ўгиради, мол-дунёдан, шахсий ҳузур-ҳаловатдан воз кечади. Булар айтишга осон! Файзулла мана шу оғир йўқотишлар эвазига энг азиз бисотга — тенгсиз маънавий бойликка, олижаноб этиқодга эришади; шу муқаддас этиқод туфайли асарнинг қудратли оқимига қўшилади, ўлим билмас сиймолар сафига кириб келадики, шуниси китобхонга таскин беради. Тарихий шахс маънавий дунёси ҳақида баҳс этувчи бу қисса ҳали кўп қизгин тортишувларга, фикр-мулоҳазаларга озиқ беришига аминмиз.

Адабиётимизнинг тақдири, тақдор айтмади, кўп жиҳатдан айни шу масалага — қаҳрамоннинг маънавий дунёси қанчалик кенг, чуқур, янги томонлардан кашф этилишига боғлиқдир.

ОҲАНГЛАРИМИЗ СЕҲРАИ БЎЛСИН

УЗБЕКИСТОН Компартияси Марказий Комитетининг яқинда республика Композиторлар союзи фаолияти ҳақида қабул қилган қарори музика санъатини дадилроқ юксалтиришга қаратилган яна бир улкан ғамхўрликнинг тимсоли бўлди. Композиторларимиз сўнгги йилларда дурустгина муваффақиятларга эришмоқдалар. Бироқ бу борадаги мавжуд нуқсонларни бартараф этишга қаратилган зарур тадбирлар кўрилиши маданий ҳаётимизнинг энг муҳим вазифаларидан бўлиб қолмоқда.

Этироф этишимиз керакки, улкан қурилишларимиз пешқадамлари ҳамда пахтакор азаматларимиз довуғи, турли соҳаларда мўъжизалар яратётган меҳнаткаш халқимизнинг фаолияти, қисқаси, давримизнинг кўпқиррали ҳаёт жараёни бадий юксак музика асарлари — опера ва балетларда, симфоник поэма ва симфонияларда, кантата ва ораторияларда ҳамда оммабоп жанр бўлган кўшиқда замонавий талабга жавоб берадиган даражада тараннум этилмаётир. Бу ҳол албатта композиторлар аҳлини ташвишга солиши билан бирга ҳар бир санъаткорнинг зиммасига давримизни улуғловчи янги асарлар яратиш масъулиятини юклайди. Айтиш мумкин турли музикавий жанр ижрочиларининг ғоявий-сиёсий савияси ва бадий-ижодий маҳоратини тинмай юксалтириб бориш ҳам Композиторлар союзи иштираковчи ҳал этилмайдиган муҳим вазифалардандир.

Худди шундай муаммоларнинг — ижод ва ижрочилик масалаларининг музика танқидчилиги диққат марказида эмаслиги, газета ва журналларимиз эса, ўзбек совет музикасининг энг актуал ва мураккаб ижодий жиҳатлари атрофида назарий-амалий бахслар уюштирилганлиги, ижод жараёнида туғиладиган қийинчиликлар, ютуқлари камчиликлари ҳақида, ижрочилик маданиятини ривожлантириш хусусида фикр алмашувлар ташкил этишда ташаббус кўрсатмаётганлиги музикавий ҳаётимизга салбий таъсир кўрсатмоқда. Бунинг устига муҳим ижодий масалалар, айниқса композиторларимиз ижодидаги профессионал етуқлик ва ёрқин миллийлик муаммолари айрим жойларда пала-партиш ҳал этилмоқда. Ўзбек совет музикаси бўла олди. Ўзбек совет музикаси ҳал этиши шарт бўлган энг мураккаб ижодий вазифа — миллийлик, яъни ўзбек совет миллий музикасини яратишдан кино музикасининг четлашиб бораётганлиги, ўзбек совет музикаси доирасидан чиқиб қолаётганлиги ташвишланарли

ҳолдир. Ўзбекистон Кинематографчилар союзи ва Композиторлар союзининг правлениелари махсус кенгашларида ва бошқа ижодий бахсларда бу масала бир неча марта кўтарилган бўлса-да, ҳали ўз амалий натижасини бергани йўқ.

Маълумки, кўшиқ оммавий жанрдир. Талабчанлик сусайгани туфайли бунда ҳам биз жиддий муаммоларга дуч келамиз. Айниқса, саёз, мантиқан бўш кўшиқларнинг бадий юксак намуналар билан бир қаторда радио ва телевидение орқали ҳамон эшитирилиб келинаётганлиги, мактаб дарсликлари ҳамда бадий ҳаваскорлик тўғрисидаги программалардан ўрин олаётганлиги, айтиш мумкин нашр этилаётган тўпламларга ҳам киритилаётганлиги талабчанликнинг сустлигига эмас, маълум даражада бизнинг лоқайдлик қилиб, масъулият ҳиссини йўқотиб қўяётганимизни кўрсатади. Ана шундай эътиборсизлик оқибатида санъаткор шаънига иснод келтираётган халтурачи хонанда ва созандалар тўй-ҳашамларимизда саёз, суюқ, бачкана кўшиқ ҳамда куйларни ижро этиб, эстетик ва ҳаттоки ахлоқий-тарбиявий ишларимизга зарар етказмоқдалар.

Республикамизнинг деярли барча аҳолиси музика санъатига илосман. Халқимиз орасида жиддий шинавандалар беҳисоб. Тингловчилар ҳозирги эсте.ик дид ва талабга тўла жавоб берадиган асарларнинг маҳорат билан ижро этилишидан ҳаммиша манфаатдордирлар. Чинакам санъат намуналари халқимиз таҳсинига сазовор бўлаверади. Биз бундай юксак асарлар сифатида Мутаваккил Бурҳонов ва Ботир Умиджоновнинг хор учун мossaштирилган кўшиқларини, Икром Акбаров, Мутаваккил Бурҳонов ва бошқаларнинг романсларини, Алексей Козловскийнинг овоз ва симфоник оркестр учун мossaштирилган «Тановар»ини, Георгий Мухелнинг фортепиано ва симфоник оркестр учун ёзган 3- ва 4-концертларини, Икром Акбаровнинг симфоник асарларини, Сулаймон Юдаковнинг «Майсаранинг иши» операсини, ёш композиторлардан Улуғбек Мусаевнинг опера ва балетларини, Мирсодиқ Тожиёвнинг 3- ва 9-симфонияларини ва бошқа шу каби кўпгина асарларни кўрсатишимиз мумкин. Аммо ана шу асарлар орасида мураккаб жанрлар (концерт, симфония, опера ва балетлар) кенг санъат шинавандаларини учун ҳали эстетик завқ бағишловчи оммавий манбага айлангани йўқ. Бу ҳол анча-мунча тингловчиларнинг шу жанрни руҳан қабул қилиш имкониятлари деярли етилмаганлигидан далолат беради. Шу сабабдан музикавий-эстетик тарбияга алоҳида аҳамият беришимиз керак.

Гоҳо мана шундай манзаранинг гувоҳи бўламиз: кенг миқёсда мак-

таб ўқувчилари, ўрта ва олий ўқув юр்தларининг студентлари ва аспирантлари, педагог ва раҳбар ходимлари фақатгина меросимизга яқин бўлган ҳинд, эрон, араб музикасини тинглаш билан чекланадилар. Ваҳоланки, улар рус ва ғарбий Европа классик композиторлари асарларидан, умуман замонавий оҳанглардан, жумладан ўзбек композиторлари ижодиётига хос мураккаб музикавий жанр дурдоналаридан ҳам баҳраманд бўла олишлари лозим. Бунга эришишда бевосита кўмакдош бўлиш Композиторлар союзининг, ҳар бир композитор ва музикашуноснинг бурчидир. Республика концерт муассасаларининг репертуарини доимо кенгайтириб бориш ҳамда ижрочиларнинг маҳоратларини тинмай оширишда Композиторлар союзи яқиндан кўмаклашуви, шу билан бирга уларни маълум даражада ўз назорати остида тутиши зарур. Акс ҳолда музикавий умумэстетик тарбия муаммосининг бир четда қолиб кетиши, концерт муассасалари эса, қандай йўллар билан бўлмасин, молиявий плани бажариш ташвиши билан овора бўлиб қолишлари ҳеч гап эмас! Бунда молия планининг бажарилиши ҳақида қайғуриш эстетик тарбия масалалари билан бирга олиб борилишини, яъни концерт турлари ёки театрларнинг ўз шинавандалари мумкин қадар кўпайишини кўзда тутиб ишлаш лозим бўлади.

Музикавий эстетик тарбияни кенг миқёсда амалга оширишда биз бутун имкониятлардан, шу жумладан, қисқа метражли кинофильмлар, фильм-концертлар, телевидение кўрсатувларига хос турли жанрлар ҳамда овозли нашр — пластинкалар ва бошқалардан ҳам фойдаланишимиз керак. Айтиш мумкин ўрта ва олий ўқув юр்தларининг турли ихтисосликдаги ўқитувчилари ҳам ўз музикавий эстетик дидларини ривожлантира бориб, музика тинглаш салоҳиятларини мунтазам кенгайтиришга интилишлари, шогирдларида рағбат уйғотишлари мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Ҳар икки йилда бир марта ўтказилиши мўлжалланган хор санъати байрами ҳамда кўшиқ фестиваллари кенг меҳнаткаш омма музикага активроқ жалб этишга қаратилган муҳим тадбирлардандир. Музикавий-эстетик тарбияни кучайтириш, айниқса музика шинавандаларини йирик совет композиторлари, жумладан ўзбек композиторлари, умуман замонавий музика ютуқлари билан мунтазам таништириб боришни таъминлаш мақсадида Композиторлар союзи қошида Музикавий пропаганда бюроси ташкил этилмоқда. Бу тадбирнинг катта ижобий натижалар бериши муқаррардир.

Ўзбекистон Компартияси Марка-

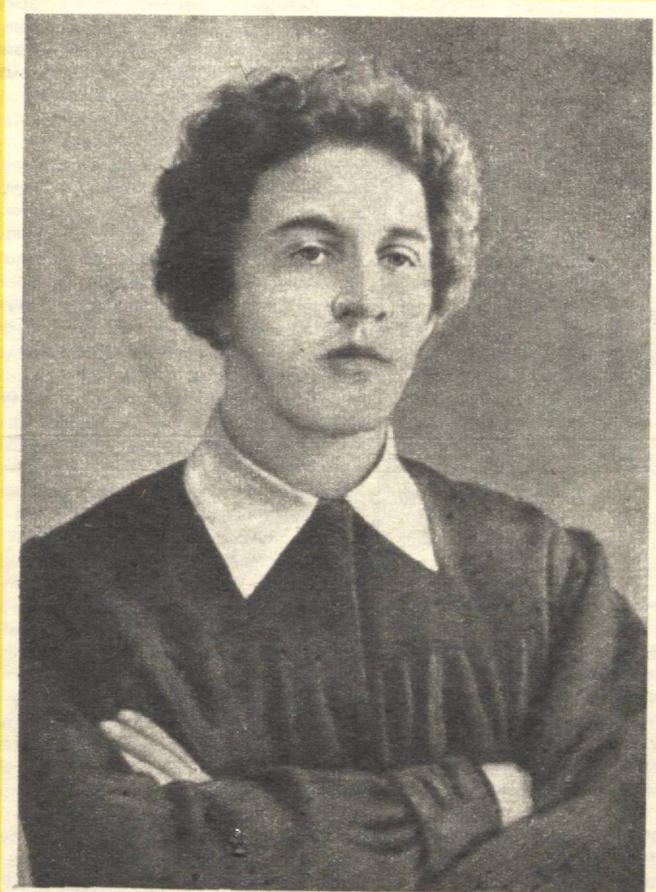
зий Комитетининг қарорида музикавий эстетик тарбия жараёнида бутун ижрочиларнинг, тарғиботчи муассасалар — филармония ва бошқа концерт ташкилотларининг, театрларнинг фаолиятини мантиқан мужассамлаштирилган бир йўналишда олиб бориш учун ташкилотлараро мувофиқлаштирувчи кенгаш тузиш ҳам тавсия этилган. Шу кенгаш тузилганидан кейин халқимизнинг музика санъатига бўлган талабини янада тўлароқ қондириш, уни янги музикавий воситалар, жанрлар ва ижрочилар билан мунтазам таништира бориш мумкин бўлади. Музикавий эстетик тарбия воситаларини янада кенгайтириш мақсадида янги ижрочилар коллективларни тузиш ҳам кўзда тутилмоқда. Жумладан, область марказларидаги филармониялар қошида кватрет ва бошқа чолғу ансамбллари, хор ҳамда оркестрлар тузиш чоралари кўрилмоқда. Айтиш мумкин ўзбек миллий-этнографик ансамбллари турларини кенгайтиришга ҳам алоҳида эътибор берилмоқда. Бу тадбир бой музика меросимизни турли жанрлар рангбаранглигида тарғиб қилиш имкониятини яратади.

Кўпгина Шарқ халқларидаги каби ўзбек музика меросига хос анъанавий оғзаки ижод асарлари, жумладан мақом, катта ашула ва бошқаларни фақат ҳаваскорлар ижрочилиги билан чегаралаб қўймасдан, унинг ёш профессионал намоёндаларини ҳам вога етказиш мақсадида республикамиз музика ўқув юр்தларидаги мавжуд халқ чолғу асбоблари бўлимларида мақомларни тўла туркум тарзида амалан ўзлаштириш ҳам кўзда тутилмоқда.

Маълумки, мақомлар Тошкент консерваториясида 1972 йилдан бошлаб янги тарихи этилган Шарқ музика кафедрасида ўрганила бошланди. Ҳозир кафедра мутахассис мақом ижрочилари — чолғу ва ашулаларини тайёрлаш вазифасини ўтаб келмоқда. Эндиликда бу борада яна янги тадбирлар кўриш режалаштирилмоқда. Улар 1980 йил май ойда Хивада ўтказилган Бутуниттифоқ музикашунослар семинарининг тавсиялари асосида амалга оширилади.

Ҳозир Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясининг халқ чолғу асбоблари бўйича ихтисос ортираётган ҳар бир студенти беш йил давомига рус ва ғарбий Европа классик композиторлари, замонавий совет ва чет эл композиторлари асарлари билан бир қаторда «Шашмақом»дан икки мақомни тўлалигича (яҳлит туркум тарзида) ўзлаштирмоқда. Утган ўқув йилидан бошлаб яна бир туркум мақом III—IV курслар таълим планига киритилди. Бундан буён консерваториянинг халқ чолғу асбоблари факультетини битириб чиқаётган студент уч мақомни тўлалигича ижро этиш маҳоратини эгаллаган бўлади. Мақомлар тузилишига хос қонуният эса «Мақом асослари» фанида ўзлаштирилади. Бу янги фан консерваториянинг ҳамма факультетлари таълим планига ҳам киритилди. Шу муносабат билан музика мактаблари ҳамда билим юр்தлари, педагогика институтларининг музика факультетларининг мавжуд программалари ҳам қайтадан кўриб чиқилди. Айтиш мумкин музика билим юр்தларида анъанавий ашулалар даражасидаги мақом ижрочиларини тайёрловчи янги бўлимлар ҳам очилди.

Миллий музика меросимиз хусусиятларини чуқурроқ ўзлаштириш ҳамда музикавий фольклор экспедицияларини мунтазам ўтказиш туриш композиторларимиз ижодиётининг халқ меросига таянган тарзда юксалишини таъминлайди. Бу жиҳатдан Ўзбекистон Композиторлар союзи

Александр БЛОК

КУЛИКОВО МАЙДОНИДА

1

Ястаниб оқар дарё. Оқиб, лоқайд кадарда
Соҳилларин чаёди.
Дашта эса, сап-сарик лойсизроқ жарликларда
Ғарамлар мунғаяди.

О, Русь! Менинг диёрим — ёрим! Бу олис йўллар
Оғриқдек таниш бизга!
Қадимий мўғул жаҳдин найзаси бўлиб улар
Санчилди кўксимизга.

Йўл босамиз — дашт аро, беҳудуд ғам аро — йўл,
Русь, сенинг ғуссанг аро!
Мен зулматдан кўрқмайман — майли ялдо бўлсин ул,
Ғурбатдан ҳам ё қаро.

Гарчи тундир. Еламиз. Биз гулханлар ёққанда
Дашт ёғдуга тўлади.
Чақнар дашт туманида муқаддас ялов ҳамда
Хон ханжарин пўлати...

Бетиним жанг! Ҳаловат тушимизга киради
Қон аро, тўзон аро...
Елади, елар бия, янчилик қичқиради
Чаловлар — мотамсаро...

Охири кўринмайди! Чақиримлар, дўнгликлар
Лип-лип ўтар югуриб...
Тўхтат! Келар, келмоқда кўрқиб кетган булутлар,
Қон ичида ғарқ гуруб!

Қон ичида ғарқ гуруб! Юракдан ҳам оқар қон!
Йиғла, юрак, йиғла, қалб...
Ҳаловат йўқ! Саҳройи байтал елар беомон
Борган сари ўқталиб!

1908, 7 июнь

2

Ярим тунда икки дўст саҳро узра турардик:
Қайтишининг иложи йўқ, ортга ҳам қараб бўлмас.
Бир пайт дарё устида оққушлар қичқирарди,
Мана, улар ҳозир ҳам қичқирмоқда басма-бас...

Олдимизда, йўл узра — ётар оппоқ ёнар тош.
Непрядва ортида — ўрда — манфур бир макон.
Энди бизнинг полкимиз устида мисли қуёш
Шаффоф байроқ нур сочиб ҳилпирамас ҳеч қачон.

Дўстим эса бошини ерга эгиб бу маҳал,
Менга гап уқтиради: «Қани, бўл, қилич қайра,
Мард йигитга муқаддас иш учун ўлмоқ афзал,
Душман билан бесамар жангга киргандан кўра!»

Мен — биринчи ва ёки охири жангчи эмас,
Узоқ вақтлар дард чекиб ётажак ҳали диёр.
Тонгги ибодат пайти ёдга олиб қўйсанг, бас,
Дилкаш диловар дўстни, севиқли моҳирўй ёр!
1908, 8 июнь

3

Мамай ўрдаси дашту кўприкларни шафқатсиз
Босиб ётган ўша тун,
Шу зимистон далада бирга эдик иккимиз,—
Билармидинг шуни Сен!

Даҳшатли ва сим-сиёҳ Донга ҳам ваҳм солган
Тунги дашт ўртасида,
Овозингни эшитдим кароматли қалб билан
Оққушлар чуввосида.

Ёвқур князь лашкари булут бўлиб қўзғалар
Тун ярмида дафъатан.
Олиса, олисларда жаранглар узангилар,
Сас берар она-Ватан.

Тун қушлари йироқда доира ясаб, огоҳ,
Аста парвоз қиларди.
Сокин чақмоқлар эса Русь узра ярқ этиб гоҳ
Князни кўриқларди.

Мамай қароргоҳида наъра тортган бургутлар
Кулфатдан берар дарак,
Непрядва бошига туманни ўраб ётар —
Ҳарир кийган келинчак.

Мудроқ Непрядва узра оқ туманга эргашиб,
Мени огоҳ этмасдан
Сен тушдинг, солланувчи шаффоф либосда шошиб,
Отимни ҳуржитмасдан.

Кумуш мавжлар бўлиб сўнг ялтирадинг дўстимнинг
Соф пўлат қиличида,
Сўнг ювдинг елкамдаги чанг қўнган совутимни
Ва куч қўшдинг кучимга.

Ўрда қора булутдек ўрмалаб
Сахар чоғи
Бошламоқ бўлганда жанг
Қалқон кийиб турарди абадият
Маёғи —
Сенинг илоҳий чеҳранг.

1908, 14 июнь

4

Яна асрий ғам-ҳасрат билан
Ерга букди чалов қаддини.
Сен туманли дарё ортидан,
Олислардан чорлайсан мени...

Елиб кетди, бедарак йитди
Асов уюр — дашт биялари.
Ваҳший жаҳдлар қутулиб кетди
Кемтик оининг домидан нари.

Асрий ғамда, мен ҳам, бўридай
Кемтик оининг остида ҳайрон,
Айт, ўзимни мен нима қилай,
Айт, ортингдан учай қай томон?

Эшитаман жанг суронини,
Янграйди ёв бурғуси толғин,
Мен кўраман, Русь осмонини
Чулғаб ётар сокин, чўнг ёнғин.

Қудратли бир ҳасрат бағрида
Тентирайман отда осуда...
Дуч келади эркин булутлар
Фира-шира тун ҳавосида...

Ҳувиллаган вайрон дилимда
Тўзғиб учар ойдин хаёллар.
Ва тим қора олов тилида
Куйиб тушар ойдин хаёллар...

«Пайдо бўл, гўзаллар гўзали!
Мудҳиш ўйлар қаъридан чиқар!»
Тўзғимоқда арғумоқ ёли...
Ел ортидан чорлар қиличлар...

1908, 31 июнь

Улуғ рус шоири Александр Блок туғилганига 100 йил тўлди

5

Ҳеч туганмас кулфатларнинг
тумани
Эртамизни чулғаб олди
батамом.
Вл. Соловьев.

Яна Куликово устида туман,
Яна тўр ташлади чор тарафга шом,
Бадқавоқ булутлар зулмати билан
Эртамизни чулғаб олди батамом.

Қулоққа чалинмас тош сукунатда
Даҳшатли урушнинг қалдириқлари.
Қуйилиб турган шу хира зулматда
Кўзга кўринмайди жанг чақмоқлари.

Мен сени биламан, ғалаёнли ва
Юксак у кунларнинг муқаддимаси!
Қуриб ёв ўрдаси узра тантана
Чарх уриб чағиллар оққуш ғаласи.

Юрак тепа олмас энди хотиржам,
Бекор тўпланмади булут, албатта.
Оғир, жанг олдида, аслаҳатлар ҳам,
Сенга ҳам гал келди.— Қолма ғафлатда!

1908, 23 декабрь

Пушкин уйига

Фанлар Академияси
Пушкин Уйи аталмиш!
Таниш, аниқ ҳар саси,
Юракка яқин товуш!

Бу — дарёни қоплаган
Шовушларнинг навоси,
Бир-бирини йўқлаган
Кемаларнинг садоси.

Бу — Сфинкс, осуда
Мавжларга боққан шоввоз,
Тош қотган тунж отида
Учаётган чавандоз.

Сирли Нева устинда
Шавқлар ғамга тутди юз,
Отишмали, оқ тунда
Қора кунни кутдик биз.

Дарё оша биз бесас
Кўрдик уфқда нурларни!
Биз бу кунларни эмас,
Чорлардик асрларни.

Кечириб маъюс кунлар
Уткинчи алдоқларин,
Мовий-пушти туманда
Кўрдик иқбол чоқларин.
Пушкин! Сенга биз жўрмиз
Сирли эркин куйлашда!
Оғир дамда кўлни чўз,
Қўлла унсиз курашда!

Эркаловчи созингми
Илҳом берган ўшанда?
Пушкин, шод овозингми
Қанот бўлган ўшанда?

Ҳа, танишдир ҳар саси,
Юракка яқин товуш —
Фанлар Академияси
Пушкин Уйи аталмиш.

Завол пайти, мен шундан,
Кетаркан авжи тунга,
Оқ Сенат майдонидан
Таъзим қиламан унга!
1921, 11 февраль

Сулаймон РАҲМОН
таржималари

Эътибор ОХУНОВА

Суямоқ керакдир

одамни

Дўстим,
Сен суя, суягин одамни,
Тойганни туртишга шайланма.
Мен сендан сўрайман ҳотамлик,
Одамда ҳар кунни байрамми?

Ахир, дил тош эмас... у — гулдир,
Ҳар бир бош узра у бўлмас тож.
Бир кун бахт, бир кун дард тўқиндир,
Нур борки, соя бор — не илож?

Тоғлар ҳеч учрашмас, эҳтимол,
Учрашар одамзод бир кунни.
Қалбингни ўртайди бир савол:
«Оқладингми она сутини?»
Дилларни тозалар у — поклик,
У меҳрга йўргаклар бизни.
У — келажак кўзларига тик
Қарамоққа ўргатар бизни.

Хижолат

Йўлингни ёритганда ақлу шуур чироғи,
Билинмайди манзилнинг яқинию йироғи.
Ҳай-ҳай, улфат бўлса-чи дўстнинг калондимоғи,
Сени лаҳча чўғ айлар, юрагингда жароҳат —
Хижолат.

Анча йўллари босдинг, ортга қайтмоқ уятдир,
Сени ўйларга солган андиша, ориятдир,
Сен қурсанг у бузарди... бу ҳам фаолиятдир,
Лат еган ишончлардан садо келар ниҳоят,—
Хижолат.

Одамлик чора топгай не-не жумбоқ тақдирга,
Одамлик йўл кўрсатар, у ўргатар тадбирга.
Лекин бошини эгса маломатга, таҳқирга,
Кимсасиз у йўлларда ҳужум қилур қабоҳат —
Хижолат.

Йўл бошида билмайсан улфатнинг нодонлигин,
Ниқоб этар ғаразга дўсту қадрдонлигин,
Довонлар синаб, бергай яхшию ёмонлигин,
Афсус демоқдан ўзга қолгайми ўзга ҳожат?—
Хижолат.

Юлдузим

Уғлим Шамсиддинга

Юлдузлар милтирар ҳар тонг самода,
Ардоғимда ўзинг, ёруғ юлдузим...
Оромда сен... мен-чи, катта кемада
Тўлқинлар устида бораман, қўзим.

Сени ардоқлайман, чунки онаман,
Севаман, чунки сен жонимдан парча.
Сен — чироқ, мен эса нақ парвонаман,
Гиргиттонман, ўғлим, умрим борича.

Боққа юлдузлардек гул тўшалганда,
Дарахтлар шовуллаб чўзганида бўй,—
Юрту овулларни кезиб ўшанда,
Мен сенга изладим муносиб бир куй.

Боғ аро олмалар тукканда ғўра,
Кўк кўз-кўз қилганда тўлин ойини.
Сен учун лаълиранг шуълага ўраб
Келтирдим, ўғлоним, умр тойини.

Шохларда олмалар бўлганда ларзон,
Сени, юрт тани, деб қўшдим элимга.
Сен умрим, меҳримнинг ҳосилидирсан,
Қудратли бир камар бўлдинг белимга.

Тўқин ҳосиллардан бўшэди шохлар,
Ўғлоним, мен ҳамон фидойи жонинг.

Солдатимга саломимни айтингиз

Сарин еллар, саволим бор, қайтингиз,
Солдатимга саломим бор, айтингиз.
Кўп соғиндим, хаёлларим йўлдадир,
Айтинг, уни постда кўрган пайтингиз.

Айтинг, тонглар япроқларнинг бағри нам,
Шудринглардай кипригимда ёш бу дам.

Тўптош ўйнаган

кўчам

Ёшлигим, болалигим эркалайман ҳар кеча,
Юрагимнинг тубида қолиб кетган кимёни.
Гарчи олисда қолди тўптош ўйнаган кўчам,
Усиз тугал кўрмадим ҳаргиз кўҳна дунёни.

Усиз ширин бўлмади шодлиғу кулгилар ҳам,
Усиз тўполон қилди ҳислар аро сукунат.
Хувиллайди дил уйи, ғарибдир туйғулар ҳам,
Тобеликка айланар мендаги асов журъат.

Хаёлларим бир денгиз — дилим қалқир денгизда,
Қуёш ҳам қалқиб борар кўм-кўк тоза самода.
Юлдузлар — кўзларимдир, кўзларим-чи — юлдузда...
Меҳримдир тўлқин урган денгиздек шу аснода.

Борлиқда тонг отади... уйғонар полапоним,
Уйғонади шудринглар нурга айлаб илтижо.
Бағримга оламан мен боламни, у — жаҳоним!
Гўё жаҳон шодлиғи — юрагимга бўлур жо.

Бир томчи

кўз ёши

Кипригимдан томчи узилди,
Атиги шабнамнинг томчиси.
Тинчлигим дунёси бузилди,
Оҳ, ачиқ бу ғурбат қамчиси.

Наздимда дарз кетди юрагим
Гулдираб ўтганда бу кулфат.
Армонга айланди тилагим,
Чивинга айланди фил келбат.

Лаҳча чўғ — андуҳнинг лаҳзаси,
Лаҳзаки, йилларга тенг келзаси.
Томчи ёш — қиличнинг ларзаси,
Кенг деган оламинг танг қилур.

Бир томчи кўз ёшнинг лашкари
От солиб ўтмоқда кўксингдан.
Ироданг қўлга ол, туш, қани,
Майдонда кураш сен ўзинг-ла!

Энди сен йўлга туш, ёқиб чироқлар,
Ақлу шуурингда бўлсин юрт шони.

Дарахтлар киради қаҳратон қишга,
Боғда новдаларни юлқийди бўрон.
Яна сени ўйлаб қалбим ташвишда,
Яна сени ўйлаб бедорман, ўғлон!

Юрт севсин, юлдузим менинг сўнмасин,
Парпираб туравер, ёққан чироғим.
Сочимга беҳуда қиров кўнмасин,
Аллам унутма сен, кўзим қароғи.

Эл севсин, сени эл аро излайман.
Шу юртсиз сен ҳатто ирмоқ эмассан.
Сен катта дарёга қўшил, истайман
Адашиб кетмасин умринг кемаси.

Юрт — дарё, элтгуси сени манзилга,
Шу дарё кўрсатар бахт соҳилини.
Элингга бир умр бўлгин таъзимда,
Бахш айла дилингни бор ёлқинини.

Ҳозирча ирмоқсан... Дарёдек бир кун
Оқурсан... Шу бахтли онлар ҳам келар.
Тонг яқин, ором ол, бу юлдузли тун
Мен тўқий, юлдузим, сенга ғазаллар.

Айтинг, мактуб ёзмоқ ишим дам-бадам,
Соғинчларим — унга элтар байтингиз.

Ҳазалимни олиб ўтинг, саболар,
Унда ошкор не мурод, муддаолар.
Ёрни кутар, айтинг, ваъда-вафолар,
Менга ундан мужда олиб қайтингиз.

Буюк мутафаккир шоир Алишер Навоий сиймосини кўпчилик томошабинлар «Навоий» фильмидаги Раззоқ Ҳамроев талқини бўйича тасаввур қиладилар.

«Тоҳир ва Зухра» фильмида Тоҳирнинг устози Нозим.

УСТОЗИ КОМИЛ

I

публика Давлат мукофоти лауреати Раззоқ Ҳамроев 1910 йилнинг 30 ноябрида Бухоро областининг Шофиркон районидagi Тезгузар қишлоғида дунёга келган. У болалик чоғидаёқ «олам уйда камол касб этишга» интилди. Бўлғуси санъаткор онадан барвақт ажралган эди. Бироқ у жудолик, етимлик, қашшоқлик азобларига дуч келганида ҳам келажакка интилиб яшади. Унинг ёш қалбида дастлаб шоиртабиат опаси Зайнабхон ва отаси Ҳамро Раҳмонқулов катта завқ уйғотди.

— Отамнинг ҳам санъатга, айниқса мусиқага ихлоси баланд эди. Қўш ҳайдаётган, ҳўп янчаётган кезларида:

«Мақсад на эди, жаҳона келдинг, кайфиятини баён этиб кет», сингари мисраларни чунон ҳам ўрнига келтириб хиргойи қилардики, шундай пайтларда бу ёруғ олам яна ҳам сеҳрли кўриниб кетарди кўзимга,— дея ҳикоя қилади Раззоқ ака.— Опам тунлари мени бағрига босиб, халқ кўшиқларини айтиб берарди:

Ҳў тоғлардан нарида
Вир бўстон бор, ёр-ёр.
Уша бўстоннинг номи —
«Қўшиғистон», ёр-ёр.

Қўшиғистон бағрида
Сайрон этсам, ёр-ёр,
Менга боққан кўзларни
Ҳайрон этсам, ёр-ёр...

Опам айтиб берган «Тоҳир ва Зухра», «Юсуф ва Зулайхо» каби достонлар, «Алпомиш», «Рустами достон», «Жамшид» каби жангомалар юрагимни тўлқинлантирар, хаёлимни бойитар эди. Достон қаҳрамонларини танишларимга ўшатардим, гоҳ ўзимни уларнинг ўрнига кўярдим. Уйлаб кўрсам, болаликдаги ўша таассуротлар, хаёллар зое кетмабди. Актёрлик ҳаётимда театрда ижро этган юздан ортик, кинофильмларда яратган эллиқдан зиёд образнинг дунёга келишида уларнинг маълум ҳиссаси бўлганидек, етмишдан кўпроқ турли-туман спектаклга режиссёрлик қилаётганимда ҳам ёшлиқдаги тизгинсиз хаёлларим катта ёрдам берди...

1925 йили Тошкентдаги Ўлка эрлар билим юртига қабул қилинган ўн беш яшар Раззоқ ўқиш билан бир вақтда ҳаваскорлик тўғрақларида ҳам қатнашди. Д. Фурмановнинг «Исён» романи асосида яратилган «Боғовот» спектаклидаги Шаҳобиддинов, Фитратнинг «Арслон» пьесасидаги Бой ва Арслон образлари устида ишлаш Раззоқ Ҳамроевнинг машаққатли актёрлик дунёсига кириб келишида илк босқич бўлди.

1930 йили Раззоқ Ҳамроев Наманган шаҳридаги етти йиллик мактабга йўллана олди, у ерда она тили ва адабиётдан дарс берди. Кўп ўтмай мактаб ҳузурида драма тўғраги ташкил қилиб, унга ҳаваскор муаллимларни жалб этди. Ҳамзанинг «Тухматчилар жазоси» асарини сахналаштириш билан ўз фаолиятини бошлаган мактаб драма тўғраги кейинроқ Алишер Навоий номидаги музыкали драма ва комедия театрига пойдевор бўлди. Дастлаб ҳаваскорлик тўғраги аъзолари ўзбек классик музикасининг билимдонларидан бири ушор Рўзиматхон Исабоев ҳамкорлигида концертлар ва бир пардалик спектакллар тайёрлаб халққа манзур этиб юрдилар. Кунлардан бир кун шаҳар партия ташкилотининг раҳбарлари уларни чақириб, Наманганда профессионал театр ташкил қилиш фикрини билдирдилар. Қисқаси, 1931 йил 15 июнда ҳаваскор зиёлилардан ўн саккиз кишини ўзида жамлаган драма тўғраги базасида Наманган театри таркиб топди. Мазкур театр труппасида дастлаб Насриддин Роziқий, Бойдада Эминий, Абдулла Тўрахонов, Соли Отахонов сингари ёш актёрлар, Ойша Ортиқбоева, Муборак Нуриддинова, Азиза Адхамова, Сора Йўлдошева, Фарида Раҳмонова, Лобархон Умарова каби талантли қизлар бsr эди, кейинчалик 1932 йили Собир Раҳмоний, Турсунхон Жаъфарова, Мукаррама Азизова, Олим Қосимов ҳам уларнинг сафига келиб қўшилди.

Наманган театри... Раззоқ Ҳамроев бу даргоҳни ниҳоятда хушнуд кайфиятда тилга олади. Чунки у шу театрда ижодий жиҳатдан униб ўсди. Бу ерда у уста Рўзиматхон Исабоевдек мусиқа билимдонлари, ўзи Андижонда ишлаётган бўлса ҳам шоғирдларига устозлик қўлини чўзган Музаффар ота Мухамедовдек сахна сеҳргарлари билан мулоқотда бўлди.

Раззоқ Ҳамроев йигирмадан ортик спектаклни сахналаштириб, ўттиздан ортик образлар галереясини худди шу Наманган театрида яратди. «Лайли ва Мажнун» музыкали драмасидаги баджаҳл Омир, «Фарҳод ва Ширин»даги ичи қора Хисрав, К. Яшиннинг «Ўртоқлар» пьесасидаги раис Матхолоқ, Ф. Шиллернинг «Макр ва муҳаббат»даги Фердинанд, У. Исмоиловнинг «Рустам» асаридаги Рустам, К. Гоццининг «Малика Турандот»даги Масхара, С. Абдулланнинг «Тоҳир ва Зухра» асаридаги Сардор, У. Ҳожибековнинг «Аршин молон»даги Сулаймон ва бошқа образларни Наманган театри сахнасида уйнади. Қисқаси, актёр аввал Наманган театрида камол топди, катта кино санъатида ҳам ўша даргоҳдан йўл олди.

1943 йили «Ўзбекфильм» студиясида яратилган «Тоҳир ва Зухра» фильмида Тоҳирнинг устози Нозим образини гавдалантирган Раззоқ Ҳамроевнинг кино санъати соҳасидаги қизгин фаолияти бошланди. 1945 йилнинг кузида лентага олиш учун тайёр бўлган «Насриддиннинг кечмишлари» фильмидаги Насриддин ролига тасдиқланган Раззоқ Ҳамроев севимли Наманган театри билан хайрлашади ва «Ўзбекфильм»га актёр сифатида ишга ўтади. У ўша кундан бошлаб халқ ҳажвиёти қаҳрамони, теран идрокли, жафокаш халқ ҳамдари, мазлумлар ҳомийси, олийҳиммат қалб эгаси, подшоҳлар ва амалдорларнинг душмани Насриддин образини яратиш учун бор истеъдодини ишга солди. Етуқ кинорежиссёр Наби Ғаниев раҳбарлигида суратга олинган «Насриддиннинг кечмишлари» фильми тугаллиби халқ ҳукмига ҳавола қилинган, томошабинлар ва санъат мухлислари Раззоқ Ҳамроевни ҳамма жойда: «Бизнинг Насриддин» деб қарши оладиган бўлдилар. Кетма-кет эълон қилинган тақризлар, мажлису кенгашларда айтилган таҳсин ва олкишлар санъаткор зиммасига яна ҳам улкан масъулият юклайди. 1946 йилнинг биринчи январидан бошлаб Раззоқ Ҳамроев Муқимий номидаги Ўзбек давлат музыкали драма ва комедия театрига режиссёр ва актёр сифатида хизматга ўтади...

II

Одами эрсанг, демагил одами —
Ониким, йўқ халқ ғамидин ғами.

Буюк шоирнинг ана шу сўзларини Раззоқ Ҳамроев ўз ҳаёти учун табаррук шоир деб билади. Моҳир актёр ўз ижодий фаолиятида ҳам, театр соҳасида, кино экранида яратган образлари тимсолида ҳам ҳаммиша ана шу мўтабар мисралар мазмунига амал қилиб келди. Унинг Наманган театри сахнасида талқин этган қатор образлари, кино экранида яратган Нозим ва Насриддин сиймоларида мужассам бўлган олижаноблик, инсонийлик, адолатпарварлик, ҳаққонийлик каби хислатлар Алишер Навоий сиймосини гавдалантириши учун ҳам зарур эди.

«Алишер Навоий» кинофильмининг суратга олинishi пайтларини эслар экан, Раззоқ ака хаёлчанлик билан гапиради:

— Навоий халқпарвар ҳоким ва адолатли давлат ҳақида орзу қиларди. Унинг бу орзу-умидлари пучга чиқди. Навоий образининг характери, руҳиятини, маънавий оламини, ички қарама-қаршиликни, тадрижий, мантиқий ривожини тўла ва тўғри англаб олишда мен ана шу тарихий ҳақиқатга суяндим.

Чиндан ҳам, ижодкор эътироф этганидек, гавдалантирмоқчи бўлган сиймонинг ташқи қиёфаси ҳам, руҳий ҳолати ҳам, хатти-ҳаракати ҳам ана шу ички жараёнга, унинг табиий ривожига боғлиқ эди. Образ талқини биринчи галда Навоий яшаган давр

Ижодий портрет

ва шоирнинг ижодини пухта ўрганиши тақозо этди. Санъаткор «Ҳамса»дан тортиб «Чор девон»гача, шоирнинг ғазал ва маснавийларидан тортиб рубойларигача қайтадан мутолаа қилди, улуғ мутафаккир ҳақидаги тарихий ва замонавий тадқиқотларни қайта-қайта ўқиди.

— Очиғини айтсам,— дейди Раззоқ Ҳамроев,— Навоийнинг хатти-ҳаракати, сўзлаш йўсини, юриш-туриши, бутун ташқи қиёфасини ифодалашда Ойбекнинг «Навойи» романи ҳам менга жуда катта ёрдам берди.

«Абу Али ибн Сино» фильмидаги Берунийни кўриб завқланган, «Дор-бозлар»да Тошмеирни кузатиб ҳаяжонга тушган, «Кекса устанинг васиятлари»даги Усмонбой, «Ўтган кунлар»даги Мирзакарим Қутидор, «Абу Райҳон Беруний»даги Ибн Ироқ, «Ҳамза»даги Назирий, «Ёр-ёр»даги археолог профессор, «Ленин йўллари» билан»даги Тошмат ота, «Сайёд кўнғироғи»даги Мансур, «Фурқат» фильмидаги Муқимий образларини унинг сиймосида кўриб қувонган, таъсирланган халқ ўз санъаткори билан ҳаммиша фахрланади.

III

Дунёда ҳамма нарса унутилади.
Паришон тўзонлар кўмиб кетади...
Аммо икки нарса қолур абадий:
Дононинг сўзию ботирнинг иши,
Минг йиллар ўтса ҳам ўлим билмайди.
Яхши сўз, яхши иш қилолган киши...

Устоз санъаткор яқинда кўп минг сонли китобхонлар ҳукмига ҳавола этган «Ҳаётим мазмуни» китобини Фирдавсийнинг ана шу фалсафий шеъри билан яқунлаган. Бу бежиз эмас, албатта. Яхши сўз айтиш, яхши иш қилиш иштиёқи унинг қалбини тўлдириб тургани учун ҳам бу шеърга мурожаат қилган.

Раззоқ Ҳамроев Муқимий номидаги муқаддас даргоҳга — музикали театрға эзгу, олижаноб ният билан кириб келган эди. Мазкур театрда у ўз режиссёрлик ижодини Уйғун, К. Яшин, С. Абдулла, Н. Сафаров, З. Фатхуллин каби таниқли драматурглар, Т. Жалилов, Ю. Ражабий, М. Левиев, Д. Соатқулов, Д. Зокиров, С. Юдаков каби тажрибали композиторлар билан ҳамкорликда тобора бойитди. Аини пайтда энг яхши спектаклларда турли характерга эга бўлган кўплаб қаҳрамонлар образларини маҳорат билан гавдалантирди.

— «Муқимий» пьесаси ва Муқимий образи устида ишлаш ҳам «Алишер Навоий» фильмининг яратилиш жараёнидек мароқли бўлди,— дейди устоз санъаткор.— 1959 йил эди. Мазкур пьесани яратишда бизга Маннон Уйғур раҳбарлик қилди... «Муқимий жуда оғир тарихий шароитларда яшаган,— дерди устоз бизга.— У даврда меҳнаткаш халқнинг қашшоқлиги мисли кўрилмаган бир даражага бориб етган. Шоирнинг ўзи ҳам шу қадар салоҳиятига қарамай, оддий халқ қатори қашшоқликда кун кўрарди. Аммо қашшоқ халқ ўзининг бу истеъдодли фарзандини бошига кўтарди, энг оғир дамларда ҳам уни ўз ҳолига ташлаб қўймади. Шунинг учун яратилажак асаримизнинг бош мавзуи шоир билан меҳнаткаш халқнинг мустақкам бирлиги, уларнинг миллий реакция фронтига қарши баҳамжиҳат курашидан иборат бўлиши керак»...

Устоз Уйғурнинг ва асар авторлари С. Абдулла ва Т. Жалиловнинг истеъдоди маҳсули бўлиб дунёга келган «Мавлоно Муқимий» спектаклидаги демократ шоир Муқимий образини мукамал ярата олган Раззоқ Ҳамроевнинг шухрати янада ошди. Актёрнинг илмига, савиясига, характери ва табиатига яқин бўлган шоир

Муқимий Раззоқ Ҳамроев талқинида ўзининг иккинчи умрини бошлади.

Раззоқ Ҳамроев бадиий ижод билан ҳам шуғулланади. Унинг саҳна тажрибаси бунга қўл келган. У «Меҳнат эгалари», «Кўклам тўлкини», «Тошпўлат», «Ёрқин йўл», «Шаҳзода ва етим қиз», «Кенжа ўғил» сингари пьеса ва музикали драмаларнинг авторидир. «Гули сиёҳ», «Фарғона тонг отгунча» романларини унинг ўзи саҳна асарига айлантирган.

Раззоқ Ҳамроев ҳозирги кунда ёш драматурглар ва актёрларнинг ғам-хўр ва меҳрибон устози сифатида хайрли ишлар қилмоқда. У А. Островский номидаги Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтининг профессори. Моҳир саҳна устаси кўп йиллардан бери бўлажак актёрларга санъат сирларидан сабоқ бериб келади. Унинг шогирдлари ҳозир республикамиз ва қардош республикаларнинг барча санъат даргоҳларида ўз истеъдодларини намойиш этмоқдалар. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Бахтиёр Ихтиёров, Наима Пўлатова, Эргаш Каримов, артистлардан Ҳасан Йўлдошев, Ҳусан Шарипов, Марям Ихтиёрова, Файзулла Аҳмедов, Шухрат Расулов ва бошқа кўпгина талантли ёшлар Раззоқ Ҳамроев мактабида сабоқ олганлар.

IV

Хунарни асрабон неткумдир охир.
Олиб туфроққаму кеткумдир охир?

Афсонавий халқ қаҳрамони Фарҳод тилидан айтилган бу сўзлар санъат устаси Раззоқ Ҳамроев характерга жуда-жуда хос. У доимо ўзидаги хунар — актёрлик, режиссёрлик, мураббийлик касби билан, қандай қилиб бўлса ҳам, томошабинларни хушнуд этиш, халқ онгини бойитиш ҳақида ўйлайди. Шиори фақат бисотида неки бўлса халққа бериш, санъатни раванқ топтиришдан иборатдир.

Устоз санъаткорнинг хизматлари партиямиз ва халқимиз томонидан юксак қадрланиб келаётир. Раззоқ Ҳамроев икки марта Меҳнат Қизил Байроқ ордени, икки марта «Ҳурмат белгиси» ордени ва бир неча медаллар билан мукофотланган. У 1950 йили Ўзбекистон ССР халқ артисти, 1969 йили эса, СССР халқ артисти деган шарафли унвонга сазовор бўлди. Санъаткор «Алишер Навоий» фильмидаги мутафаккир шоир сиймосини яратгани учун СССР Давлат мукофоти билан, «Ўтган кунлар» фильмидаги Мирзакарим Қутидор образини яратгани учун Ҳамза номидаги республика Давлат мукофоти билан тақдирланди.

Устознинг оила аъзолари орасида санъаткорлар анчагина. Тўнғич ўғли Жавлон Ҳамроев «Ўзбекфильм» студиясида актёр, қизи Гули Ҳамроева Алишер Навоий номидаги Ўзбек давлат академик опера ва балет театрида раққоса, рафиқаси Раҳбархон Ҳамроева «Ўзбекфильм»да монтажчи режиссёр бўлиб хизмат қилмоқдалар.

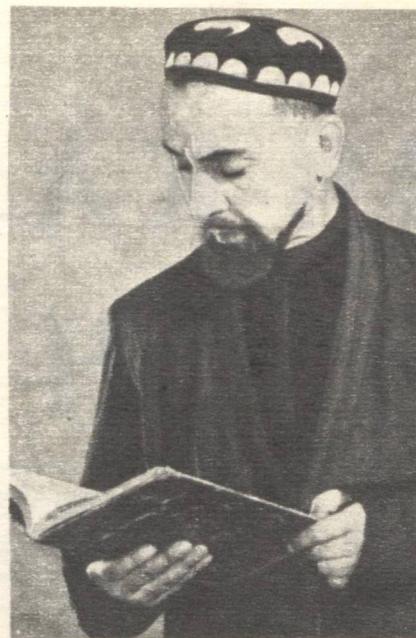
Халқимизнинг севиқли фарзанди Раззоқ Ҳамроев 50 йилдан буён ўз истеъдодини совет санъати тараққиёти учун хизмат қилдириб, нафосат мухлисларига завқ-шавқ бахш этиб келмоқда.

Ҳозир республикамиз бутун жамоатчилиги устози комил Раззоқ Ҳамроевни табаррук 70 ёши билан муборакбод қилмоқда. Мен мақолани Раззоқ Ҳамроевнинг ўз шеъри билан яқунламоқчиман:

Халқим зафарининг достонида
Ғолиблар сиймосин
Ижод этаман.

Ҳур санъат аталмиш азиз бўстондан
Терган гулларимни сенга тутаман!

Ҳайитмат РАСУЛ

«Муқимий» спектаклидаги демократ шоир образи атоқли актёрнинг сеvimли ролларидан биридир.

Раззоқ Ҳамроев «Фарғона тонг отгунча» спектаклида Мадаминхўжа ролида.

Санъаткор «Ўтган кунлар» фильмида Мирзакарим Қутидорни ниҳоятда самимий, нуруний инсон тарзида кўрсатди.

«Насридиннинг кечмишлари» фильмининг кўрган ҳар бир томошабиннинг халқ қаҳрамони — Афандига ҳурмати ортади.

ҚОЗИ КАЛОН ШОДИХОН ТҶУРА

Ёзувчи Худойберди Тўхтабоев 1905—1907 йиллар воқеаларини ўз ичига олган «Қасоскорнинг олтин боши» романини ёзди. Асарга миллий зулмга қарши бош кўтариб чиқиб, сотқинлар томонидан хоинона ўлдирилган тарихий шахс — Номоз Пиримқул ўғли бош қаҳрамон қилиб олинган. Қуйида ана шу асардан парча ўқийсиз.

ҚОЗИХОНА ҳовлисига Номоз бошлиқ даъвогарлар кириб келганда қози калон Шодихон тўра хона тўрига тўшалган юмшоқ кўрпачада чордана қуриб, бақувват тиззалари устига қорнини, қорни устига бошини солиштирган кўйи хаёл суриб ўтирар эди. Ҳамдамбойнинг кўрғонида бўлиб ўтган хангомалар тафсилотини кеча оқшомдаёқ эшитиб, ўзича мазлумларга ачинар, Ҳамдамбойга лаянатлар ўқир эди. Сабабики, сичқон мушукдан қандай кўрқса, у ҳам бойдан шундай кўрқар, дуч келиб қолганида оёқларидан дармон кетиб, дағ-дағ қалтирашга тушар эди. Кечаги жанжалда бой ноҳақ эканини Шодихон тўра аниқ билиб турса-да, «Қандай қилиб ҳам бойни тинчитсаму, ҳам авомнинг дардига малҳам қўйсам», дея йўл ахтариб ўй сурмоқда эди. Уйлари охирига етмай мирза Қобил:

— Тақсир, арзгўйлар келишди, — дея оёқ учида кириб ахборот берди.

— Ҳа, дарвоқе, — деб секин бошини кўтарди қози калон. — Нима арзлари бор экан?

— Бойбувамнинг кўрғонида бўлиб ўтган жанжаллар хусусида келишибди.

— Кирақолишсин.

Қозихона ўн етти ёғочли узун бир уй бўлиб, қоқ ярмидан иккига бўлинган. Бир қисми ердан ярим газ чамаси кўтарилиб, ипак гиламлар, атлас кўрпачалар тўшалган, даста-даста парку болишлар қўйилган. Унда қози калонга хос жой қилиб берилган. Хонанинг пойгаги эса паст, захкаш, бўйра устидан шолча ташланган. Арзгўйлар бирин-кетин кириб, таомилга кўра чўкка тушган кўйи қўлларини тиззаларига қўйиб турдилар.

Қози калон бошини кўтариб миззадан:

— Арзгўйлар пошшолик хазинасига арзнома пулини топширдиларми? — деб сўради.

— Йўқ, тақсир.

— Дарҳол топширсинлар, — дея қози калон пайпасланиб, тўшак устидаги карк суягидан ишланган бежирим тасбеҳини олиб, ўгиришга тушди. «Лаянати бой, — деди кўнглида, — илоҳим, таъзирингни олло таолонинг ўзи берсин! Бу мазлумларга осонми, бола-чақаси бор, қўл учида тебратиб турган рўзғори бор... Лекин менга ҳам осон эмас, ҳаммасидан қийини менга... Эй парвардигори олам, ўзинг мадад бер, бу ғалвалардан ҳам эсонмон чиқиб олай, ўзинг шафқат қил!»

Арзгўйлар арз эвазига бунчалик

катта ҳақ тўланишини билмас эканлар, кўпчилиги бир чақасиз келибди. Суриша-суриша аранг қирқ танга жамладилар. Эртага яна қирқ танга олиб келишга сўз бериб, киримлар дафтарига бармоқ босдилар.

— Хўш, муслмонлар, сизларга не озор етди? — дея, ҳамма гапни билиб турса ҳам, ўсмоқчилаб сўз бошлади Шодихон тўра.

— Бизнинг икки важдан арзимиз бор, — деди ўқлонлик уста Камол.

— Иншоолло, арзингиз инобатга ўтгай.

— Ҳаммамизнинг номимиздан Номозни вакил қилдик.

Номоз ўрнидан туриб, қўлини кўксига қўйди.

— Исмингиз? — дея эркаловчи бир оҳангда сўради қози калон.

— Номоз.

— Отангизнинг исми?

— Пиримқул.

— Қайси қишлоқдан бўласиз?

— Жарқишлоқдан.

— Ёшингиз нечада?

— Йигирма тўртта.

— Хат-саводингиз борми?

— Бор. Русча ҳам ўқийман, ёзаман ҳам.

— А?!

— Шундай, тақсир.

— Боракалло, бўтам, иншоолло кам бўлмагайсиз. Муслмонмисиз?

— Алҳамдулиллоҳ, — дея қўлини кўксига қўйиб хиёл таъзим қилди Номоз.

— Бундан аввал ҳам вакилликка ўтганмисиз?

— Утганман, тақсир.

— Қани баён қилинг-чи.

— Самарқандда иккинчи участка

мировой судьяси Козловский жаноблари ҳузурда бир муддат тилмоқ бўлиб хизмат қилганман.

— А?!

— Шундай, тақсир.

— Боракалло, бўтам, боракалло!

Иншоолло, бу вақолатингизда ҳам ҳақ жойига қарор топгай, барча даъво

лар ҳақиқат бўлғай.

Номоз бўлиб ўтган воқеаларни баён қилишга киришди. Ёниб-қуйиб, исботу гувоҳ кўрсатиб сўзлади. Гап орасида арзгўйларнинг ўзига сўз бериб, тасдиқлатиб борди. Мирза Қобил қамиш қаламини қитирлатганча шошилиб ёзар, қози калон берилиб тинглар, аҳён-аҳёнда катта саллали бошини чайқаб, «Бай-бай-бай!», дея афсус билдирар эди.

Ниҳоят, у Номозга «Жойингизга ўтиринг», деб амр қилди. Сўнг увишган оёқларини уқалай-уқалай ўрнидан тураётди:

— «Илкимдан келгунча золим тигин ушотиб, мазлум жароҳатиға интиқом малҳамин қўйдим», деган эканлар ҳазрати Навоий, — деб қўй-

ди. — Иншоолло, биз ҳам интиқом малҳамин қўйгаймиз. Шундайми, мирза?

— Худди шундай, тақсир, — деди Қобил шошиб.

— Энди, муслмонлар, пешин номозини ўқиб олсақ, — деди қози калон ташқарига чиқаётди. — Ҳақиқатнинг поёнига етишни номоздан сўнг давом эттиргаймиз. Маъқулми?

— Маъқул, тақсир, — дейишди даъвогарлар бир овоздан.

Тахминан икки соатлардан кейин яна шу хонада жам бўлиб, ҳар ким ўз ўрнини эгаллади. Мирза катта дафтари очаётган эди, ташқаридан тасир-тусур товуш эшитилди. Ҳамма очик дарича орқали ҳовлига бўй чўзди. Ё раббий, ё навзанибилло! Нималар бўляпти ўзи? Қозихонанинг кўш тавақали дарвозаси шарақлаб очилиб, кўш от қўшилган қоляска шитоб билан кириб келди. Қолясканинг орқа-олдида найзали милтиқ таққан ўн чоқли рус аскар, старшина Никитин қилич яланғочлаб турибди. Кўз очиб-юмгунча ҳовлини отлиқ босиб кетди. Қоляскадан виқор билан олдин Ҳамдамбой, кетидан Даҳбед бўлисининг ҳоқими Мирзаҳамид тушди. Ҳоқимнинг навкарлари, йўлакда ҳеч ким бўлмаса-да, пўшт-пўш-лаб уларни ичкарига — қозихонага бошладилар. Эшикни оёғи билан тепганча хонага биринчи бўлиб важоҳатидан заҳар чакиллаб турган басавлат Ҳамдамбой, кейин ҳоқим ва қилчичини ярақлатиб боши узра кўтарган Никитин кирди. Улар тўппа-тўғри юқорига, қози калоннинг хос ўрнига ўтиб, атлас кўрпачаларни этикларин билан топтаб сафга тизила бошладилар.

Ҳамдамбой икки қўлини биқинига тираб, кўрқувдан хонанинг бир чеккасига ғуж бўлиб олган арзгўйларга ғазаб тўла кўзлари билан бир-бир қараб чиқди.

— Ораларингизда Номоз Пиримқул ўғли борми? — деб сўради.

— Менман, бойбува! — дея бир қадам олдинга чиқди Номоз.

— Қулибек! — деб чақирди бой.

— Лаббай, бойбува, — дея ташқаридан чуваккина, эчкисоқол бир киши югуриб кирди.

— Буларнинг ичиде қай бири от ўғриси, танийсанми?

— Танидим, бойбува, мана бу! — дея қўлини бигиз қилиб Номозни кўрсатди Қулибек.

— Нечта от ўғирлагани эсингдами?

— Эсимда, бойбува, тўртта от ўғирлаган.

— Қачон ўғирлаган?

— Чоршанбага ўтар кечаси.

— Шодикул! — деб чақирди Ҳамдамбой очик даричага қараб.

Хонага башанг кийинган, мўйлаби эндигина сабза урган, оқ-сарик юзли ёшгина бир йигит отилиб кирди:

— Лаббай, бойбува?

— Сен отларни кимдан сотиб олган эдинг? Буларнинг ичиде ўша одам борми?

— Бор, бойбува.

— Қани, кўрсат-чи бизга!

— Отларни менга мана бу йигит сотган, — дея Шодикул қўлини бигиз қилиб Номознинг кўкрагига тиради.

— Ҳар бир отга неча тангадан бергансан? — деб сўроқда давом этди Ҳамдамбой.

— Уч минг тангадан, бойбува.

— Итвачча! — Ҳамдамбой ҳалигача гап нимадалигига ақли етмай қарахт бўлиб турган Номозга яқинлашиб, икки юзига кетма-кет тарсаки туширди. — Ўғри, муттаҳам!

Номоз бурун катаклари кенгайиб шердек бир пишқирди-ю, гапнинг тагига етолмагани учун ўзини босиб:

— Мен ҳеч нарса тушунмаяпман, бой, — деди елкасини қисиб. — Нима гап ўзи? Тушунтирсангиз-чи, қанақа отларни айтаяпсизлар?

Бўлис ҳоқими Мирзаҳамид секин мўйлов қилган эди, давангидек олти навкар бирдан ташланиб, гарангсиб турган Номознинг қўлларини орқасига қайириб кишан солди.

— Нима қилаяпсанлар? — дея хонанинг шифтини кўчиргудек бир куч билан ўқирди Номоз. — Бу тўхмат-ку! Ҳой, муслмонлар, нега қараб турибсизлар, менга тўхмат қилишяпти-ку булар!..

Олти барзанги уни судраганча ташқарига олиб чиқа бошлади. Бой нима қиларини, нима дейишини билмай, наша элитган бағдиҳек қотиб қолган қози калонга ўгирилди:

— От ўғирлари билан нимани маслаҳат қилаётган эдингиз, тўра?

— Астафйрулло! — деб қўйди қози калон. — Мен... биз... Иншоолло...

Аммо бой қозининг нима деганини эшитмади ҳам, қандай ваҳшат билан кирган бўлса, шундай ваҳшат билан чиқиб кетди.

Хонада салласи бир томонга қийшайган қозини бошлари қўйи солинган арзгўйлар қолдилар. Ғуристондек оғир жимликни Шерниёзнинг қичқирғи бузди:

— Бу тўхмат-ку, тақсир!

— Худо шоҳид! — деди қози дарича орқали жимжит бўлиб қолган ҳовлига кўз ташлаб.

Шодихон тўра ҳали пешин номозига тарадуд кўраётганида Қобил лип этиб ташқарига қидиқо оёғини қўлга олиб Ҳамдамбойнинг ҳовлисига югурди. Бўлса ўзига, бўлмаса ўғилларидан биронтасига бойбувадан шикоят қилиб арзгўйлар келганини мазлум қилиб қўймоқчи эди. Нияти —

«Кўряпсизми, бойбува, мен сизга қанчалик садоқатлиман. Қози калон бўлса сиздек улуғ зотнинг олдидан ўтмай устингиздан иш кўзгаб юрибди», деган гапни таъкидлаш эди. Қобил гарчи сиртдан қозига ғоят эътиқодли ва самимий кўриниб, ҳар бир ҳаракати билан унинг нозик кўнглини овлаб юрса-да, зимдан пайини қирқишга, обрўини тўкишга ҳаракат қилар, уч сайловдан буён қозиликка сайланиб келаётган Шодихон тўрани кўргани кўзи, отгани ўқи йўқ эди. Эртаю кеч қозилик лавозимини эгаллашга интилар, бунга йўл қидиргани сари Шодихон тўранинг қўл-оёқларини тинмай, ялар эди.

Ҳамдамбой тушлик таомдан сўнг ёнбошлаганча чой ичиб, чўри қизга оёғини уқалатиб ётган экан. Қобил Ҳамдамбой қаршисига тортиниброқ келиб, одоб билан қўл қовушган эди.

— Ҳа, мирза, бунча ит кувшан соқовдек ҳансирамасанг?— деди Ҳамдамбой.

— Бойбува, бир қошиқ қонимдан кечсангиз...

— Кечдим, нима гапинг бор?

— Қози сизга беодоблик қилди, устингиздан иш кўзгаб юборди.

Бой ёнбошлаган жойидан туриб, чордана қурди:

— Қанақа иш?

— Кеча кўргонда бўлиб ўтган ғавғолар хусусида.

Бойнинг қуюқ қошлари паст-баланд бўлиб кетди:

— Шунақаи ҳали?

— Уларнинг пул даъволари бормиш.

— Итваччалар!

— Номоз Пиримқул ўғли деган

бир ялангоёқни ўзларига вакил қилиб сайлашибди, ул хели баттарин кўринади.

— Шунақа қилишяпти, дегин?

— Мен қози ҳазратларига: «Валинеъматимиз бойбувамни огоҳлантириб қўяйлик», десам, у киши қўл силтаб: «Бой ўз йўлига, қозиники ишлари ўз йўлига, деган, қозиники уришиб бердилар.

— Нонкўр экан-ку тўранг!— Ҳамдамбойнинг узун бўйнидаги томири ўқлоғидек ўינוқлаб чиқди. Мирзага бир тилла тутқазиб, миннатдорчилик билдирди. Сўнг уйдан икки қадам нарида жойлашган ҳокимнинг маҳкамасига ошиқди. Мирзаҳамид пешин номозига тараддуд кўриб турган экан.

— Номозни кейин ўқирсан,— деди Ҳамдамбой ҳоким таклиф қилган жойга ўтирдикан.— Маслаҳат қилган иш чиқиб қоларди. Буни Маслаҳат тез ҳал қилмоғимиз даркор.

Мирзаҳамид — Ҳамдамбойнинг содик қулаи. Сабаб, шу валинеъмат кўмагида ҳокимликка сайланган, шу кишининг сояи давлатида даври даврон суриб юрибди.

— Тинчликми, бойбува?— дея ташвишланиб сўради ҳоким.

— Сен аралашсанг, худо хоҳласа, тинчлик бўлади.

— Қулингизман,— деб баҳайбат қўлини кўксига қўйганча каттақон саллала бошини хиёл эгди ҳоким.

— Жарқишлоқлик Номоз деганни танийсанми?

— Танийман, яхши улоқ чопади.

Тўйга таклиф қилмоқчи эдингизми?

— Улоқ чопади, дегин?

— Кураш ҳам тушади, бойбува.

Худо хоҳласа, тўйингизда катта совринни шу йигит олса ажаб эмас...

Мирзаҳамид Қобилчалик хушёр эмас эди. Бойнинг ғазабдан чакка томирлари бўртиб, кўзларида қаҳрли ўт чақнай бошлаганини пайқамасди. Аксинча, бой Номозни хизматга олмоқчи бўлса керак, деб ўйлаб, яна таърифлашга тушди:

— Мард, ҳалол йигит...

— Бас қил!— Ҳамдамбой ўрнидан туриб кетди. Анграйганча Мирзаҳамид ҳам ўрнидан турди:

— Кечирасиз, бойбува.

— У ит эмган кечаги ғалаёнчиларга бош бўлиб келганмиш.

— Наҳотки?..

— Сендақа ҳокимдан ўргилдим-э!

— Бойбува, мени кечиринг, ҳозироқ бориб у муттаҳамнинг бўйинини узиб ташлайман.

Шундан сўнг икковлар даъвогарлардан қутулиш йўлини узоқ муҳокама қилдилар. Ниҳоят, бошлиқларини йўқотиш керак, деган хулосага келдилар.

Мирзаҳамид қўли орқасига қайирлиб, кишанланган Номозни итариб авахтаҳонага киритаркан, уришга ҳеч қандай важу сабаб бўлмаса ҳам, Ҳамдамбойга садоқатини намойиш этиш мақсадида йигитнинг юзига учтўрт қамчи тортиб юборди. Ажаб, Номоз оёқларини керганча, оғир-оғир ютиниб индамай турарди. Юзидан тирсиллаб қон чиқиб кетса ҳамки, миқ этмасди...

Қозихонада ҳанг-манг бўлиб қолган арзғўйлар Шерниёз «бу тўхмаку, тақсир!», деб бақириб юборганидан кейингина ўларига келдилар. Нима қилишларини билмай елка қи-

сиб, бир-бирларига қараб қўяр эдилар.

— Хўш, тақсир, буёғи энди неча пулдан тушди?— деб пичинг аралаш сўради қозоқ овулидан келган Эшбўри.

Қози калон ҳамон ўзига келолмаган эди. Иззат нафси беҳад ҳақоратланди. Авом олдида бойнинг бундай оёқости қилиши, ҳатто кўрпачаларни топташи яхшими? Йўқ, бой бўлса ўзига! Шодихон тўра бош муқаддас дарвоҳни, шариятни оёқости қилдириб қўймайди.

— Лаббай, бўтам?— дея секин бош кўтарди у.

— Нима қилдик энди?— деб тақрор сўради Эшбўри.

— Бир дағдаға билан даъвоғиз пучга чиқдимми?

— Асло ундай эмас, тақсир. Биз қиёматга даъвогармиз.

— Ум шунда даъвогарлар борми?

— Жами олтмиш кишимиз, тақсир.

— Эртага барчангиз жам бўлиб бу ерга келасизлар,— деди Шодихон тўра қасос ўқида ёниб.— Мен Самарқандаги округ судьяси жанобларига сиз жабрдийдалар номидан арзнома битиб берман. Токи ишни кўриб чиқмоқни мировий судьялар бошқаргай. Иншоолло, ниятларингизга етгайсизлар. Энди уйларингизга қайтингизлар. Эртага, худо хоҳласа, шу ерда кўришамиз. Аминманки, баттол Ҳамдамбой ён берар. Сабабки, сизлар кўпчиликсиз, худо ҳам кўпнинг илтиҳосини инобатга олмай.

Шодихон тўра хуфтонгача тутқиқ юрди. Узини кўярга жой тополмай, гоҳ гузарга, гоҳ масжидга чиқиб, бари бир ҳеч жойда тиниб-тинчиб ўтиролмади. Бир томондан бойнинг ғазабидан, шу ғазабдан келиб чиқадиган хунук оқибатлардан қўрқар, иккинчи томондан эл ўртасида «Қози калонимизнинг сариқ чақаликча обрўи йўқ экан», деган миш-мишлар тарқаб кетишини ўйлар эди. Йўқ, бетоқат бўлаётганининг бирдан бир сабаби шугина эмас эди. Бу жанжалларни тинчитиш билан камида ўн минг танга мўмай пулга эга бўлишни режалар қўйган, ана шундан маҳрум бўлиб қолаётгани учун ҳам юракбағри куйиб бормоқда эди. Хуфтон номозига таҳорат олиш учун энди ҳовлига чиққан эдики, кимдир кўча эшикни от келдисига олиб дуппиллатиб қолди. Қарол йигит бориб очса — Ҳамдамбойнинг мирзаси Олим экан. Тўрани йўқлаб келибди.

— Хуш кўрдик, қадамларига ҳасанот!— деди Шодихон тўра алланечук бетоқат бўлиб.

— Бойбувам дуои салом айтдилар.— Олим, атрофда ҳеч ким йўқмикан, дея у ёқ-бу ёққа аланглаб олди.

— Умрлари зиёда бўлсин!

— Дарё бўйидан мулк сотиб олаётганингизни эшитиб беҳад хурсанд бўлдилар, озгина кўмак бериб юбордилар...— Олим Шодихон тўранинг қўлига баҳмал халтача узатиб, беркин бир ҳаракат билан орақсига берилди.— Худо хоҳласа, бошқа ишларингизга ҳам ёрдам бермоқ ниятлар бор.

Э худойим, бугун қанақа кун бўлди ўзи? Наҳотки, чоршанбани шунақа алғов-далғов қилиб яратган бўлсанг! Бойнинг кундузги ваҳшатини қараю энди мана бу марҳаматини кўр! Э, тавба! Э, тавба! Лекин, нима бўлганда ҳам, бойнинг ҳам хонлиги, ҳам беклиги бор-да! Аммо, шўринг қурғур даъвогарларга жабр бўлди-да! Начора, яратганинг ўзики шундай буюриб тургандан кейин бу бандан ожизнинг қўлидан нима келарди?..

Шодихон тўра икки қўлини боши узра кўтариб Ҳамдамбойни узоқ дуо қилди, «Қуруқ тўхматдан, бемаҳал ўлимдан ўзинг асрагин, давлати бундан ҳам зиёда бўлсин, облоху акбар!», деб юзига фотиҳа тортиди.

Расми Н. ИБРОҲИМОВ чизган

КЎРГАЛИ КЕЛДИМ...

ОТАЁР

Буёқ денгизда асов тўлқинлар исён наърасини тортиб ўйнаганда биз уйқу кучоғида эдик. Тўлқинлар қирғоқларга ларза берганда кўз очдик...

МИРТЕМИР

Қоратоғ этакларидан шарқираб тушган сойлар Туркистоннинг Эски Иқон ҳамда унинг теварак-атрофидаги Ибота Чаға, Тошаноқ сингари қишлоқлар бағрига сингиб кетади. Урқач-ўрқач булутлари қаёққадир шошаётган осмон, саратонда жимирлаган ҳовур, сертупроқ йўлларга тушган турли излар, сархил меваларини сахийлик билан элга инъом этган шотутлар... Буларнинг барчаси киши қалбини орзиқтиради, ҳаёлни олис-олисларга етаклайди. Эски Иқон кўчаларида одам сийрак. Бировлар Қоратоғ этакларида — чорва билан овоза, аксарият аҳоли буғдой ўроғида банд.

...Минг тўққиз юз ўнинчи йили ҳосил мўл бўлди — одамларни шошириб қўйди. Кўплар қўраларига қайтмай, далада ётиб қолар, тонг бўзарар-бўзармас яна ишга тушиб кетар эди. Шундайлар орасида Турсунмуҳаммад Умрбек ҳожи ўғли ҳам бўлиб, кўли ишда-ю, фикр-зикри қишлоқда — уйда эди. Бошқа илдожи ҳам йўқ эди-да! Уйда ёстиқдоши ёлғиз. Ой-кунни яқин. Хотиннинг асли исми Моҳируй бўлса-да, негадир ҳамма, ҳатто ўзи ҳам Тўти, деб чақиради.

Турсунмуҳаммаднинг ҳаётидан кўнгли тўқ. Тирикчилиги бошқаларникидан кам эмас. Деҳқончилик қилади, мол-ҳоли етарли. Фақат... фақат худо уни фарзанддан қисган: тўнғичи Абдулхамидни умри билан бермаган экан — пешанасига сизмади. Сўнг Турсунмуҳаммад ҳажга ҳам бориб қайтди. Иккинчи ўғлининг исмини Ҳожимурод қўйди. У ҳам турмади. Туғилди-ўлдидан юрак олдириб қўйган Турсунмуҳаммаднинг безовталиги шундан.

У чошгоҳ бўлиб қолганини, одамлар нонуштага отланаётганини ҳам сезмади. Манглайдан тер сизиб ўроқ тортаверди. Бир замон қулоғига синглиси биби Саҳронинг чинқирғи эшитилдию ҳаракатсиз қотди-қолди. Синглиси олисдан қулочини ёйганча алланималар деб чопиб келар, Турсунмуҳаммад ҳеч нарса эшитмас, эшитгулик аҳволда ҳам эмас эди. Синглиси жуда яқин келгандагина ўзини тутиб олди:

— Суюнчи, акажон, суюнчи! Уғил! Эшитаятсизми? Нима бўлди сизга, ўғил деяпман!

Турсунмуҳаммад буғдойи ўриб олинган ангорда ўтлаётган саманга қандай минганини билмайди. Ҳовлига елдай учиб бордию отдан сакраб, доя момонинг ҳай-ҳайлашига ҳам қарамай хотини ётган хонага отилиб кирди.

— Раҳмат, энаси!..

Моҳируй унга маъюс термилиб турди-да, ҳўнграб юборди. Шўрлик аёлни икки фарзандининг доғи бутунлай довдиратиб қўйган, бунисининг умри ҳам унга омонатдек кўришиб, кўнглини безовта қилмоқда эди.

Еш ёзувчи Отаёр устод Миртемир сабоқларидан кўп бор баҳраманд бўлган. У яқинда атоқли шоир ҳақидаги эссе-қиссасини ёзиб тугатди. Ёдингизда бўлса, бу асарнинг бир қисмини «Гулистон»нинг 1978 йил, 4—5-сонларида эълон қилган эдик. Унда атоқли сўз санъаткорининг адабиёт, ҳаёт, ёш ижоднорлар, сафдошлари, умуман, замондошларига бўлган муносабати, шеърятга фидойилиги, инсоний фазилатлари қаламга олинган эди.

Қуйида Ўзбекистон халқ шоири, Ҳамза номидаги республика Давлат мукофоти ҳамда Бердақ номидаги Қорақалпоғистон АССР Давлат мукофоти лауреати Миртемирнинг туғилганига 70 йил тўлиши муносабати билан асардан яна бир парчани эътиборингизга ҳавола этамиз.

...Мана Турсунмуҳаммад хонадони гавжум бўлиб қолди. Янги меҳмонга аталган кўй сўйилиб, қишлоқ оқсоқоллари, катта-кичик йиғилиб келди. Эл тарқалиш олдида Турсунмуҳаммад оқсоқолларга оқлик қўйиб, удумга кўра фарзандига исм тилади. Оқсоқоллар бир майдон ўзаро келишиб-фикрлашиб, гаплари гапларига қовушмай туришди. Охири, кексалардан бири сўз бошлади:

— Қариндошлар, бизнинг Туркистонимизга бурунги замонларда Амир Темур келиб, Ҳўжа Аҳмад қабрига ўзларинг билган ғаройиб мақбарани қурдирган экан. Ана шу қадамжо неча юз йиллар ўтса ҳам қад кўтариб турибди. Демокчиманки, Турсунмуҳаммад ҳожининг шу ўғли ҳам яшаб-туриб қолсин, деб оқ фотиҳа берайлик-да, исмини Миртемирош қўяйлик.

Бу гап ҳаммага маъқул бўлиб, йиғин тарқатди.

Шу-шу, Турсунмуҳаммаднинг минг тўққиз юз ўнинчи йилнинг буғдой пишиғида туғилган ўғли Миртемирош аталиб яшайверди. Турган гапки, ўшанда ҳеч ким бу норасида келгусида атоқли халқ шоири, элнинг эъзозли ўғли бўлиб етишишини башорат қилмаган эди, албатта. Бироқ шундай бўлди: ўша оила, ўша курама қишлоқ, ўша қадим Туркистон табиати ва одамлари Миртемирнинг болалигини, дунёга, эзгуликка, яхшиликка ташна покиза қалбини, гўзал туйғуларини ардоқлади, улғайтирди. Бу ҳақиқат шоирнинг 1934 йили ёзган «Қуёш ҳақида» шеърида ҳам акс этган:

Мен ерга қуёшни кўргали келдим,
Бироқ у қулмаган бўлса ўшал кун
Қуйлагум, қуйлагум қуёш ҳақида,
Тароналар тўқиб, солғум садо — ун...

Ҳа, шундай бўлди: Миртемир сўнги нафасига қадар қуёшни, нурли борлиқни куйлади. Нур йўқ жойини кўрса — бор бўлсин, деб куйлади. Ўша шеърда у яна: «Дарвозаларнинг пешоналарида елпираган туғлардай, Бир қудрат таратолсин қичқирқиларим», дея ўз маслагада собитлигини такрор таъкидлаган эди.

ЗАЙНАБ МОМО УГИТЛАРИ

Биби Саҳро акаси Турсунмуҳаммадга суюнчиға борганида ўн уч яшар қизалоқ эди. Ҳозир эса саксондан ошган табаррук онахон. Тақдир тақозоси шу бўлдики, у Мирте-

мир туғилганида қанчалик қувониб, воёга етказиб севинган бўлса, сўнги манзилга узатаётганда шунчалик куйиб, ғариб бир аҳволга тушиб қолди. Тақдир тақозоси шу бўлдики, Миртемир ҳаётда биби Саҳро аммасига фарзандгина бўлиб қолмади, балки суюкли куёв сифатида ҳам ҳурматини қозонди.

Йигит ёшидаги Миртемир олис айриқили сафардан қайтиб келгач, Турсунмуҳаммад синглиси биби Саҳрога маслаҳат солди:

— Миртемирни ўзинг катта қилдинг, синглим. Онаси шўрлик орзу-ҳавас кўролмай кетди... Болам бечорага онаси қабрини зиёрат қилиш ҳам насиб этмаган экан... Энди, шу Ёрқиной қизинг билан Миртемирнинг бошини қовуштириб қўйсақ бўлармиди...

Биби Саҳронинг кўзи ёшга тўлди. Қувончданми, ўксинишданми — ҳамон бунни айтолмайди. Ҳайтовур икки фарзанди ҳам олдида бўлишдан, орзу-ҳаваси ушалаётганидан кўнгли ҳаприққани рост.

Алқисса, тўю томошаси, расм-русуми жойига қўйилиб, Миртемир билан Ёрқинойнинг никоҳ тўйи бўлиб ўтди.

Ушанда 1935 йил эди...

Ака-сингил — Турсунмуҳаммад билан биби Саҳронинг қуда-андачилик қилишларига оналари биби Зайнаб ўғитлари ҳам сабаб бўлгандир, эҳтимол. Эски иқонлик Умрбек ҳожи Усмон ўғли биби Зайнабга уйланаётганида ёр-дўстлари орасида: «Сенга бошқа қиз қуриб қолувдими?», деганлар ҳам бўлган экан. У замонларда ҳам, қизлар паранжи-чачовнга қанчалик чирманиб юришмасин, қишлоқ йигитлари қайси қизнинг ҳусни қанақаю феъли-атвори қанақалигидан бохабар эканлар-да! Зайнабнинг шаддо ва қақажонлиги Умрбек ҳожига биродарларининг ҳалигидай таъна қилишларига баҳона бўлган, албатта. Лекин Зайнабни ёқтирган Умрбек ўз аҳдидан қайтмаган. Кейинчалик қишлоқдаги эътиборли хонадонлардан бири сифатида танилган бу оилادا беш қиз ва бир ўғил — Турсунмуҳаммад дунёга келган.

Ўғлини еру кўкка ишонмаган Умрбек ҳожи уни ҳеч нарсадан ўқитмай ўстирибди. Бўй етгач, Исомиддин домла деган маърифатли одамнинг Моҳируй исми ойдек қизига уйлантирибди.

Биби Зайнаб фарзандларига қаттиққўл ва меҳрибон бўлганидан фар-

зандлар ҳам оналарининг нима дейишини кўз қарашиданоқ илғаб олишарди. Одамлар биби Зайнаб бош қўшган маъракаю давра кўнгилдагидан зиёд ўтишига одатланиб қолганлар, доимо унинг ҳурматини жойига қўйганлар. У бирор жойда дидга ўтиришмаган ҳодиса устидан чиққудек бўлса, ҳаммаёқни алғов-далғов қилиб юборар, айниқса, болакайларга озор берганини жини суймас эди.

Миртемир домла момосининг бу фазилатларини «Момом» деган (ҳали эълон қилинмаган) тўртлигида таърифлашга жазм этган:

Момомнинг отини Зайнаб дердилар,
Келади чақичин чайнаб, дердилар.
Келса ҳам келсин-да булоқдай жимиб,
Келмасин қумғондай қайнаб,
дердилар.

Шоирнинг «Бувим чўпчакларидан» туркумига кирган талай шеърлари Зайнаб момонинг ўғитлари, у айтган ривоятга эртак, халқ ҳикматлари таъсирида туғилгани сир эмас.

Миртемирнинг Тошкентга келиб, ўз йўли ва ўрнини топиб кетишига ҳам биби Зайнаб сабабчи бўлди. Дастлаб бобоси Исомиддин ҳожи қўлида, олти ёшидан эса Нўғай домлада ўқиган Миртемирга эски мактаб таълими ёқмай, у ердан қочади. Шунда биби Зайнаб момоси ҳеч кимга билдирмай уни Тошкентда ўқиётган неваралари — Ирисбек ва Баҳромларга қўшиб юборади.

— Тавба, — деган эди Миртемир ака, — мендек шумтака бир «қочоқ»қа бувимнинг ўшанда нега бунча меҳрибонлик қилганига ҳали-ҳали ҳайрон қоламан. Бизлар шошиб турибмиз-у, шўрлик бувим бўлса куймана-куймана иссиқ нон ёпиб, бўғирсоқлар пишириб йўл халтамызга жойлаб қўйгани кечагидай ёдимда... Ундан кейин, десангиз, Тошкентда янги ҳаётим бошланиб кетди. Анча пайтгача амакиларим, айниқса, Баҳром амаким ҳолимдан тез-тез хабар олиб турди. Уша амаким урушда ҳалок бўлди. Ундан уч қиз, икки ўғил қолди. Ўрнини билдирмадим. Болалари ҳозир уйли-жойли, тотув... Қизларининг учови ҳам фан кандидати — дорилфундуна педагог.

Устод сўзлаяттию мен унинг ўғил-қизларига ҳам, яқинлари, умуман ҳаммага ҳам бирдек — доимо ёрдамга шай туришини, меҳри уммонлигини дилимдан ўтказаман, фарзандлари — Даражон, Юлдузхон, Миржалол, Мирзо, Гулнорани очилиб-сочилиб эркалаганини кўрмаганимни эслайман. Оила аъзолари даврасида ҳам, шоғирдлари қуршовида ҳам у доимо сипо, талабчан, ғамхўр, бироқ ҳеч қачон сунъий эмас, ўта табиий, ўта оддий эди.

— Ҳар бир нарса, ҳар қандай хатти-ҳаракат, муомала асло одоб чегарасини, меъёр сарҳадини бузмаслиги керак, бўтам... — деб ўқитишини яхши кўрарди домла. — Ахир, ўйланг: сизнинг елкангизга қоқиб: «Сиздан зўри йўқ, ажойибсиз, етилиб қолибсиз!», деб мақтовга ўрайверсам... Ҳўш, ундан кейин нима бўлади? Эртага ўтолмай, индинни кўришга сабрингиз чидамай бир

замбил лой бўласиз — шу! Фарзандларимга муносабатимни эслатдингиз. Тўғри, уларни ҳам ҳадеб ялаб-юлқай-вермайман. Олган ҳар нафасимда улар нафасини туяман. Чинакам бир отачалик меҳрим, шулар туғилибдики, шулар билан бирга. Улардан кўнглим хотиржам — ҳеч бири ранжитгани йўқ мени...

Кўзларимга ёш қўйилиб келади. Домла бу гапларни менинг юзимдан ўтолмай айтаётганини сезиб тураман. Бўлмаса, домла шахсий кечинмаларини бу қадар ёйилиб (таъбир жоиз бўлса, мақтанганнамо) айтадиганлардан эмас эди. Лекин домланинг бу гапларини айтаётганидан қандайдир мақсадни кўзлаганини ҳам сезиб тураман. Мана, ўйлаганимдай бўлади. Домла гапига якун ясаб, дейди:

— Шундоқ гаплар, бўтам... Шoir ҳам шеърларига шундай муомалада бўлиши керак: уларни туғилгандан ҳадеб эркалатавермаслиги, ҳаммага кўз-кўз қилиб мақтайвермаслиги зарур. Аксинча, уларга ҳар гал назар солганда ҳар бирини тежаб-тергаб, у ер-бу ерини тўғрилаб, зиммасидаги бурч ва масъулиятни тагин ҳам кўтариб, шеърхон қаршисида қизариб қолмаслиги учун қайғуриб туриш лозим. Тушунгандирсиз...

Ким билсин, бу хислат домлага ўша кайвони биби Зайнаб момодан ўтган бўлса, ажаб эмас.

«МЕН — СЕВГУВЧИ ЭДИМ...»

Туркистон мавзуи — Миртемир шеърятининг етакчи лейтмотивларидан. Сабаби унинг «Мен» деган тўртлигидан ҳам аён:

Ҳа, мен туркистонлик.

Туркистонданман.

Олис боболарнинг олтин тупроги.

Мунглик ва жафокаш бир

жаҳонданман,

Жафокаш жаҳоннинг қадим аймоғи.

Урта Осиёдаги муҳим ҳунармандчилик ва савдо марказларидан саналган қадим Туркистоннинг қачон барпо этилгани ҳануз аниқ эмас. Манбаларда қайд этилишича, IV—X асрларда Туркистон ўрнида Шавгар (Шоважар) шахри бўлиб, кейинроқ у Ясси деб ҳам аталган. Бу жой анча давргача диний марказ сифатида шухрат қозониб, Ҳазрати султон деган ном билан аталиб келинганлиги ҳам маълум.

— Булар ҳақида Зайнаб бувимдан кўп эшитганман,— деган эди домла қаддини тиклаброқ ўтириб.— Эшитганларимдан талайи бу қадим юрт ҳақидаги ривоят ва эртаклардан, гафройиб воқеалар тафсилотларидан иборат. Улмасам, уларнинг шеърӣ нусхасини қоралаш истагим ҳам йўқ эмас... Туркистоннинг Туркистон деб атала бошлагани тахминан XV асрга тўғри келади. Худди шу даврларда, яъни, XIV аср охири ва XV аср бошларида, тўғрироғи, Олтин Урдага қарши олиб борилган жанглр даврида тасавуфнинг атоқли сиймоларидан, шоир Аҳмад Яссавий қабрини зиёрат қилгани келган Амир Темур унинг қабри устига улкан мақбара қурдирган. Махсус фармонга биноан катта маблағ сарфлаб бунёд этилган мақбара замонаси мезморчилигидаги мўъжизалардан бири сифатида кишиларда ҳамон ҳайрат уйғотиб келади. Буларни ўзингиз ҳам ўқиб билгансиз, талай манбаларда қайд этилган. Хуллас, менинг жиндек шоирлигим бор бўлса ва у элим қорига жиндек яратаётган бўлса, демак, аввало халқим, Ленин партияси қаторида Ватанимдан, хусусан, шу Туркистонимдан ҳам беҳад миннатдорман. Ахир, мени чиндан ҳам шоир деб аташаётган экан (ҳали бу қутлуғ номни оқлашим учун халқимдан кўп қарздорман), шоирлигим ҳамиртуриши шу Туркистондан олинган-да. Шу ер табиатидан илҳом олиб, шу ердан оламга назар солиб, шу ерда бувим чўпчаларини тинглаб,

шу ердан катта ҳаёт йўлига учирма бўлганман-да...

Миртемир 1927 йили ёзган шеърларидан «Кўклам куйларид»: «Уфф... Мен — севгувчи эдим...», дейди. Дарҳақиқат, шундай бўлди. Шоир умрининг сўнгги дақиқасигача севгини кенг кўламдаги меъносиди тушуниб, ўшандай севги соҳиби бўлиб яшади: ёрини қанчалик севса, Ватанини шу қадар ардоқлай билди. Шеърятга муҳаббати қанчалик оловли бўлса, халқига, чинакам коммунистик ғояларга шу қадар ҳарорат ва меҳр билан ихлос қўйди. Меҳнат кишиларини қанчалик оддий ва камтар, фидойи ва содда деб тушунса, уларга севгиси қанчалик самимий бўлса, ўзини ҳам ўшалар қаторида деб ҳисоблади. Шоир деган юксак номни ҳеч қаерда, ҳеч қачон пеш қилмади. Ўзини оддийлардан оддийроқ ҳис этди. Миртемир шеърларидан бирида айтилган қуйидаги мисранинг туғилгани ҳам шундан:

Умрим оддийлардан тагин

оддийроқ...

Устоз дўпписини қўлига олиб ҳар галгидай бир айлантирди-да, яна чоккасида кўндирди. Ерқиной ая чойни янгилаб чиқиб кетаётганида, беозоргина «Раҳмат...», деди-да, ода-тича тишларини ғитир-ғитир ғичирлатиб ҳовлига йўналди. Менга «Чойдан ичиб туринг. Мен ҳозир...», деган маънода имо қилишни ҳам унутмади. Ҳовлига чиқиб, йўлакка учиб тушган уч-тўрт япроқни (1976 йилнинг кузи эди) оҳиста олиб, ҳовлининг майдалаб ағдарилган жойига ташлади. Новдаларга, айвонга, кўм-кўк осмонга қарай-қарай бир-бир босиб кеза бошлади.

Нималарни ўйлапти экан? Сўхбатимиз босиб ўтилган манзиллар манзараларини яна бир бор ёдига солгани аниқ эди. Йўқ, у ўтган йиллар мобайнида халқ шоири деган унвонга мушарраф бўлганини, неча злу юртлардан мақтовлар олиб қайтганини, Меҳнат Қизил Байроқ, «Хурмат белгиси» орденлари, бир қанча

медаллар билан тақдирланганини эслаётгани йўқ, албатта. Асло! Домланинг бундай ҳисларга берилмаслиги уни билган ҳар бир кишига аён. Шу пайтда унинг ёдига ўтган муҳаббат савдолари, ё устози ўғитлари тушгандир, эҳтимол? Ё бўлмаса, олис сафарлар таассуротлари исканжага олаётгандир... Лекин, менинг назаримда, шу аснода домла ёшлиги, Тошкентдаги Алмай номдаги мактабда, Ўзбек эрлар билим юртида, Самарқанддаги Педакадемияда (ҳозирги СамДУ) ўтган талабалик йилларининг ширин хотиралари, Йўлдош Охунбобоевнинг котиби бўлиб ишлаган пайтлардаги масъулиятли дамлар, интернатда ўтган педагогик фаолияти, республика газета ва журналлари редакцияларида, нашриётларда тўкилган манглай тер, ҳалол ва узлуксиз ижод машаққатларининг сурури, сон-саноксиз ёшларни ижоднинг катта йўлига бошлаб киргани, семинарларга раҳбарлик қилгани, у бошқарган семинар машғуллотларидан бирида Усмон Юсупов иштирок этиб, нутқ сўзлагани, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Абдулла Қаҳҳор, Шайхзода каби устоз ва сафдош ижодкорлар, атоқли дostonчилар билан кечирган суҳбатлари хотираларига берилган эди. Бу унинг ҳаракатларидан, аҳён-аҳёнда тўхтаб, миғиғида жилмайиб қўйишларидан аён кўриниб турарди...

ШУКРОНА

— Хўш... Шундай шеърлар бўладики, тез ёзилди, шундай шеърлар бўладики, узок ўйлаб, ўхшатишлар, тимсоллар, кинолар излаб юрасан, қуруқ баён қилиш керак бўлса, унда қозоғга тез тушиши мумкин. Лекин уни ҳақиқий шеърга, юрагини, китобхон юрагини жазиллатадиган даражага, шеър даражасига кўтариш керак. Бу дегани, ўша шеърнинг бадийй ифодасини топиш, дегани бўлади,— деб сўз бошлади Миртемир домла бир гал шеър ёзилиши жараёни ҳақида сўраганимда —

«Йўлбошчининг қайтиши» шеъримни олайлик. Унда машҳур воқеа — Лениннинг паровозда келиб, вокзалга тушгани тасвирланади. Бутун проекторларнинг ёниб тургани, барчанинг «Ленин!», «Ленин!», деб ҳайқиргани тарих китобларида кўп бор айтилган... Менинг «Йўлбошчининг қайтиши» шеърим ҳам шу воқеага бағишланган. Лекин шеърнинг ёзилиш тарихи бундоқ: 1966 йили шоир Эсон Раҳимов билан Ленин яшаган, Ленин қадами теккан жойларда, Ленин ҳақида ҳикоя қилувчи музейларда бўлдик. Ленин ҳаёти ва фаолияти билан боғлиқ уч юздан зиёд материал, тарихий ҳужжатларни ўргандик. Аммо Лениннинг ҳаётини шунчаки баён қилиб бўлмайди. Ленин мавзуи — оламшумул мавзу. Бу ҳақда бир пайтлар «Ўзбек тили ва адабиёти» журналининг саволларига жавобларимда ҳам айтган эдим. Такрор бўлса ҳам яна айтай: Ленин темасининг нечоғли жавобгарли эканини тушуниш ҳам, менингча, бахт. Аввало, Ленинга, қолаверса, халққа ҳурмат... Хуллас, Лениннинг Петроградга келиши ва нутқ сўзлаши воқеасига бир шеър ёзиш ҳаёлимда тураверди. Ўша сафаримиздан етти йиллар вақт ўтиб кетди чамаси... Бу орада бир талай шеърлар қораландим: Ленин ҳақида, Ленин партияси ҳақида, одамлар ҳақида — дилимга яқин мавзуларда... Бироқ Лениннинг Петроградга кириб келиши ва майдонда нутқ сўзлаши ҳақида ёзмоқчи бўлганим ҳадеганда қозоғга тушавермади. Бир куни ҳаёлимга 1916 йили ўрмон кесиш учун мардикорликка сафарбар қилинганлар, ўша сафарбарликларда бўлган бир амаккимнинг Туркистонда айтиб берганлари ёдимга тушди. Унинг: «Лениннинг Петроградга келишини оломон денгиздай чайқалиб кутди, ўша ҳаяжонли кутиш йиғинига мени Доррофей деган дўстим бошлаб борди. Ленин келиши билан ҳамма «Ур-ра!», «Ленин!», дея ҳаяжонланганини кўрсайдинг... Ўша ҳаяжонли кутиш оқшомида ўзбекистонлик Мамажон деган киши, Сибирдан қайтаётган туркистонлик ишчи ҳам бор эди, улар ҳам Лениннинг оташин нутқини эшитди», деганлари ҳаёлимга келди. Шундан сўнг бу шеърга жон кирди — Туркистондан борган ишчи образи қўшилди. Шеърнинг сюжети аниқлашди ва уни 1973 йил апрелининг бир тонготарида қоралаб қўйдим. Ҳаётимда бундай ҳол ҳеч юз бермаган эди. Чунки ҳаммаша ўйлаб юрганларимни аввал насрда қоралаб чиқардим. Бу шеър эса бирдан назм ҳолида ёзилди. Сўнг унинг уч-тўрт сўзини ўзгартирдим — эпқага келтирдим, холос. Аслида мавзу ҳаёлда пишиб етилгач, ритм ҳам, қофия ҳам келаверарди. Пишиб етилмаса, сув оқаётганда урилиб урилиб кетишига ўхшаб қолади...

Домланинг ҳар бир шеъри, баллада ёки достони, сочма ё мақоласи, пьесаси, ҳатто ҳар бир таржимасининг мана шундай яратилиш тарихи, сабаблари бор. Шоир ёдга олган «Йўлбошчининг қайтиши» шеъри Миртемир ленинномасининг бакувват асарларидан саналади. У Ленин, Ленин партияси ва Ленин замонаси ҳақидаги шеърӣ асарларини ўзи ҳаётлигида «Тоғдай таянчим» номли мажмуа ҳолида тартибга келтирган эди. Бу китоб Миртемир ленинномасининг ёрқин саҳифаларини ташкил этади.

Шоирнинг «Ленин ва Ражаб бобо» достони, «1917», «Тоғдай таянчим» ҳам, «Тўн», «Сағана», «Сажда эмас», «Амаким», «Ленин жилмайиши», «Ёмғирлик», «Елкадош...», «Ўзбекистонсан», «Олис Фарғонадан» сингари жуда кўп шеърлари дохиймиз Ленинга бағишланган ва улар, авторнинг ўз таъбири билан айтганда, «ярқираб», тасирчанлиги билан «мана мен» деб туради.

«Ҳамма нарсада Ленинни ёрқин

кўра билиш даражасига етсайди ёзувчи, бу бахт!», деб ёзди Миртемир «Ленин шунчалар буюкки...» деган публицистик мақоласида ва давом этади: «Қисқа тарихий мuddатда ўтилган узун йўлни — оғир ва ёруғ йўлни Ленин сиймоси призмасида кўрсатиш қаламқаш учун ҳам қарз, ҳам фарз, ҳам эзгу эмгак, албатта...»

Миртемир домла бу ақидасига, энг аввало, ўзи тўла амал қилди: унинг Ленин ва Ленин гоғларни мавзуида ёзган забардаст шеърлари совет шеърляти ленинномасига муносиб ҳисса бўлиб қўшилди. Шоир қайси мавзуга мурожаат этмасин, юрагидаги сўзларини Ленин сиймоси призмаси орқали ифодалашга интилди. Зотан, Миртемир шеърляти ҳам музаффар Ленин замонасига шукрона бўлиб жаранглайверади.

ЯНА ИҚОН ҲАҚИДА

Туркистоннинг Миртемир туғилиб-ўсган Эски Иқон қишлоғи аҳолиси қурама бўлиб, у ерда қадимдан қарийб қирқ уруғга мансуб кишилар истиқомат қилиб келганлар. Бироқ, домланинг ўз сўзи билан айтганда, уларнинг тили «дағалроқ», лекин жуда бой, рангдор; улар кўлаб эртак, дoston, қўшиқларни биладилар. Миртемир ота томондан қоровулбобо, она томондан эса ўтрор уруғига бориб тақалади. Ҳар иккала уруғ ҳам Эски Иқондаги уруғлар орасида йирик ва маъқеи баланд уруғлардан ҳисобланган.

Бу ҳақда домла таржимаи ҳолида куйидагиларни ёзди: «Менинг уруғим қоровулбобо... Қишлоқ ўртасида баланд ва кўламлиқ култепа бор, тепасидан қадим шаҳарларнинг қолдиқлари, ҳатто олис Туркистон, Ясавий мақбараси кўринади. Култепа ўртасида Темур ё Улуғбек ўрнатган улкан сандиқдай кўктош бор. (Ҳали ҳам.) Еттинчи бобомгача шу тепадан қоровуллик қилибди. (У кезларда қишлоқ айланаси кўрғон экан-да!) Боболарим бари полвои, яъни аскар экан. Олисдан ёв кўринса, ноғора урилиб, ҳамма кўрғонга тикилар экан... У замонларда тез-тез жанг бўлиб турар экан-да...» Шу туфайлими, иқонликлар қоровулбобо уруғини аскар уруғи деб ҳам атайдилар.

Шоир бир қиррасини доимо манглайи ўртасига тўғри қўндириб юрадиган дўпписини кўзгатиб, яна жойига қўяди-да, хаёлга берилади.

Домланинг сўлгин ёноқларига, йиллар беаёв муҳрини босган серажин манглайига, катта бир адабиётда ўзига хос мактаб яратиб улгурган бу одамнинг миқти жуссасига разм соламан: ким билсин, балки шу топда устод ёдига олис ажодлари тушгандир? Эҳтимол, бобоси ва жигаргўшаларини эслаётгандир... Ёки уни ҳар кеча чўпчаклар айтиб ором оғушига узатган биби Зайнаб момоси хаёлида жонландимикан?... Қайдам, балки устод ўзини оқ ювиб, оқ тараб улғайтирган биби Сахро аммасига гоғибона ташаққурини изҳор этаётирми?..

БИБИ САХРО МОМОНИНГ БИЛГАНЛАРИ

— Миртемиргинам болалигида ҳам бошқа болаларга ўхшамасди,— дейди ҳаётда домлага ҳам она, ҳам қайнана сифатида азиз бўлган биби Сахро.— Онам биби Зайнаб ҳам Миртемирини кўз қароғидай кўрарди. Миртемир момоси билан кўпроқ у эртаклар айтган маҳаллари бирга бўлар, зийрак, ҳар нарсага қизиқар, саволлар бергани-берган эди... Моҳирўй янгамизнинг дадалари Исомиддин ҳожи билимдон, ҳурматли киши эди. У Миртемиржоннинг иштиёқини кўрди-да, тарбиясига олди. Ёшлигидан ёзишга, ўқишга диққатини тортиди. Ушанда болагинам уч-тўрт ёшларда эди чоғи. Бир пайт қарасак, Миртемир кўлига тушган нарса би-

лан эшик-деворларга, ерга ёзадиган одат чиқарди. «Бирор дардга чалиниб қолмасайди», деган ташвишда юрдим. Неча бор болагинамни кўлига уриб бу одатидан қайтармоқчи бўлганим ёдимда— фойдаси бўлмаган бари бир. Биласизми, болам, домлангиз болалигида яна бир одат чиқарган,— деб сўзида давом этади Сахро буви.— Исомиддин ҳожи буvasидан бир мунча ёзиш-ўқишни ўрганган Миртемиршони эски мактабга, Нўғай домла кўлига бердик. Олти ёшларда эди-ёв ўшанда. Кўп ўтмай эски мактаб болажонимга унча маъқул бўлмаётганини пайқадик. Кўпроқ ўзи китоблар ўқир, алланималарни хиргойи қилиб юрар эди. «Яна бир одат чиқарди», деганим — шу. Нималарни минғирлаб юришини худо билмаса, биз— бандалари билмасдик. «Ишқилиб омон бўлсинда», дердик. Айтиб юргувчи байтларидан бири чала-чулпа ёдимда қолган:

Гар кимса гамгин улса,
Мен анинг бирла қуяй...

Шуни кўп айтгувчи эди. Хотирамдан чиқмагани шундан бўлса керак. Уни қаердан эшитган, қаердан ўқиган ё ўзи тўқиганими, хуллас, буни ҳам билмасдик. Мен кўпинча онамга зуғум қилиб қолардим: «Ҳаммасига сиз сабаб: қаердаги кўрқинчи эртакми-ей, яна алланималарни айтиб берганингиз-берган невараларингизга...» Қайда дейсиз, онам парво ҳам қилмади гапимга. Қайтага Миртемиршо билан тағин кўпроқ овора бўлди. Аслида онам тўғри қилган экан,— деди Сахро буви.— Буни Миртемирим эл оғзига тушиб, ардоқли бўлиб қолгач англадим...— Буви овозини пасайтириб сирли оҳангда давом этди:— Ҳаммаси ҳам майли-я, болам, кексайганида қолганмиди-йўқми, билмайман-у, лекин домлангизнинг ёшликдаги бир одати айниқса ошиб тушарди. Пинҳона кузатиб, неча бор ёқамни ушлаганман: йўл-йўлакай кетаётиб бирдан бармоғи билан ҳавога нималарнидир ёзган бўларди. Кейин лаблари пичир-пичир қилиб, сал ўтгач, яна бояғи қилиғини, гоҳо ҳавога ёзганларини ўчириб ташлагандек, яна бармоғи билан чизик тортиб юборарди...

Буви гапираётибдию вужудим аллақандай сирли жимирлашдан бир аҳволга тушиб бораётганини туюман. Домланинг катта ўғли Миржалол ҳам отасининг бу одатини яхши билишини ажабланиб айтган эди. Домладаги худди шу хислатни мен ҳам кўп бор кузатиб ҳайратга тушган, уни қай йўсинда изоҳлашни билолмай, «Эшитган ё ўқиганларга эриш туюлмасмикан», деган ҳадикда эдим.

Домла сўнгги марта Кўқонга бориб келган эди чоғи. Бир кун редакцияга энди кириб борган эдим ҳамки, телефон жиринглади. Домла экан.

— Ҳе... Мулла Отаёр, ўзларими, зап яхши бўлди-да, сизни ҳам ўрнингизда топса бўларкан-да, а?... Сўнг оdatдагидай қўшиб қўйди:— Хўш... Нима гаплар? Тинчликми?..

Устоднинг саволларига жавоб бериб, тинчлантирдим. Ҳол-аҳволини сўрадим. Қанчалик тетик гапиришга ҳаракат қилса-да, хасталиги кучейгани овозидан билиниб турган домла одатдагидек жавоб қилди:

— Отайман, бўтам. Касал бўлмасликка тиришиб ётибман... Кўқондан қайтиб, бирмунча нарсалар қоралаб кўювдим. Кеча Лазиз Пўлатхон ўғлига ҳам эслатувдим. Газетада беришга рози бўлди, шуни олиб кетолмайсизми?— Сўз охирида одатдагидек такрорлади:— Малол келмайди-ми?..

Борсам, домла тайёр шеърлари устидан чизиб-ўчириб, қўшиб, сайқал бераётган экан. Мени кўриб: «Сал кутасиз-да энди, узр, бўтам», деди-да ҳовлига қикиб кетди. Кузатиб турибман: йўлкаларда анчагача у ёқ-буёққа бориб-келди. Бир пайт шарт-

та кўрсаткич бармоғини кўтариб, ҳавода ўнгдан чапга қаратиб (араб алифбосида шекилли-да) бир нималарни ёзиб ташлади, кейин (яна ҳавога!) кўрсаткич бармоғи билан шахт чизик тортиди, яна чизди, яна ёзди...

Ана шундан сўнг, бир оз кезиб юргач: «Хўш... Мана бу бошқа гап!»,— дея хонага кириб келди:

— Энди, мулла... шеърларни бир кунга олиб қоламан шекилли. Лазизхон ранжимас— тушунтирасиз. Хали нуқтасини тополмаган ўринлари бордекка ўхшайди, баъзи шеърларни... Узим телефон қиламан.

Эртасига редакцияга домланинг ўзи кириб келди. Машинисткага айтиб турди. Сўнг устидан ўқиб берди. Индини эринмай келиб корректура ни ҳам ўзи кўрди. Туни билан тағин айрим мисраларини ўзгартирган шекилли— тузатди. Сўнг менга уқтирди:

— Энди сал эпаккага келди чамамда. Узингиз кузатасиз-да— имлосига эҳтиёт бўласиз. Хали ҳам ишлангандиган жойлари бордай. Улмасам, янги китобимга киритишда сайқал бераман...

Ҳақиқатан шундай бўлди: янги тўпламининг тартибга солишда домла Кўқон сафаридан кейин «Ўзбекистон маданияти»да чиққан ўша шеърларига ҳам яна сайқал берди. Китоб нашриётга топширилаётган кезлар устод касалхонада ажал билан олишиб ётарди. Шунга қарамай хаёли шеърлари тақдирда бўлди; ёнида ўтирган ўғли Миржалолга нимадир дегиси келди. У энгашди. Устоз синиққан овозда, лекин вазминлик билан деди:

— Болам, нашриётга топширган тўпламининг номини ўзгартирсанг... «Ёдгорлик» деб қўйдиргин. Мендан сизларга, ҳаммага ёдгорлик бўлсин...

Миржалол титраб кетди. Утиролмади. Тиззаларидан мадор кетиб, зўрға дераза томон етиб борди. Уқраб юборишдан кўрқиб, беҳтёр тувакдаги гул барглари ни эзфилади. Елкаларида титроқ турди. Ота эса уни кўрмас, бироқ оғриқ исканжага олаётганига қарамай, ўғлини ночор аҳволга солиб қўйганлигини билиб ётар эди. Начора? Иккови ҳам иложсиз эди...

«Ёдгорлик» етмиш саккизинчи йили босилиб чиқди. Уни кутубхоналар ё дўконлардан ахтариб юрманг— тополмайсиз: у одамлар қўлида— халқ қалбига кўчган!

ЛИРИК ЧЕКИНМА

Ардоқли устоз! Бугун халқимиз етмиш йиллигингизни тантана қилмоқда. Тўрда ўзингиз: қалбларимизда, айтар сўзимизда, кутловларимизда, йўқловларимизда номингиз такрор! Экран ва эфирда, минбарларда мана бу мисраларингизни тинглаётимиз:

Тағин хушвақт тўй-тўйласам жўялик,
Тўлиб-тошиб, куй қуйласам жўялик.
Жўяликдай кенг жаҳонга жар

солсам,
Тик минбардан сўз сўйласам
жўялик...

Шундоқ! Халқингиз билан бирга тўй-тўйлаясиз, куй қуйлаясиз, «жаҳонга жар солиб» кўз-кўзласа арзигулик шеърлар ўқиясиз. Тўйингизда қувонаётганлар қалбида янгроқ мисраларингиз акс садо бераётир.

Бугун она юртимизда эл берган жаранг сонинг лойиқ соҳибларидан бўлиб қолдингиз. «Халқим олдида бир умрга қарздорман!», дейишни қанда қилмасдингиз. Бугун халқ Сизни миннатдорлик билан ардоқлаётир! Яшаётганингиз, ҳамisha барҳаётлигингиз шу-да! Бахт деганларини шундай тушунтирадигангиз-ку ўзингиз ҳам! Шу бахт қанотида дунё тургунча парвозингиз баланд бўлғай!

АР БИР санъаткор ижоднинг чўққиси, камолотга эришган даври бўлади. Ижодкорнинг нодир асарлари ана шу юксак босқичда яратилади, бу асарларда ўша санъаткор ижодидаги

энг яхши фазилатлар тажассум топади, аввалги асарларида унча кўзга ташланмаган хислатлар ёрқинроқ намоён бўлади. 50-йилларнинг охири ва 60-йиллар устод Миртемир ижодининг ана шундай саодатли даври ҳисобланади. Бу даврда шоирнинг қардошлиқ қўшиқлари— қатор туркумлари, нодир шеър ва дostonлари дунёга келди. Миртемирининг «Онагинам» шеъри ҳам шоирнинг шухратига шухрат қўшган ана шу йилларнинг энг яхши самараларидандир. Биз қуйида «Онагинам» шеърининг яратилиши, бу шеър баҳонасида шоир ижодида она мавзуининг тугган маъқеи борасида фикр юритамиз.

Сўхбатларимизнинг бирида (1970 йили) Миртемир «Онагинам» қандай яратилгани ҳақида шундай ҳикоя қилган эди:

— Мен ўзимнинг она ҳақидаги асарларимдан, шеърлятиимиздаги она мавзуида ёзилган кўпгина шеърлардан қоникмасдим,— деган эди ўшанда шоир.— Онани юзаки мадҳ этиш, «она азиз», «она буюк, меҳрибон» қабилдаги қуруқ гаплар тизмаси кўпайиб кетган. Улар оёғи ердан узилган, одамларга нафи тегмайдиган, балки она мавзуидек муқаддас теманинг обрўйини туширадиган тизмалардир. «Онагинам»нинг 1960 йили яратилиши ҳаётимизда ҳам, адабиётимизда ҳам ленинча принципларнинг қайта тикланиши, соғлом адабий муҳитнинг юзага келиши билан боғлиқ. 50-йилларнинг ўрталаридан кейинги даврларда юрагингдаги дардларни очишга, қалбингни тирнаётган ҳодисаларни, шахсий кечинмаларни бемалол айтишга имконият туғилди. Илгарилари «Онагинам» типидagi шеърлар тушкун кайфиятли, субъективизм касалига мубтало асарга йўйиларди. Шоирнинг зиммасига «Ўз шахсий қобилигига ўрналиб қолган», деган айб қўйиларди. Менга ҳам кўп марта била она шундай «ёрлик» ёпиштирилган. Узоқ йиллар менинг асарларимга танқид қилиш, қоралаш мақсадидагина мурожаат этиб келганлар бўлди...

Михаил Светлов: «Шеър туйғуларнинг жамланишидан туғилади», дейди. Туйғуларнинг жамланиши эса, шоирнинг ҳаётни кузатиши, тийрак кўз билан таҳлил этиши асосида юзага келади. Миртемирининг «Онагинам» шеъри ҳам узоқ йиллар давомида шоир қалбида йиғилиб тиниққан туйғулар самарасидир.

Чинакам санъат асари ижодкор шахси, торроқ маънода айтсак, санъаткор таржимаи ҳоли билан чамбарчас боғлиқ. Михаил Исаковский ёзганидек: «Шоирлик истеъдоди шоирнинг ўз шахсиятига алоқаси бўлмаган, мустақил бир ҳолат эмас, балки у шоирнинг ички руҳий қиёфаси билан узвий равишда боғлиқдир». Аммо бундан бадиий ижод санъаткор таржимаи ҳолининг тасвиридангина иборат, унинг давр талаблари, замон гоғлари ва одамларнинг эҳтиёжлари билан ҳеч қандай алоқаси йўқ, деган хулоса чиқариш мутлақо нотўғри. Санъаткор даврининг илғор фарзанди экан, унинг ҳаётига, таржимаи ҳолига замона албатта ўз муҳрини босади. Шоир ижодида яшаб, ижод этган муҳитнинг фазилатлари ҳам, баъзи иллатлари ҳам акс этади. Шу сабабли ҳақиқий санъаткорнинг ижоди ўз даврининг кўзгуси бўла олади.

Миртемирининг «Онагинам» шеъри автобиографик характерда. Шеърда «лирик ибтидо» биринчи ўринда туради. Аммо шоир ўз кечинмалари,

ШЕЪРИЙ ОБИДАЛАР

таржимаи ҳолининг изтиробли нуқта-лари воситасида дарддошларининг мунгли ҳолатларини ҳам юксак маҳорат билан бера олган. Шу сабабли бўлса керак, шоирнинг айтишича, бир газетанинг адабий ходими «Онаги-нам»ни ўқигач, дастлаб «Шеърда мунг кўпайиб кетибди, бу одамлар-нинг руҳи ёмон таъсир этади, деб асарни босишдан бош тортади. Кей-инчалик шеърни босишга рози бўл-са-да, турли баҳоналар билан олти ой сақлайди. Шоир шеърни қайтариб олади. Шу орада Ўзбекистон Ёзувчи-лар союзи партия ташкилотининг йи-гилиши бўлади. Йиғилишда ҳақиқий лирик асарлар ҳам яратилаётганли-ги, матбуотда лирик асарларга кам ўрин берилётганлиги ҳақида гапири-лади. Шу йиғинда Миртемир лирик асарларга ҳамон эскича қараб кели-наётгани, «Онагинамга» адабий хо-димнинг муносабати тўғрисида куй-ниб сўзлайди ва шеърни ўқиб бера-ди.

Йиғилишда шоира Зулфия шеърни

ганидек, «Майли, мулла бўлиб қайт, зора келса мен ҳам жиндек яйраг пайт», деб пичирлаган, келажига умидвор бўлиб, «оқ йўл тилаган ғамдийдасини қайта кўриш насиб эт-мади». «Айрилиқ зайлида оқ ёғочдай қуриб, жон берган...» она олдидаги фарзандлик бурчини адо эта олма-ганлиги «абардинг қалбиде бир умр-лик дард, шоирнинг қалбиде чексиз ар-мон» бўлиб қолди. Миртемир онаси-ни эслаганида, жигари эзилди, кўз-ларидан ёш тирқиради, суяклар зирқиради. Чунки онаси унга «табиат алифбеси»дан сабоқ берган, қалбиде гўзалликка чанқоқлик туйғусини тар-биялаган, зукко, уддабурро ва чечан аёллардан эди. Миртемирнинг ўзи «Менда шеърятга майл онам туфай-ли уйғонди», деб эътироф этади.

Ана шундай кайвони, эзгулик рам-зи, ўзида олам ва одамларга чексиз муҳаббат уйғотган, сўзининг қудрати ва барангини ҳис қилишга ўргатган онадан «йигит ёши тўлмай туриб ай-рилиш» шоир дилини ҳамон ўртайди,

Миртемир ижодкор дўстлари — Сергей Бородин, Жуманиёз Шарипов ва Ойбек билан.

сўраб олади. Шеър «Ўзбекистон хо-тин-қизлари» журналининг 1960 йил сентябрь сониде босилиб чиқади.

Асар шоир томонидан «Ғашлик» деб аталган. «Онагинам» сарлавҳа-сини эса Зулфия қўйган.

Миртемир «мехрибон, тadbирли буви ва онаси» ёрдамида, тadbирли-ридан яширин ҳолда, Тошкентда ўқиб юрган амакивачаси билан Иқтобдан қочиб келади ва Алмай мактабига жойлашади, сўнгра Ўзбек эрлар педагогика билим юртида таъ-лим олади. Боболари унинг Тошкент-да ўқишига «тиш-тирноқлар билан қарши» бўлганликлари туфайли қиш-логига тезда боролмайдди. Бу воқеа-лар 1927 йили эзилди, шоирнинг би-ринчи тўплайи «Шу»ларлар кўйни-да» китобига киритилган «Сўнги хат» сочмасида яхши ифодаланган. Устига-устак, ижодининг дастлабки йилларида Миртемир «бошига сино-глик кунлар тушди». Шулар сабаб бў-либ, у она қишлоғига бориш, меҳри-бон волидасини кўриш имконияти-дан маълум муддат маҳрум бўлди. «Мен кетганда...» (1965) шеърда эз-

изтиробга солади. Шоирнинг ўртан-ган, армонга тўла қалбидан отилиб чиққан туйғулар қанчадан-қанча одамларнинг юрак дардларини ажиб ҳаққоният билан ифодалади. Мирте-мирнинг онага муҳаббат, фарзандлик бурчига сadoқат тўғрисидаги барча шеърлари шу тариқа майдонга келди.

Миртемир 30-йилларнинг ўртала-ридан бошлаб она мавзуида қалам тебрата бoshлади. Шоир «Жанг», «Номус» дostonлари билан соний ҳу-қуқи топталган, очлик, йўқчилик ту-файли ўлим чангалига тушган оналар таъсирини берибди. У биринчи марта «Она орзулари» (1935) шеърда за-мондан бахтиёр, эзгуликка ташна, истақлири чексиз умидлари беғубор, ўғлининг мексиз таърибига бўлган, «Ленин жилдларини варақлаб», юрт-га, элга фидокор бўлишига ишонган она қиёфасини анча маҳорат билан ифодалайди. «Холтош» (1940) шеър-да эса, ноқобил фарзандининг қил-мишлари туфайли умри хазон бўлган она сиймосини кўрамайди. Шеърда шоир она сиймосини Холтошнинг ўй-лари воситасида маҳорат билан гав-

далантиради. Холтош қирқдан ошиб қолди, фарзанд кўрди. Қайлиги тун-ларни бедор ўтказди, фарзанди ат-рофида парвона. Бу Холтошнинг уй-қусини қочиради: бир қанчал оёққа турғизиш, тарбиялаш қанчалик ма-шаққатли, «кони ташвиш» эканлиги-ни ҳис қилади, ўйга толади: онаси-нинг аламига алам қўшган, орзу-ҳа-васларига тўғаноқ, бир кун ҳам бахт шавқини сурмай, «дилда не армон-лар» бўлган ҳаётдан кўз юмишига сабаб бўлганини, такаслтанглик, бе-бошлик — қиморбозликка берилган йилларини, мазмунсиз ўтган умрини изтироб билан эслайди. «Одам бўл-ганимни кўролмай кетди-я», деб аф-сусланади. Шоир шеърнинг якуний бандида ўз аҳдини изҳор этади: Кожки мен ҳам бўлсам айтгули шоир, Бир армоним бор:

Оналарга яратгум охир — Шеърдан чўнг ёдгор.

Миртемирнинг «қалам ғалаба учун сафарбар» этилган йилларда она мавзуида яратган асарларини ана шу эзгу инъомини лозим. Бу даврда шоирларимиз жангчиларни қаҳра-монликка, жанговарликка, Ватани-мизнинг дахлсизлиги, душман оёғи остида топталмаслиги учун фидойи бўлишга даъват этувчи ғояларни ранг-баранг шаклларда ифодалади-лар. Айниқса, хат усули кенг қўлдан-да қўлланилди. Ота-она хат воситасида ўғлини мардликка, жасоратга ундади. Маъшуқа мактуб йўллаб, жангчи — ошиғига шарт қўйди, душманини ен-гиб, зафар билан қайтиш севгидаги сadoқатни белгилочи мезон эканли-гини, ўзининг меҳнатдаги мўъжиза-ларини ёзди. Жангчи жавоб макту-бида халқнинг эркинлиги, она Ватан-ни қаттол ёвдан халос этиш учун жо-нини беришга тайёр эканлигини юракдан изҳор этди.

Миртемирнинг «Мен она бўлсам агар...» (1941) шеъри ҳам хат шаклида ёзилган. Шеърда турмуш ўртоғининг Ватан ҳимолида ҳар қандай хавф-хатарни енгиб, жангларда доврқ та-ратиб, номини шарофларга бурқаб келишига қалбдан ишонган, меҳнат ваҳтасида жонбозлик кўрсатаётган онанинг ҳолатлари сўрталган. Шеър икки қисмдан иборат. Биринчи қисмда онанинг ёстиқдошига ишончи, Ватан номидан берган топшириғи акс эттирилган. Иккинчи қисмда эса, онанинг қизи Гавҳарга қаҳрамон ота тўғрисидаги ҳикояси берилган.

Миртемир «Сен она...» (1941) шеъ-рида она образини тарихимиз ва ма-даниятимизнинг буюк намоёндалари фониде ифодалайди. Бу, айна пайтда уруш давридаги адабий жараёнга хос бир тенденциянинг Миртемир ижодида кўриниши эди. Маълумки, уруш даврида ёвузлиқни қоралаб, инсонпарварлик байроғини баланд кўтарган, босқинчиларга қарши мар-дона кураш олиб борган тарихий шахслар, халқ қаҳрамонлари ва қас-соскорлари образлари адабиётимиз-нинг барча жанрларида кенг миқёсда ишланди. Адабий жараённинг фаол иштирокчиси Миртемир ҳам «Сен она...» шеърда Торобий, Алишер Навоий, Бобир каби улўғ сиймолар-ни она образини ёрқин очиб воси-тасига айлантириб, шундай фарзанд-ларнинг яна қанчадан-қанчасини во-яга еткази оладиган, қалби билан «оламини... мунаввар» этадиган, фа-рёди билан дунёни титратадиган муҳ-тарам зот хор бўлмасин, деб жангчи-ларга мурожат қилгандек бўлади. Шеър «Онадек ошиқ йўқ она Ватан-га» мисралари билан якунланади. Шеърнинг ғояси шу мисрада ўз ифо-дасининг юксак босқичига кўтарил-ган. Шоир бу мисра орқали Ватанни ҳимоя қилиш — онани ардоқлашди-риб, деб, жангчиларнинг мардлигига мардлик, шижоатига шижоат қўшади.

Миртемир Улуғ Ватан уруши йил-ларида «Она» драматик достонини яратди. Бу асар конкрет ҳаётий во-қеага асосланган. Достоннинг туғи-

лиши ҳақида шоир шундай ҳикоя қилган эди: «Урушнинг оғир йиллари ёзувчиларни вақти-вақти билан Ўзбе-кистон Компартияси Марказий Коми-тетига, Советга йиғиб, уларнинг ҳол-аҳ-волларини суриштириб, қандай ёза-ётганликлари, қандай асарлар ёзмоқ-чи эканликлари билан қизиқибди. Ана шундай суҳбатларнинг қиррада Ўзбекистон Халқ Комиссарлари Со-ветининг раиси Абдужббор Абду-рахмонов: «Яқинда Эшкар Шайба-ри бир аёл фронтдан қочиб юрган ўғ-лини ҳарбий комиссарликка олиб ке-либди», деди. Ҳаммамизи қизиқиб қолдик... Мен ҳаммамизни ҳаяжонга солган бу воқеани қаламга олишга шoiшилдим. Шу мавзуда опера учун либретто ёздим. Асар жуда ҳам тез дунёга келди».

Албатта, шоир асарда ҳаёт ҳақи-қатини айнан кўридаги поэтик, балки ўша воқеа замирдаги эстетик ман-тиқни чуқур идрок этган. «Бир она-нинг иродаси, азми, орқали ўзбек оналарининг умуми, азами, орқали ўзбек оналарининг куйма, умумлашма образини яратишга интиланган ва халқнинг ва-танпарварлик туйғусини улўғлаган.

«Онагинам» Миртемирнинг она мавзуидаги асарларининг қонуний давомидир. Адабиёт аҳли орасида «миртемирона фикрлаш», «миртеми-рона ифода» каби қанотли иборалар тез-тез тилга олинади. «Онагинам» ана шу мақбул ибораларнинг юксак далилларидан биридир. Миртемир бу шеърда ҳам онани улўғлайди. Аммо бунда бошқача ифода йўлидан боради. Шоирнинг биргина «Сен она...» шеърини истисно қилганда, она мавзуидаги бошқа шеърларида эпик таъсир устун эди. Миртемир ижодини эпик тасвирга, воқеабанд-ликка мойиллик хусусияти унинг она образи талқинига бағишланган шеър-ларида ҳам кўринган эди. «Онаги-нам» эса соф лирик шеър. Соғлом адабий муҳит шоирга изтиробли, аламли кечинмаларни бемалол тў-қамбли кечинмаларни берди. Санъат-кор «Онагинам»да эзгуликнинг, гў-залликнинг рамзи онадан қарздор, ўғиллик бабдиният ўтолмасиз, «тоғдек зўл», «абардинг қалбиде чексиз» армонли йигитнинг ҳолатларини умумлаштири-ди. Миртемирнинг ўқинчи, ғам-андўх-га лиммо-лим кечинмалари, ўйлари 1940 йили яратилган «Холтош» шеъри қаҳрамонининг кайфиятларини, мунгли қиссасини эсга туширади. Шоир «Холтош» шеърда ўзининг ички ке-чинмаларига, юрак дардларига бема-лол эрк беролмаган эди. Шу сабабли «Сийнаси доғлиқ» оналарга «шеър-дан чўнг ёдгор» яратажагини айтиш билан кифояланган эди. Лекин, бари бир, Холтошнинг ғамгин хотиралари-да, юрак туғёнларида шоирнинг қай-ғуси, пушаймони сезилиб турарди. Миртемир «Онагинам»да ана шу ҳо-латларини ўз образида юксак маҳор-ат билан ифодалади. Холтошнинг дардли туйғуларига «Онагинам» қаҳ-рамонининг кечинмалари яқин бўл-са-да, бу ҳолатларни туғдирган са-баблар ҳар икки асарда тамоман бошқа-бошқадир. Холтош тенгқурлар-ридан орқада қолиб, бирор ўшнинг бошини тутмаганлиги, ишқмаслиги, қиморбозликни касб қилиб олиши туфайли онасининг умрига завола бў-лади. У ана шу қилмишларини, она-сининг бу йўлингдан қайт, деган ўғитларига қўлоқ тутмай, ўз йўлига ўзи тўсатиб бўлган гирдобни эслайди. Ҳасрат-надоҳат тиллабиде қоуври-лади. «Онагинам»даги қаҳрамон (шоир) эса, болалик — шўхлик, ўйин-қароқликка тўла даврларини, байон-ғатга етмай туриб, онасидан айрил-ганлигини, жигаргўшасини «сўнги йўлга ўзи узатолмаганини» хотирлаб, оғир ва бениҳоя ғамгин ўйлар усқан-жасида талпинади.

Ҳар бир шеърый асарнинг уюшти-рувчи, асосий ғоясини белгилочи, етакловчи калит мисраи, банди ёки алоҳида вазифа юклаган бош сўзи

ХОТИРАЛАРИМ ЗАРРАЛАРИ

Дашта сўфитўрғай деган қуш бўлади. У ҳар баҳорда тўртта тухум қўйиб, бола очади. Полапонлардан бири булбул бўлиб, қолгани оддий тўрғай бўлади. Ўша булбул — отанг!

Тўра амакимнинг гапларидан

СУНГИ кезларда дўстларим ва ҳамкасбларим мендан отам ҳақида ёзишни, унинг порлоқ хотираси олдидаги фарзандлик бурчимни шу йўл билан ҳам ўташни илтимос қиладилар. Уй-

лаб қарасам, дилдаги гапни қоғозга тушириш анча мушкул экан. Мен нимани ҳам ёзар эдим? Оилада беш фарзанд бўлсак ҳам биронтамиз қаламқашликни отадан мерос қилиб олмаган эканмиз: биримиз тупроқшунос, иккинчимиз врач, қолганларимиз эса шарқшунос. Аммо бари бир ҳеч ким отамни биз — фарзандларичалик яхши билмаслиги аён. Шу сабабли ҳам мен эндиликда қалбимни муқаддас бир ёғду бўлиб ёритиб турган хотираларимни қурбим етганича қаламга олишга аҳд қилдим.

Назаримда, отамнинг ҳеч кимдан ортиқ жойи бўлмагандек. Ҳамма оталардек меҳрибон, фарзандларига

гамхўр, ўрни билан қаттиққўл мурабий эди. Мен ҳеч қачон отамни ўзим тасаввур этган шоирларга ўхшатолмасдим. Зотан, тасаввуримда шоир деган одамнинг қават-қават иморатли ҳовли-жойлари, киши кўзини қамаштирувчи боғ-роғлари бўлиб, башанг кийинган болалари ярақлаган енгил машиналарни шамолдай елдириб юрарди. Бизлар эса ўрта-миёна яшардик. Даргоҳимизда дабдабаю асъасадан асар йўқ. Бироқ отам ниҳоятда бағри кенг одам — танти, қалби дарё, меҳмоннавоз эди. Хонадонимизда яқин-йироқдан келувчиларнинг кети, узилмасди.

Отамнинг ўз дўстларини нақадар улкан муҳаббат билан севганини, нақадар эъозлаганини жуда кўп кузатганман. Бир куни эрталаб нонушта чоғи гангир-гунгур гаплашиб ўтирганимизда, ҳовлимизга чўпоннамо кийинган, юзлари офтобда қорайган, барваста қозоқ чол кириб келди-да, «Миртемирдинг уйи ўсима?», деб сўради. Меҳмон билан саломлашиб, ҳол-аҳвол сўраб, дастурхонга таклиф қилдик. Биз Қозғистон, Қорақалпоғистон, Қирғизистондан, бу ёғи бутун Ўзбекистон областларидан, хуллас, турли-туман жойлардан отамнинг турли касбдаги дўст-биродарлари, таниш-билишлари, ёшу кекса қаламқашларнинг хоҳ кечаю хоҳ кундуз «Ассалому алайкум», деб уйга кириб келаверишларига кўникиб қолган эдик. Отам боғи чол билан қозоқчалаб бир-икки оғиз гаплашдию бирдан иккалалари қучоқлашиб, бошқатдан кўришиб кетишди. Бу одам отамнинг болалик вақтларда Туркистоннинг қайноқ тупроқларини яланг-оёқ бирга тўзатиб ўсган дўстларидан экан. Нақ ярим асрдан мўлроқ вақтдан кейин икки дўст дийдор кўришдилар!

Чол бола-чақали, неваря-эварали, пири бадавлат экан. Мен уларнинг суҳбатига жимгина қулоқ солиб, чой қуйиб ўтирардим. Маълум бўлишича, чолнинг кенжа ўғли Олмаотага ўқишга бориб, икки-уч йил ўқиб, у ёғига эплломай, ўқишни ташлаб кетибди. Юриб-юриб уйига қайтиб келибди-да, «Муаллимларим мени ёмон кўриб қолди», деб нолибди. Ўғилларининг бари колхозчию ишчи, чол шу кенжа ўғлининг ўқимишли, зиёли бўлиб етишувини орзу қилар экан. «Айналайин, қарқиним,— деди отамга қараб,— ўси боламга кўмектесиб жибер». Чолни обдон меҳмон қилиб, кузатиб қўйгач, отам менга аэропортга бориб, Олмаотага шу бугунга иккита билет олиб келишни тайинлади. Сўнги пайтларда отам тез-тез бетобланиб хийла қувватсизланиб қолган, бирон ерга бормоқчи ё сафарга чиқмоқчи бўлса, мени бирга олиб кетар эди.

Биз ўша куниеқ Олмаотага етиб бордик. Отам ҳалиги йигитнинг ўқитувчиси билан учрашиб, боланинг

аҳволини суриштирди, маслаҳатлади ва бу йигит ўзини ўнглаб, тўғри изга тушиб олиши учун унга ўқув отпускази беришни сўради. Отамнинг илтимоси ерда қолмади. Икки кун меҳмонхонада туриб, яна Тошкентга қайтдик. Касал бўлса ҳам, ёшликдаги дўстининг ҳожатини чиқариб келганидан хурсанд эди отам.

Модомики, отам тўғрисида ёзарканман, бир қур қўлимдан келганча у кишини кўкларга кўтариб ёзишим керак-да, деган хаёлга борганимни яширмайман. Бироқ отам ғоят камтар одам эди, ҳеч қачон бировга шоирлигини пеш қилмас, номини сотмас, бизни ҳам болалиқдан шундай тарбиялаган эди. Мен дўстларимнинг маслаҳати билан шу қалб хотираларини қоғозга туширарканман, отамнинг ортиқча таъриф-тавсифга, мақтовга муҳтож эмаслигини яна бир карра тушундим. Шу сабабли мен учун ҳаммиша азиз бўлган хотираларимнинг баъзи саҳифаларини қалбимда қандай битилган бўлса, шу ҳолича варақлаб кўрсам...

Бешинчи синфдан бошлаб, ҳар йили ёзги таътил пайтларида «Бирон бир ҳунар ўрган», деб отам мени она қишлоғимизга, қариндошларимиз хузурига юборарди.

Отажон деган бир тоғам бор — ўзи комбайнчи, бутун умри техника билан боғлиқ. Отам ўша кишини айниқса ҳурмат қиларди. Бир йили буғдой ўрими мавсумида тоғам мени ёнида олиб юриб, комбайн ҳайдашни ўргатди. Ўша йили қишлоқдан қайтиб келганимдан кейин отам сўроққа тутди: «Ҳамма тинч-омонми, амакиларинг яхши юрибдими?» ва ҳоказо. Мен отамнинг таъсирчан кўнглига оғир ботмасин, деб уларнинг ҳаётидаги баъзи бир қийинчиликларни айтмасликка уриндим. Шунда отам тараддудда қолганимни пайқаб, «Бошинга қилич келса ҳам тўғри гапир», деб мени койиди.

Укам Мирзатой бор гапни дангал айтадиган хилдан. Отам доим укамнинг шу феълини яхши кўрар, уйда бирорта маслаҳатли иш чиқиб қолса, укамнинг гапига қулоқ солар эди. Менга қолганда қаттиққўл эди...

Отам бизларни ортиқча эркалатмаган. Лекин тунлари — одатда тонгача ишларди — ухлаганимизга ишонч ҳосил қилгандан сўнг хонамизга кириб, устимиздаги кўрпаларни тўғрилаб, «Туф, туф, ёмонларим, деб чиқиб кетарди-да, кундузлари негадир ҳеч қовоғи очилмай, бизларга хўмрайиброқ қарар эди.

Ёшим йигирма олти-йигирма еттиларга борганда, бир куни юрак ютиб отамдан: «Нега бизга жуда қаттиққўл бўлгансиз?», деб сўрадим. Отам чиройли кулиб: «Не-не обрўли одамларнинг болалари эрка ўсиб, ёмон йўлга кириб кетган. Мен сизларни шундай бўлманлар деган эдим-да», деб жавоб берди.

Отам ҳар уч-тўрт ойда ўзига янги

Миртемир шеърхонлар даврасида.

С. МАҲКАМОВ фотоси

бўлади. «Онагинам» шеърдаги бош сўз «ғашлик»дир. Шу сабабли шоир уни сарлавҳага чиқарган бўлса керак. Шеърнинг саккиз мисраида ана шу ғашликнинг қаҳрамон қалбига солган ададсиз кийноқлари ифодаланган:

Товонимга чақиртиканакдай
ботгувчи — ғашлик.
Бедаво сизловикдай сизлатгувчи —
ғашлик.

Жигаримни қиймалаб аҳён-аҳён,
Чучварага чеккувчи — ғашлик.
Мени ўйлаб нотавон ва нимжон,
Ғашимга теккувчи — ғашлик.
Суякларимни сирқиратиб, оч
теватдай ғажигувчи,
Кўзимдан ёш тирқиратиб
жигилдонимда аччиқ бўзадай
ачигувчи ғашлик...

«Онагинам»нинг кейинги мисралари ана шу ғашликнинг сабабларини очишга, қатор тўсиқлар туфайли вақтида фарзандлик бурчини ўтай олмаган шоирнинг юрак-юрагидан чиққан ўкинчлари, пушаймони ва тасаллисини ёрқин ифодалаб беришга хизмат қиладди.

«Онагинам» — таржимаи ҳоли аниқ, муайян заминга эга шеър. Чунки унга Миртемир ўз биографиясининг қарийб фожиавий қисмини, қалбининг бир парчасини юксак маҳорат билан кўчирган. Шоир ижоди билан аввалдан таниш одам имзосиз ҳам «Онагинам»ни ким ёзганлигини ажрата олади. Бунинг сабаби аниқ. Шеърда Миртемир поэтик тафаккурининг етакчи фазилати — фикр билан туйғунинг уйғунлигига эришиш, ижоднинг асосий хусусиятлари — ғоявий

аниқлик ва ифоданинг етуқлиги яққол кўриниб турибди.

«Онагинам» китобхон қалбини бойитади, туйғуларини тарбиялайди. Шоир асарда ўзининг туйғуларини шеърхон қалбига ҳам кўчиради, лекин уни дардли кечинмалари залвар билан эзиб ташламайди, балки шеърнинг якуний бандида бу туйғулар умидбахш кайфият билан алмашади. Эҳтимол, свердловский Лесенколар оиласининг Москва радиосига мактуб йўллаб: «Илтимосимизни ерда қолдирмай, ўзбек шоири Миртемир ҳақида эшиттириш уюштирсангиз. Унинг «Онагинам» шеъри бизга жуда ёқди, ўйлаймизки, бошқа радиоингловчиларга ҳам маъқул тўшади», деб ёзишга шеърнинг ана шу жиҳатлари сабаб бўлгандир.

Миртемир шеър ниҳоясида «Элга

хизмат — онага хизмат», деган хулосага келади. Шоирнинг изтиробли ҳолатни, ғашликни бу тарзда яқунлаши, халққа дастёр бўлишни бирдан-бир тасалли деб билиши тасодифий эмас, аксинча, ғоят табиийдир. Чунки у бутун ҳаётини эл-юртнинг юмушига бағишлаган, ижодининг халқ турмуши билан чуқур алоқадор бўлишига эришган, ана шу беминанат хизмати эвазига эл эъзозига сазовор, бахтиёр санъаткор эди. Миртемир орзусига тўла эришди: оналарга бағишлаб ажойиб шеърый обидалар яратди. Бу ва бошқа мавзуда яратилган ўлмас асарлар шоирнинг жонажон халқига чўнг ёдгор бўлиб қолади.

Турғунбой ХАЛИЛОВ,

филология фанлари кандидати

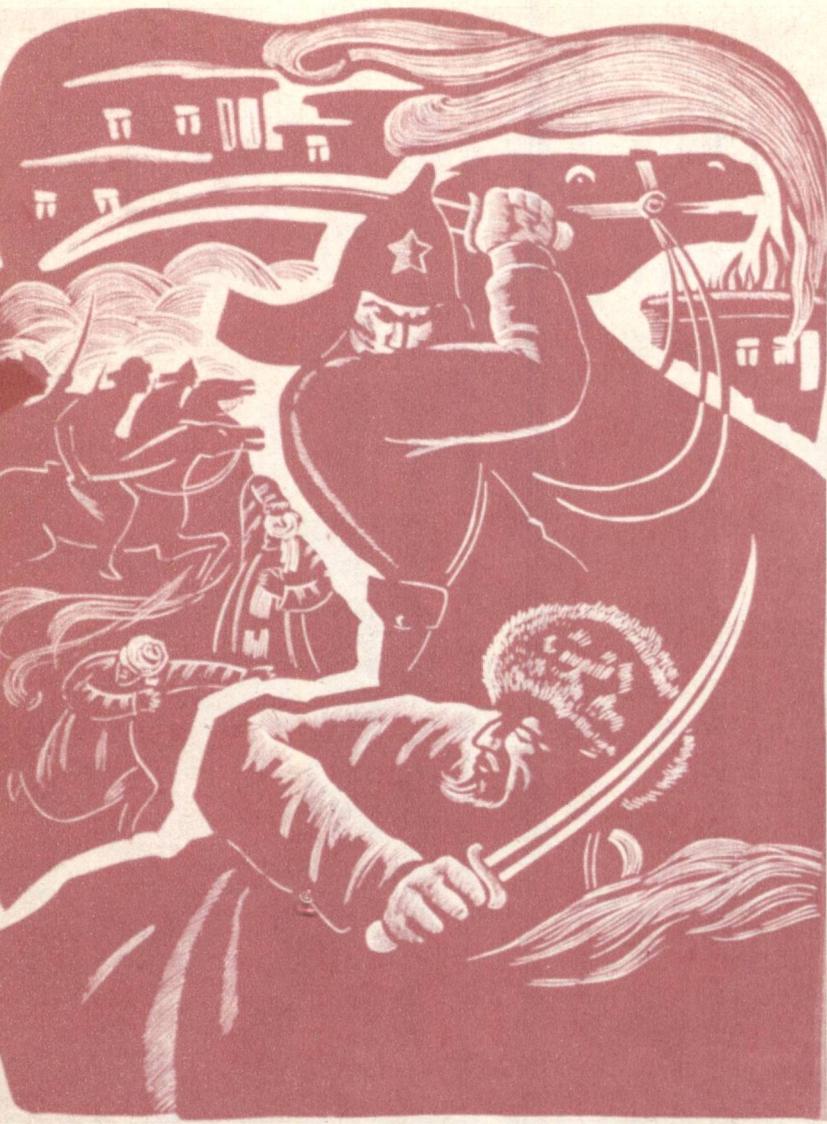
Узбекистон халқ рассоми В. УФИМЦЕВ. ХАМЗА ФРОНТДА

Ўзбекистон халқ рессоми Қ. БАШАРОВ.

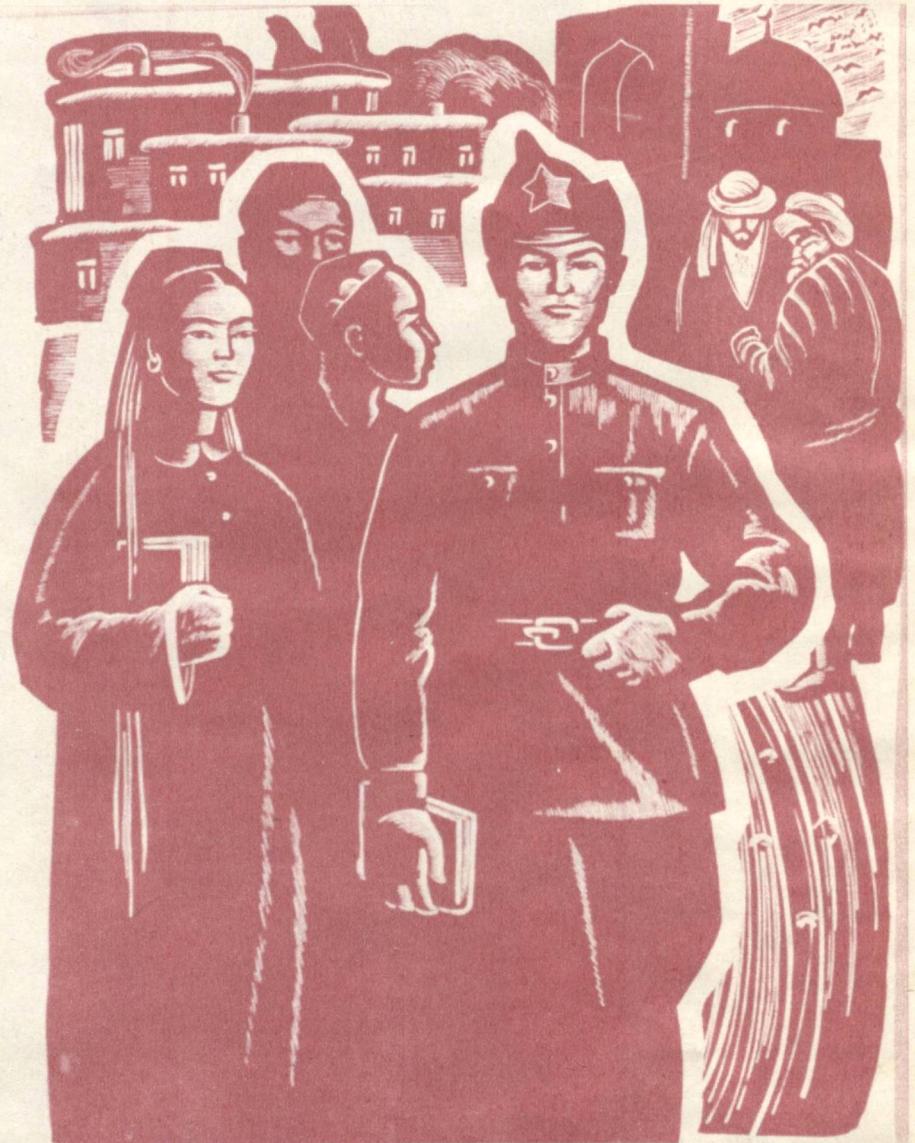
ЎЗБЕКИСТОН КОМСОМОЛИ 20-ЙИЛЛАРДА.

Триптих.

ЖАНГДА.

МЕҲНАТ ЖАБҲАСИДА.

БИЛИМ ОЛИШ ИШТИҒИДА.

ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИНИ КУТАЁТГАН ДОСТОН

пойабзал олар, бир оз кийгач, уни бизларга ёки қишлоқдан ўқишга келган бирорта жиянига берар эди. Бир куни мен: «Нега кўп оёқ кийими оласиз?», деб сўрадим. Отам бир оз сукут қилгач, шундай жавоб берди: «Ёшлигимда қиш кунлари сандалми, чувакми ёки йиртиқ ковуш кийиб, қорда ҳам, жалада ҳам юрардим. Ҳа, интернатда бир бурда қора нону ярим коса бўтқа беришарди. Кўзларимга суртгудек бўлиб ердим. Уша кунлардаги армонимнинг чеки йўқ эди. Ҳозир қандай яхши, у кунлар унут бўлиб кетди, ҳар уч-тўрт ойда эмас, уч-тўрт кунда ҳам оёқ кийим олса арзийди бу замонда», деди.

Ёзувчиларнинг Бутуниттифоқ VI съездига отамни ҳам вакил қилиб сайладилар. Докторлар: «Сиз узоқ йўлга чиқишингиз мумкин эмас», дейишларига қарамасдан, «Ҳамма дўстларим бир ерга йиғилишар экан, бормасам бўлмайди, кейин қачон кўраман?», деб мени ҳам етаклади. Москвага етгунимизча отам самолётда неча марта дори ичиб, лоҳас бўлди. Пойтахтга етиб боргач, «Россия» меҳмонхонасига жойлашдик. Мен отамни суяб, битта-битта юриб, вестибюлга олиб кирдим. Шунда ёш ёзувчи ва шоирлардан бир нечаси машҳурроқ ёзувчиларнинг чамадонларини кўтариб, меҳмонхона бўлма-ларига кириб кетишди. Зулфия опа бир ўзи қолганини кўриб, отам хаста товуш билан менга: «Бор, болам, Зулфия опангнинг кўлидан юкинни ол, мен шу ерда ўтира тураман», деди ва креслога чўкди. Мен ёрдамга шошилдим.

Бир куни отамни кўргани касалхонага бордим. «Газеталарни уйга олиб кет», деди столда қалашиб ётган газеталарга ишора қилиб. (Отам қардош республикалар ва маҳаллий газета-журналлардан жуда кўпчилигига обунга бўлар, почтадон ҳар куни уйимизга бир даста газета-журнал олиб келар эди). Шунда кўзим стол устидаги оқроққа тушди. Унда Тамарахонимнинг ёшлик пайтидаги сурати акс эттирилган эди. Орқасида эса отамнинг бир шеърдан олинган тўртлик ва қуйроқда: «Миртемир ака, соғайиб кетин! Мен Сизни севаман!», деган сўзлар ёзилган эди. Операция столга ётадиган одамга Тамарахонимнинг шу бир оғиз илиқ сўзи қанчалар далда берган экан!..

Отам Москвадаги дўстларидан бирига хат ёзмоқчи бўлди. «Кел, сен русчага чечанроқсан», деб мақсадни қисқача баён қилди-да, хатни менга ёздирди. Хатнинг ярмига келганда, қоғоз тагида ётган аллақандай қаттиқ нарсага тақалди ва чирт этиб, қоғозни тешиб юборди. Иккаламизнинг ҳам диққатимиз бўлиниб, фикримиз чувалди. Кўзойнақ тақиб, кузатиб ўтирган отам, нима экан у, дея қоғозни кўтариб қаради. Қарасак, қум зарраси. Отам хаёлга чўмиб, узоқ тикилиб қолди. Балки ўшанда арзимас бир одам асл инсонларнинг бошига оғир кулфатлар солган йилларни эслагандир. Охири: «Тавба, шу биргина қум зарраси бутун хаёлимни ағдар-тўнтар қилиб ташласа-я», деди. Мен шунда отамнинг шоирона табиятини ҳам, нотик ва таъсирчан дилини ҳам аён кўргандек бўлдим.

Менинг яккам-дуккам гапларим ҳам ўша қум зарраси каби, отам ҳақидаги — бутун умримни ёғду, қувонч ва бахтга тўлдирган муқаддас хотираларимнинг зарралари, холос. Бу хотиралар менинг кичик оламимни баъзан ағдар-тўнтар қилиб юбораётгандек туюлади.

УЗБЕК халқининг қадимий ва бой бадий ижоди хазинасида «Гўрўглининг туғилиши» дostonи ҳамда унинг вариантлари муносиб ўрин эгаллайди. Зеро, бу эпоснинг барча мавжуд вариантларини қиёсий ўрганиш ва тадқиқ этиш муҳим аҳамиятга эгадир. Унинг турли йилларда Фозил Йўлдош ўғли, Муҳаммадқул Жомрод ўғли, Пўлкан, Эгамберди Олломурад ўғли, Амин Малик ўғли, Муҳаммадраҳимхўжа Муҳаммадсодиқ ўғли, Зоҳир Қўчқор ўғли, Тош шоир Чоршанба ўғли, Абдуқодир Раҳим ўғли, Раҳматулла Юсуф ўғли, Чори Хўжамберди ўғли каби халқ дostonчиларидан ёзиб олинган вариантлари шу жиҳатдан диққатга сазовордир. Бу асарларнинг қўлёзма нусхалари ЎзФА Тил ва адабиёт институти фольклор бўлими архиви ҳамда Х. Сулаймон номидаги Қўлёзмалар институтида сақланмоқда.

«Гўрўглининг туғилиши ва болалиги» дostonини илк марта 1926 йили Пўлкан шоирдан Исо Эрназар ўғли ёзиб олган эди. 1941 йили дostonга фольклоршунос Буюк Каримов сўз боши ёзди ва анча қисқартириб нашрга тайёрлади. Бу эса асарнинг бадийлигига оз бўлсада салбий таъсир кўрсатди. Дostonнинг тўлиқ вариантини 1967 йили фольклоршунос Малик Муродов нашрга тайёрлади.

Пўлкан шоир вариантда тасвириликни, Евмит подшоиси Одилхоннинг Урайхон, Аҳмадбек, Биби Ойша деган фарзандлари бор эди. Мари беги Ковишитхоннинг ўғли Тўлибой эса машҳур синчи бўлиб, ёшлигида Одилхонга асир тушиб қолади. Одилхон қизи Биби Ойшани Тўлибойга никоҳлаб беради. Бўлғуси қаҳрамон Гўрўглининг отаси — Равшан ўшаларнинг фарзандидир. Така-Туркман элатининг эски душмани Шохдорхон жангда енгилди, аммо Равшан, Жигалихоннинг ўғли Гаждумбек ва қизи Биби Хилолни асир олиб, Заргар юртига қайтади. Шохдорхон туш кўради. Юсуф қуръандоз бу тушни таъбирлаб: «Евмитдан келган бўридан фарзанд бўлиб, у элатинга эгалик қилади», дейди. Бироқ Шохдорхон асирларни ўлдирмайди. Равшан билан Биби Хилол бир-бирларини севиб қолиб, турмуш қурадилар. Бу орада Шохдорхон Равшаннинг ўткир синчилигини эшитиб, уни саройга чақиртиради ва отларини кўрсатади. Равшан Шохдорхоннинг отлари ичида асл тулпор йўқлигини айтиб, ҳолвачининг отини мақтайди. Бундан ғазабланган хон Равшаннинг кўзини ўйдиради. Равшан кўзининг хунига ҳолвачининг отини сўрайди ва Гаждумбекни шу отга мингаштириб, иккаласи Евмитга қочади. Биби Хилол Заргар юртида вафот этади ва гўрда фарзанд кўради. Болани бир бия эмизиб катта қилади. Гўрўгли Рус-там ёрдамида шу бияни миниб Евмитга қочиб кетади. Ота-бола — кўр Равшан билан Гўрўгли Така-Туркманда топишадилар.

Дostonчи: «Шоирнинг айтган сўзи кўп бўлди, авжи қолса, гапи тушгур хўп бўлди. Гўрўглининг бир байти соп бўлди», деб Гўрўглининг туғилишига доир дoston тугаганини маълум қилади. Зеро, Пўлканнинг ре-

пертуарида Гўрўглининг болалик ва ёшлик йиллари ҳақидаги мустақил дoston — «Зайдиной» бор эди.

Дostonнинг Фозил Йўлдош ўғли вариантда эса воқеалар бошқачароқ ривожланади.

Туркман элида Аҳмад Сардорнинг урта ўраси бор эди. Бир куни улар ов қилиб юриб, чўлда бир йилқининг қув калласини кўриб қоладилар. Бу калла неча-неча иссиғу совуқ кунларни, йилларни ўтказган бўлса керак, деб уни уйга олиб келадиларда, туйиб ун қилгач, қоғозга ўраб баланд тоқчага қўядилар. Уларнинг бир сингиси бўлиб, отини Биби Хилол дер эдилар. Бир куни Биби Хилолнинг кўзи тоқчадаги қоғозга тушади ва: «Бу унга ўхшаган нарса нима бўлса экан?», деб ялаб кўрадию бўйида бўлиб қолади. Бир қанча вақт ўтгандан кейин ҳомиладор Биби Хилол ажалли етиб ўлади. Уни дафн этадилар. Гўрўгли ичида бўлғуси қаҳрамон — Гўрўгли туғилади. Ойлар, йиллар ўтиб, Гўрўгли икки ёшга киради. Бир куни гўрўгли устидан туйнук очилади. Гўрўгли шу туйнукдан чиқиб ташқарига қарайди. Эл ўртасида «Биби Хилолнинг гўридан бола чиқибди», деган гап тарқалади. Бу гапдан Аҳмад Сардор ҳам воқиф бўлади ва Гўрўглини ўз тарбиясига олади.

Шу ерда дostonнинг қаҳрамон гайри табиий туғилишига бағишланган қисми тугаб, унинг болалигига доир воқеалар бошланади: Гўрўгли биясини етаклаб келаётган бир кишини кўриб қолади. Бу Райхон араб бўлиб, унинг минган оти тулпор эди. Гўрўгли, шу тулпордан бир хоназот олай, деб, арабдан отини сўрайди. Райхон араб Аҳмад Сардорнинг хотини Халли ойимга ошиқ бўлиб, уни қўлга киритиш пайида юрарди. Райхон араб: «Аввал Халли ойим менга жомда сув берсин, кейин отимдан насл олсанг майли», дейди. Шу ҳийла билан у Халли ойимни олиб қочади. Гўрўгли арабни қувиб ета олмади. Бияси қулунлайди. Ёш қаҳрамон йўқотган тоини ахтариб юриб, Юнус ва Мисқол пари қузурига боради. Тойини шу ердан топади. Девларни тутиб келиб, қўрғон қурдиради.

Фозил шоир вариантдаги воқеалар Гўрўглининг Райхон араб олиб қочган Халли ойимни озод қилиб, Аҳмад Сардор хонадонига қайтариш мақсадида сафарга жўнаши билан якунланади.

«Гўрўглининг туғилиши» дostonининг Ҳайдар Бойча ўғли вариантда эса воқеалар бундай баён қилинади: Аҳмад Сардорнинг Гаждумбек деган ўраси, Биби Хилол деган сингиси бор эди. Гаждумбек билан Биби Хилол бир онадан эдилар. Аҳмад Сардор ўз-ўзидан хавфсираб, сингиси билан ўрасини сургун қилади. Ака-сингил Шохдорхон мамлакатига қараб баш олиб кетадилар. Гаждумбекни подшо ўзига вазир қилиб олади. Бир куни Шохдорхон подшонинг аскарлари Туркман элига келиб, мактабга кетаётган ўн иккита болани олиб қочади. Подшо бегона болаларни кўриб, «Буларни ўз юртига

жўнатинлар», деб аскарларига буйруқ беради. Лекин Кўксуяк деган бефарзанд қалмоқ Равшани яшириб қолади. Равшан бу ерда Биби Хилол билан севишиб, турмуш қуради.

Бир куни Гаждумбек билан Равшан от миниб овга чиқадилар ва бир отнинг калла суягини кўриб қоладилар. Равшан Гаждумбекка бу тулпорнинг калласи маълум бўлади. Шохдорхон Равшанни чақиртириб, «Отларим ичида тулпор борми, йўқми?», деб сўрайди. Подшонинг отлари ичида тулпор йўқ эди. Синчи тўғриси айтилади. Шохдорхон: «Бу йигит душман экан», деб, унинг кўзига дори қуйиб кўр қилади. Равшан кўзининг хунига бир қаландар девонанин ҳеч ким назарига илмайдиган қирчанғисини сўраб олиб, парвариш қила бошлайди. Шу от ёрдамида Равшан Гаждумбек билан бирга юртига қочади. Шохдорхонга Биби Хилолнинг ҳомиладорлиги ҳақида хабар етади. Подшо Биби Хилолнинг қорнини ёриб, боласини олишни буюради. Бироқ Биби Хилол вафот этади ва гўрда фарзанд кўради. Болани бир ола бия эмизиб катта қилади.

Гўрўгли Аҳмад Сардор хонадонига воёга етади. Ун беш ёшга тўлганда Арабрайхон билан ошно бўлади. Арабрайхон Аҳмад Сардорнинг душмани эди. Гўрўглига оғайнисининг оти ёқиб қолади, уни ўз биясига қўймоқчи бўлади. Арабрайхон: «Янган Оқбилал бир коса сув узатсин», дейди ва сув узатган Оқбилални отига ўнгариб олиб қочади. Гўрўгли Арабрайхон юртига бориб, унинг қизини Аҳмад Сардорга олиб келиб беради.

Эгамберди Олломурад ўғли, Аҳмад Соибназар ўғли, Тош шоир Чоршанба ўғли вариантларида ҳам ўзбек халқ дostonчилигига хос анъанавий хусусиятлар яққол акс этган. Бинобарин, «Гўрўглининг туғилиши» дostonининг мавжуд вариантлари ўзбек халқ бадий оғзаки ижодиётининг бу намунаси мустақил сюжет ва композицияга эга эканини кўрсатади. Баъзи эпизодлар, мотивлар ва образларни ҳисобга олмаганда, «Гўрўглининг туғилиши» дostonи вариантлари ўртасида кескин фарқлар учрамайди. Уларнинг барчасида Гўрўглининг гайри табиий шароитда туғилиши, авлод-аждоғлари, тез ўсиб воёга етиши, ўз юртига қайтиши, отга эга бўлиши; Холжувоннинг олиб қочиб кетилиши, тойнинг ўғирлиниши каби асосий барқарор мотивлар сақланган. Аммо мотивлар, уларнинг асосланиши, сюжет ва композициядаги яхлитлик, қаҳрамонлар образи талқини нуқтаи назардан Пўлкан шоир вариантини энг мукамал деб ҳисоблаш мумкин. Бу вариантга хос хусусиятлар асосан қуйидаги ўринларда сезилади.

Фозил Йўлдош ўғли вариантда Гўрўглининг туғилишидан кўра, унинг болалиги мотиви кенгроқ ишланган. Унда Биби Хилол Аҳмад Сардорнинг сингиси (Пўлкан шоир вариантда Гаждумбекнинг сингиси), Аҳмад Сардорнинг хотини Халли ойим (Пўлкан шоирда — Холжувон), дейилади. Гўрўглини тоғаси Аҳмад Сардор

Халқ оғзаки ижоди

ҚЎРИҚСИЗ ҚЎРИҚХОНА

ЎзССР Урмон хўжалиги министрлиги
диққатига

«Жомбой» совхозидан чиққач район марказига эмас, қўриқхонага борадиган бўлди. Йўлдан адашмаслик учун кўча бўйидаги баланд террак соясига дам олиб ўтирган бир қариядан сўрадик:

— Қўриқхонага қандай чиқилади, отахон?

— Шу йўлдан тўғри бориб, кейин ўннга буриласизлар,— деди ота.— Илгари ўрмон хўжалигининг участкаси эди. Олти йилча бўлиб қолди-ёв уни қўриқхона деб аташади. Лекин номи ўзгаргани билан ўзи ўзгаргани йўқ,— дея қўшимча қилди.

Наҳотки? Шу савол ҳеч миямиздан нари кетмайди.

Ҳали соат беш бўлмаган, лекин бу ерда идора қоровулидан бошқа ҳеч ким йўқ эди.

— Ходимлар қаерда?— деб сўрадик.— Кўпчилиги Самарқанддан қатнаб ишлайди,— деди у.— Шунинг учун эрталоқ кетишади.

— Директор-чи?

— Янги идора қуряпмиз. Ушанинг ташвиши билан юргандир.

Шу вақт дарвозада юк машинаси пайдо бўлди.

— Ана, директор ўринбосари келиб қолди,— деди ҳамроҳим, район газетасининг ходими.

Бурҳон Дўстмуродов билан танишиб, дарахт соясигади супада суҳбатлашдик.

— Ишлар қалай?

— Ўтган йили 148 тонна олма топширган эдик. Бу йил 160 тонна олма, 3,7 тонна асал, 60 тонна пичан тайёрлашимиз керак. Шу ташвишлар билан оворамиз. Асосий ишимиз бўлса қолиб кетяпти,— деди у хижолат чекиб.

Жомбой районидаги қўриқхона 1975 йилда ташкил этилган эди. Ордан қарийб олти йил ўтган бўлса-да, бу ерда деярли ҳеч нарса ўзгармаган. Ходимлар ўзларининг бевосита вазифаси— мавжуд ёввойи ҳайвонлар ва паррандаларни асраш, кўпайтириш ва ўрганиш билан эмас, худди

илгаригидек, мева ва пичан тайёрлаш билангина банд. Ботаник В. Сапкин ҳам, зоолог В. Богдасарова ҳам, гарчи катта илмий ходим ҳисоблансалар-да, ўз ишлари билан шуғullanмайдилар. 36 квадрат километрдан иборат қўриқхона территориясининг бирор томони ҳам ихоталанмаган.

«Жомбой» совхози ва Партия XXII съезди номидаги колхознинг подачилари жамоат ва шахсий хўжалик молларини қўриқхона территориясида боқадилар. Баъзи кишиларнинг ўтларни ўриб, от-улов ва аравада ташиб кетаётганликларини ҳам кўрдик.

Қўриқхона қоровулларининг қўли қисқа. Саккиз қоровулдан атиги иккитасида от бор, қолганлари участкаларни яёв кезадилар. Бирортасида ҳам милтиқ йўқ. Қўриқхона маъмурияти уларни ҳануз қурол билан таъминлай олмаган. Қўриқхонанинг Дўрмон, Уроқли, Қиёт, Сўқмон участкалари ўртасида алоқа ўрнатилмаган. Қоровуллар зарур вақтда бир-бирлари билан боғланолмайдилар.

Қўриқхонадаги тустовуқлар сони икки йил олдин 2500 та бўлса, ҳозир ҳам шунча, кўпаймаган. Кишилар билан суҳбатлашганимизда олашақшақлар баҳорда тустовуқларнинг тухумларига офат келтираётганини, тулки ва чиябўрилар паррандаларни қираётганини, жиноятчи овчилар ҳам катта зиён етказётганини ачинаб гапирдилар.

Паррандалар ва йиртқич ҳайвонлар ихоталанган махсус участкаларда асралаётганлиги ва уларни муҳофаза қилиш ҳақида астойдил қайғурилмаётганлигининг оқибати бу. Қўриқхонада бўрсиқ, сувсар, чилон (ёввойи ўрдак) сингари кўпгина ҳайвонлар ва паррандалар бор. Улар ҳам қаровсиз.

Министрликдаги мутасаддилар эса қўриқхона ходимларини «Мева ва пичан тайёрлаш планларини тезроқ бажаринглар», деб қисташдан нарига ўтмаётирлар. Ахир, қўриқхона тайёрлов хўжалиги эмас-ку... Шу асосан «Қизил китоб»га кирган ҳайвонлар асраладиган, кўпайтириладиган ва

Табиат — дўстимиз

(Пўлкан шоир вариантида Рустам олиб келиб тарбиялайди. Достон Гўрўғли янгаси — Халли оймни олиб келиш учун йўлга чиққани билан туғайди. Зайдинойни олиб келиш тасвири берилмайди.

Эгамберди Олломурад ўғли вариантида эса, Шоҳдорхон Марига бостириб киргач, унинг аъёнларидан Қосимбек (Пўлкан шоирда — Ҳамза) Равшани ўғирлаб кетади. Шоҳдорхон туш кўради. Унинг таъбирини бир юз тўқсонга кирган Патигул (Пўлкан шоирда — Юсуф) топади. Биби Хилол — Буврахоннинг жияни (Пўлкан шоирда — Жигалихоннинг қизи). Эгамберди шоир нуҳхасида достон воқеаларида Пўлкан шоир вариантидагидек Бадкир эмас, Ҳайбат полвон қатнашади. Асар охирида Гўрўғли отаси Равшан билан топшади.

Аҳмад Соибназар ўғли вариантида Биби Хилол — Аҳмад Сардорнинг синглиси (Пўлкан шоирда — Гаждумбекнинг синглиси). Биби Хилол Хўжаи Хизр назари тушиши билан ҳомиладор бўлиб қолади. Қабрда туғилган Гўрўғлини Аҳмад Сардор тарбиялайди. Бу вариантда баҳодирнинг сафарига, парилар макони Кўхикофга боришига кўп ўрин берилган. Бундан ташқари, унда ўзбек достончилигида учрамайдиган географик жойлар, янги воқеалар тасвири ҳам бор. Бу табиий ҳол, албатта. Чунки ҳар бир халқ урф-одати, табиий шароити, миллий хусусиятларини ўз асарларида акс эттиради. Шу сабабли тожикистонлик Аҳмад Соибназар ўғли достонини бундай жиҳатларнинг учраши қонуний ҳодиса.

Қашқадарёлик Тош шоир Чоршанба ўғли вариантида Биби Хилол —

уларни ўрганадиган илмий муассаса.

Илмий-техник революция шароитида табиатни, ундаги ҳайвонлар дунёсини муҳофаза қилиш янада муҳим ижтимоий аҳамият касб этмоқда.

Ҳукуматимиз бунини инobatга олиб, махсус қонун қабул қилди. Унинг чакриқ СССР Олий Советининг Учинчи сессиясида «Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида», деб чиқарган қарори кучга кирди. Унга шубҳасиз, амал қилишимиз керак.

Табиат — бебаҳо бойлигимиз. Уни кўз қорачиғидай асрашимиз, келгуси авлодлар учун унинг бойлик ва гўзалликларини кўпайтиришимиз лозим. Бу соҳада бизга марказий матбуот органлари ибрат бўлмоқда. Мана, қўлимизда «Комсомольская правда» газетасининг 14 августдаги сони. Унда газетанинг шу йил 6 март сонисида босилган «Симёғочлардаги қушлар» мақоласи бўйича редакцияга келган хатлар ҳамда тегишли министрликлар ва ташкилотлар йўлланган жавоблар таҳлил қилинган.

Машҳур журналист Василий Песков ўз мақоласида ўн минг волтли электр симлари ўрнатилган темирбетон устунларга бургут ва бошқа паррандалар қўниб, электр қувватидан ҳалок бўлаётгани ҳақида ташвишланиб ёзади. Бу танқидий мақола кенг жамоатчиликда, ташкилотларнинг раҳбарларида жиддий қизиқиш уйғотди. Кўпчиликнинг кучи билан ҳатто кўчалардаги қушларни ҳам офатлардан асраш тадбирлари белгиланди.

Давлат қўриқхонасидаги паррандалар ва ҳайвонлар тақдирига ўта совуққонлик билан қараш эса мутлақо кечирилмас ҳолдир. Яна таажжубланадиган жойи шундаки, Урмон хўжалиги министрлиги матбуотнинг бу масала ҳақидаги сигналларига бефарқ қарамоқда. Масалан, «Правда Востока» газетасининг 9 июль сонисида босилган «Қўриқхонада отилган ўқ» деган танқидий мақолада автор браконьер овчилар паррандаларга офат келтираётгани, қўриқхона ходимлари ўзларининг бевосита вазифалари билан эмас, бошқа хўжалик ишларини бажаришга мажбур бўлаётганликларини куйиниб ёзган эди.

Афсуски, қўриқхонада ҳануз ҳеч қандай ўзгариш юз бергани йўқ.

Урмон хўжалиги министрлигидаги маъсул ўртоқлар газетадаги танқиддан кейин ҳам тегишли хулоса чиқармадилар. Аксинча, министрликдагилар ҳамон қўриқхона ходимларига «Яна шунча ҳўл мева, фалон микдорда асал топширасизлар», деб, янги план-топшириқлар бермоқдалар.

Министрликдаги мутасадди ўртоқларга таъкидлаймизки, қўриқхона тайёрлов хўжалиги эмас, илмий муассаса.

Шомурод СИДДИҚОВ

Аҳмад Сардорнинг синглиси (Пўлкан шоирда — Гаждумбекнинг синглиси). У дарёдан оқиб келаётган кўпикни ютиб ҳомиладор бўлиб қолади ва қабрда фарзанд кўради. Болани Аҳмад Сардор тарбиялайди. Гўрўғли тулпор отга эришгач, Райҳон арабининг юрти — Борсакемелмасга бориб, у билан яккама-якка олишади. Шу эпизод достоннинг бошқа вариантларида учрамайди. Бу вариантда Гўрўғлининг туғилишига эмас, аксинча унинг ёшлиғига доир воқеалар тасвири асосий ўринни эгаллайди. Алоҳида таъкидлаш керакки, Биби Хилолнинг дарё сувида оқиб келаётган кўпикдан ҳомиладор бўлиши ва Гўрўғлининг оти дарё сувини тенг иккига бўлиб ўтиши мотивлари фақатгина шу вариантга хос. Бинобарин, у достоннинг бошқа вариантларига қара-

Миразиз А В ЗА М

Нишонга уриш назарияси

Ўғлим! Қани, қайта бошлаб кўр...
Ҳеч ким сени тушунгани йўқ.
Ўзингни бос ва саботли бўл!
Ҳали оздир сен йўқотган ўқ.

Ўғлим! Тағин йўл бошига қайт...
Қилт этмади биронта юрак.
Қалблар мудроқ, бепарво, лоқайд,
Ҳаммасини қўзғатмоқ керак.

Ўғлим! Бошла қайтадан яна...
Қанаб кетсин кўзларда учқун.
Керак бўлса, сен ёна-ёна
Ҳеч тинимсиз бақиргин уч кун.

Юракларга фикрингни экиб,
Шиддат билан такрорла тинмай.
Кетиб қолма қўлингни силкиб,
Ялқовларни уйғот эринмай.

Ахир, ўғлим, тўпчилар билар:
Қанчалик кўп отилса ўқлар,
Нишон уриш эҳтимоли ҳам,
Билиб қўйки, шунча кўп бўлар.

ганда қадимийроқ, дейиш мумкин.

Қисқа қилиб айтганда, «Гўрўғлининг туғилиши» эпосининг турли достончилик мактаблари вакилларидан ёзиб олинган вариантларини қиёсий таҳлил ва тадқиқ этиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фольклоршуносларимиз Пўлкан шоир варианти бўйича маълум илмий-назарий ишларни амалга оширдилар, достоннинг халқчилиги, ғоявий мазмуни, яратилиш даври ҳақида муайян қимматли фикрларни ўртага ташладилар. «Гўрўғлининг туғилиши» достонининг барча ўзбек миллий версия ва вариантларини қиёсий ўрганиш бу эпоснинг халқ достончилигимиздаги чинакам ўрнини белгилаш имконини беради.

Жўрабой ХОЛИҚУЛОВ

Самарқанд

КЎЗЛАРДАГИ АЖИБ ХОТИРА

Ногаҳоний бир тасаввур

Бир сўз бор

* * *
Бу олам сирлидир, ҳаёт ранг-баранг,
Кўзларингда қолар ажиб хотира.
Ҳар куни кўрганнинг оқ ранг, қора ранг
«Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира».

Чексиз, чегарасиз пахта майдони.
Кўёш ботган ҳориб. Уфқлар хира.
Пахта ортмоқлаган қизлар сурони
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

Ўқдай учиб борар ҳарбий поездлар,
Олисда болалар қичқираб «Ура!»
Поезд чароғида параллель излар
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

Самолёт тўқнашар кенг самоларда.
Ҳавода жасадлар. Мудҳиш манзара.
Ўн етти футболчи навқирон, сара
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

Қўзиқорин каби баъзи бир кунлар
Потир-потир чиқар зўр-зўр шоира.
Мағрур кўзларида ёнган учқунлар
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

«Фалончи давлатнинг ҳарбий кенгаши
Фалон эл бўйнида пашшадай хира»—
Радиода сиёсий шарҳчи сўйлаши
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

Йигитлар ҳақойиқ илмин титкилаб,
Нелардир излашар заррама-зарра.
Чанқоқ юракларнинг қонган онлари
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

Уколдан қулайди буюк бир олим,
Лоқайд кетиб борар мамнун ҳамшира.
Катта устунидан ажралган илм
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

Байрам. Карнай-сурнай. Қизлар. Болалар.
Чувиллаган даҳа. «Пахтакор». Ҳадра.
Дилга ором берган ёруғ жилвалар
Хаёл кўзгусидан ўчмайди сира.

* * *

Ҳар қандай одамда бўлар бир даҳо,
Ҳар қандай одамда ўлар бир даҳо.
Бу ким, деб менсимай ўтма ҳеч қачон,
Ҳар қалбда бир гавҳар ётар бебаҳо.

1 Гафур Ғулмодан

Бир сўз бор — юракка ютилган, ғамгин,
Андиша аталмиш камтарин бир сўз.
Гарданга олар у ҳаёт зэхматин.
Ёш келиндай орли. Уриштирмас кўз.

Тўғри, гоҳо унинг оти кўрқоқдир,
Доим камситилар андишали шахс.
Андиша кўпинча ёлғиздир, тоқдир
Ва бўлар-бўлмасга бошламайди баҳс.

Сен унга ниш урсанг, индамайди у,
Шарт айтиб ташламас сен кутганингни.
Аммо бу кўрсатар ноҳақлигингу
Андиша нелигин унутганингни.

Хаёрлашув

Улфати чор бўлиб ўтирар эдик
Гуржилар, абхазлар, ўрислар билан.
Боржом сувин ичдик, апельсин едик
Кўкату шоколад, ирислар билан.
Ёнда Қора денгиз, ҳаяжонли сув,
Ўртада бир суҳбат ширин ва тотув.
Раҳмат хурмо учун, тўйдим лимонга
Энди мен қайтаман Ўзбекистонга.

Бугун тонг тушимда, буни кўринг-а,
Ўртага қўйибсиз лаганда таом.
У худди ўшармиш бизнинг норинга,
Еб кўрсам, мазаси бошқача тамом.
Қазили-қартали норин соғиндим,
Тандирнинг қип-қизил нонин соғиндим.
Раҳмат очик юзу туз билан нонга,
Энди мен қайтаман Ўзбекистонга.

Уч-тўрт марта бўлдим сиз тарафларда,
Барини — ёзлару кузларни кўрдим.
Олма суви ўйнар юзлар, лабларда —
Кўркем болаларни, қизларни кўрдим.
Раҳмат, қадрдонлар, жон фидо жонга,
Энди мен қайтаман Ўзбекистонга.
Тошкентнинг хотамтой ёзин соғиндим,
Ўзбек қизларининг нозин соғиндим.

Йўллар қафтдай текис, йўлкалар мрамар,
Сердарахт йўлларнинг товлари сирли.
Ўйинлар, қўшиқлар оқшому саҳар,
Кулгилар сержаранг — гоёта таъсирли.
Раҳмат очик юзли азиз мезбонга,
Энди мен қайтаман Ўзбекистонга.
Олтиндай сап-сарик ерни соғиндим,
Ўзбекча ёзилган шеърни соғиндим.

Пицунда
1978

Орадан беш йил ўтар,
Ўн беш йил,
Йигирма беш...
Умр берса,
Мункиллаган чол, кампирлар бўламиз.
Ўтираркан бир кун акрабо-хеш,
Бу кунларни эслаб кулармиз.
Кула-кула эслармиз ҳаммасини:
Эсингдами, дермиз, анов-манов гаплар,
Эсингдами, мулзам қилгандим сени,
Эсингдами, сен қўйган талаблар?...
Оддий нуқсонлардан аччиқланиб
Ҳукм чиқарардик қатъий, юз-хотирсиз.
Юрардик бир-биримизни кўпинча яниб...
Энди ўша кунларни кўмсаб кулармиз.
Асосий масалада ҳар қалай
Тўғри юрганимиз бўлар эътироф.
Ёзган китобларни эслармиз бир талай,
Худди яратгандай афсонавий Қоф.
Орадан чорак аср ўтар,
Балки кўпроқ...
Кумушдай оқариб кетар бошлар.
Кўзлари пирпираб, нигоҳлари чақноқ,
Кириб келар эшикдан бош суқиб
Ёшлар.
Балки аччиқланиб,
Кулгимизни қистатиб
Улар нажот излар,
Биздан ҳамдард излар.
Уларнинг феълидан
Ўзимизни таниб
Жилмайиб кўярмиз,
Учрашиб кўзлар.
Биз уларнинг қаттиқ туришларин пойлаб
Жиддий чимирармиз қошларни.
Билиб-билмасликка олармиз атайлаб,
Қўллармиз давомимиз бўлган ёшларни.

Ёшликда ётар эдим айвонда,
Қаршимда шовулларди тераклар.
Тераклар шовулласа ногаҳон
Ўйнайди ҳали-ҳали юраклар.

Тебранган теракларнинг саслари
Ўйғотар англашилмас ҳаяжон...
Нима у руҳиятим қўйнида,
Не сабаб гурмушлайди азиз жон?

Дунёнинг энг ажойиб товшими
Шамолда теракларнинг шовуллаши?
Етакланг теракзорга, бўғилсам,
Тинчирман, тарқаб кетар дил ғаш.

Боши 13-бетда.

қошида замонавий аппаратлар билан
жиҳозланган музика фольклори ка-
бинетининг барпо этилиши: фойдали
бўлди.

Оғзаки ижро этиб келинаётган
анъанавий профессионал мақом ва
ўз тузилиши хусусиятлари билан унга
яқин бўлган бошқа жанрларни ҳам-
да миллий музикавий фольклор ху-
сусиятларини фаолроқ ўзлаштириб,
ўз асарларида ундан кенг ва ўрин-
ли фойдаланган композиторларимиз-
ни рағбатлантириш мақсадида 1982
йилдан бошлаб мунтазам равишда
конкурслар уюштириш ҳамда актуал
ижодий муаммоларга бағишланган
илмий-назарий конференциялар ўт-
казиш мақбул деб топилди.

Ўзбек музикасининг тарихий бой-
лиги ва совет даврида эришган му-
ваффақиятлари билан Иттифоқимиз

жамоатчилигини ҳамда чет эллик
санъат мухлисларини кенг миқёсда
таништиришда «Мелодия» фирмаси
томонидан «Ўзбек музика санъати»
антологиясининг пластинкаларда чи-
қарилиши ҳам муҳим аҳамият касб
этади.

Ўзбекистон Компартияси Марка-
зий Комитетининг қароридан композиторларимизнинг бадий-ғоявий юк-
сак асарларининг мунтазам нашр
этиб турилишига алоҳида эътибор
берилган. Ана шунда санъатимиз
ютуқларини чуқурроқ ўрганишга,
кенгроқ тарғиб этишга, шунингдек
қардош республикалар ҳамда чет эл-
лардаги созанда ва хонандалар то-
монидан ижро этилишига имкон ту-
ғилади.

Шу йил сентябрь ойида республи-
камиз пойтахти Тошкентда ўтган ул-
кан санъат анжумани — Совет музи-

каси кунларида Иттифоқимиздаги
энг таниқли композиторлар, ижрочи-
лар иштирок этдилар. Бу янгроқ
оҳанглар байрами кўп миллатли со-
вет музика санъати қўлга киритган
ютуқларни намойиш қилди ҳамда
СССР халқлари музика маданиятла-
рининг бир-бирини бойитишига му-
носиб ҳисса бўлиб қўшилди. Ана
шундай байрамларнинг ўтказиб ту-
рилиши ҳам Ўзбекистон Компартия-
си Марказий Комитетининг қароридан
кўрсатилган вазифаларга мосдир.

Музика санъатини юксалтиришдаги
асосий куч кадрлардир. Бу масала
доимо диққат марказида тутилиши
зарур. Вояга етиб келаётган ёш ком-
позиторлар, музикашунослар ҳамда
ижрочи кадрларнинг йирик ижодий
вазифаларни адо этишга қодирлиги,
ғоявий-сиёсий савияларининг етукли-
ги ҳамда бадий-профессионал им-

кониятларининг юксаклиги ҳал этувчи
аҳамиятга эгадир. Афсуски, Тошкент
Давлат консерваториясида кадрлар-
ни тарбиялаш даражаси ташвишли
аҳволда. Бу камчиликка барҳам бе-
риш лозим.

Ўзбекистон Компартияси Марка-
зий Комитетининг Композиторлар
союзи фаолияти ҳақидаги қарори фа-
қатгина шу ижодий ташкилот фао-
лиятига хос бўлиб қолмасдан, бар-
ча музикавий муассаса ва ташки-
лотлар, ижрочи коллективлар ҳамда
музика ўқув юртларига ҳам бевосита
тааллуқлидир. Шунинг учун ҳар бир
санъат даргоҳи ана шу қарор юза-
сидан тадбирлар белгиламоқда. Бу
тадбирларнинг ўз вақтида ва изчил
амалга оширилиши ўзбек совет музи-
ка санъатининг бундан кейинги рав-
нақида муҳим омил бўлиб хизмат қи-
лади.

ЯНГИ СЎЗ

Атоқли адиб Шароф Рашидов асарлари миллионлаб китобхонлар орасида машҳур. «Кашмир кўшиғи» жаҳондаги эллиқдан ортиқ халқлар тилларига таржима қилинган. «Ғолиблар», «Бўрондан кучли», «Қудратли тўлқин» романлари эса ўзбек тилидагина эмас, қардошларимиз ва кўп-лаб хорижий мамлакатлар халқларининг тилларида ҳам нашр этилиб, кенг китобхонлар оммасининг маънавий мулкига айланган. И. Султон, В. Озеров, В. Зоҳидов, З. Кедрин, В. Смирнова, М. Қўшжонов, Ҳ. Ёқубов, С. Мамажонов, А. Абросов, А. Олимжон, А. Қўлжонов, У. Норматов каби олимларимизнинг монография, тадқиқот ва мақолаларида Шароф Рашидов ижоди кенг таҳлил этилган. Н. Тихонов, М. Аvezов, Г. Марков, В. Кожевиков, М. Иброҳимов, К. Яшин, Б. Кербобоев, Г. Гуля, Миртемиров, О. Ёқубов ва бошқа адибларимиз унинг ижоди ҳақида салмоқли фикрлар айтганлар. Бинобарин, Шароф Рашидовнинг бой ижодий йўли, замонамизнинг улкан ҳаётий масалаларини кўтариб чиққан, турли жанрларда яратилган асарлари тўғрисида устоз олиму адиблардан ўтказиб янги салмоқли фикр, манзур сўз айтиш анча мушкул.

Ахёр Ҳақимовнинг «Баҳор яратаётганлар»¹ китобини қўлга олар эканми, дастлаб ана шу фикр ҳаёлимиздан ўтади. Бироқ асарнинг сўнги саҳифасини ёпгач, автор атоқли ёзувчи ижодига янгича ёндашиб, янги сўз айтганига амин бўламиз.

Тадқиқотчи «Ғолиблар», «Бўрондан кучли», «Қудратли тўлқин» романларининг ўзига хос бадий хусусиятларини, ўзбек совет романчилигининг шаклланиши ва тараққиётида бу машҳур асарлар тутган мавқени белгилашни асосий мақсад қилиб қўйган. Китоб адибнинг бутун ижоди, хусусан, унинг ёрқин публицистикаси ҳақида ҳам муайян тасаввур туғдиради.

«Олтин водий булоқлари» бобида А. Ҳақимов дилогиянинг биринчи китоби — «Ғолиблар» проблематикаси, роман бош қаҳрамони Ойқизнинг романтик образини чуқур таҳлил қилади, қаҳрамон ахлоқий-руҳий дунёси камол топган урушдан илгариги ўзбек қишлоғининг маънавий муҳити ҳақида асосли фикрлар билдиради.

Ойқиз — ўзаро ҳурмат, бирдамлик, аҳиллик, ростгўйлик, ҳалоллик ҳукмрон меҳнаткаш ўзбек оиласида ўсган, ёзувчи идеалидаги етуқ замондошимиз тимсоли. Адиб уни юксак самимият, меҳр-муҳаббат билан тасвирлайди. Ойқиз қандай ишга қўл урмасин, қандай мақсадни амалга оширишга жазм этмасин, қалб амрига бўйсунмайди. Ёзувчи унинг хатти-ҳаракатлари, фикр-уйлари фаол ижтимоий характерда эканлигига диққатни муттасил тортади.

¹ Ахияр Ҳақимов. Творящие весну. Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, Ташкент — 1979.

Ойқизнинг қалбани гўзаллиги унинг Олимжонга муҳаббатида ҳам равшан зуҳур этади. Севишганларни ниётларнинг поклиги, манфаатларнинг умумийлиги, яъни, энг аввало, ҳақ манфаати билан яшаш, ҳаётда яхшилик, эзгулик, ўзгалар бахти учун кураш туйғулари яқинлаштиради. Тадқиқотчи Ойқиз образи орқали ифодаланган ана шундай юксак ғоялар моҳиятини ҳаққоний ёритган.

Китобнинг кейинги бобида Ш. Рашидов романларида тасвирланган жўшқин давр, дилогиянинг ҳаёт материали, асарда халқлар дўстлиги мавзунининг ифодаси (автор айниқса марказий қаҳрамонлардан бири — Смирнов образи хусусида батафсил сўзлайди), «Ғолиблар»нинг асосий воқеаси — Ойқиз, Олимжон ва ҳамфикрларининг сув учун олиб борган қизгин кураши анча кенг шарҳланган, адиб романлари композициясининг муҳим фазилатларига айланган ички монологлар, баёндаги чекинишлар, персонажларнинг ёзишмалари, бадий тасвир билан публицистик тасвирнинг уйғунлашиб кетиши каби ижодий усуллар хусусида фикр юритади.

«Баҳор яратаётганлар» асарининг диққатга сазовор жиҳатларидан бири шундаки, А. Ҳақимов Ш. Рашидов дилогиясини ўзбек адабиётида кўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш мавзусида яратилган бошқа роман ва қиссалар билан қиёслаб ўрганади. Умуман, шуни алоҳида таъкидлаш керакки, автор тадқиқотда қиёсий таҳлилга тез-тез мурожаат этади. У Ш. Рашидов романларини Бутуниттифоқ адабиёти фондида, совет адабиётида кечаётган адабий жараёнлар фондида текширади. Бу — ўзбек адабиётшунослиги ва танқидчилиги ўрнатилган олса арзигулик ибратли ҳодисадир. Чунончи, А. Ҳақимов Шароф Рашидовнинг «Ғолиблар» ва «Бўрондан кучли» романларида меҳнаткаш инсоннинг қадр-қиммати улуғланганини, ўзлигини, ўз тақдирининг ҳужайини эканлигини англаб олган халқнинг маънавий камолоти ҳаққоний тасвирланганини сўзлаб, бу дилогия кўп миллатли совет адабиётидаги асосий ғоявий-эстетик изланишлар йўналишида яратилганини, адабиётимиз реализмининг чуқурлашиши ва тараққиётидаги янги босқичга мансуб эканини алоҳида таъкидлайди. Автор янги босқичга мансуб асарлар сирасига Ф. Абрамовнинг «Ака-укалар ва опа-сингиллар», О. Гончарнинг «Ҳаёт навоси», Б. Кербобоевнинг «Небитдоғ», В. Фоменконинг «Замин хотираси», Ч. Айтматовнинг повестларини киритади. Шу тарихи, тадқиқотчи Шароф Рашидов романларининг социалистик реализм адабиётида тутган ўрнини тўғри белгилайди.

Маълумки, дилогияда замонамизнинг мураккаб ижтимоий-тарихий, иқтисодий-ҳўжалик, ахлоқий ва психологик муаммолари ёрқин бадий ифодасини топган. Бинобарин, қара-

ма-қарши кучлар ўртасидаги кескин кураш бобма-боб, ҳаётнинг ўзак масалалари асосида ривожланиб борувчи бу эпик кўламли полотно адабий асар конфликт хусусияти ҳақида теран муҳокама юритиш учун бой материал беради. «Ўзма-юз» бобида А. Ҳақимов худди шу — дилогияни конфликт проблемаси нуқтаи назаридан тадқиқ этиш йўлидан боради. Автор Шароф Рашидов романларининг конфликтини аниқлар экан, ўзбек совет адабиётида эскилик билан янгилик ўртасидаги кураш, зиддиятлар кенг тасвирланганини таъкидлаб, ҳақли равишда ёзади: «Бироқ, замонамизга бағишланган асар тўғрисида гап кетганда, конфликтни янгилик билан эскилик ўртасидаги кураш, эскилик сарқитларини энгиб ўтиш машаққатлари билангине чеклаб қўйиш мақбул бўлмас керак. Тўғри, эскилик яшовчан, у қутилмаган вазиятларда панд бериб қўйиши мумкин. Албатта, ёзувчининг бундан қўл силташга ҳаққи йўқ. Аммо ишни фақат шунгагина олиб бориб тақаш, олға томон ҳаракатимиз туйғайли юзага келган қийинчиликларни кўрмаганга олиш, бу — воқелигимиз манзарасини қашшоқлаштириш, илгари босиб ўтилмаган йўлдан бораётган совет халқининг қаҳрамонлигини камситиш бўлар эди».

Танқидчининг ўзи ана шу ақидага изчил амал қилади, бу борада ҳам янгилик излайди ва Шароф Рашидов дилогияси конфликтининг ўзига хослигини исботлайди. У «Ғолиблар», «Бўрондан кучли» романлари сюжетига бизнинг кунларимизнинг реал конфликт асос қилиб олинганлигини алоҳида таъкидлайди: «Қодировнинг янги ерларни ўзлаштириш лойиҳасига тиш-тирноғи билан қарши турганлигини ҳам, Султонов ва Абдуллаевнинг найрангбозликларини ҳам ёзувчи фақат улар онгидаги эскилик сарқитлари оқибатига, деб талқин этишга мойил эмас...»

Бор қийинчилик шундаки, ҳамма нарсанинг бийлиги бу одамларнинг қўлида, районнинг қайси йўлдан кетиши кўп жиҳатдан шуларга боғлиқ. Улар ҳаётда юз бераётган ўзгаришлардан қўрқадилар. Чунки улар даврнинг шиддатли сдимида ортада қолганлар, ўз ҳаловатларинингизга кўзлайдилар, эгаллаб турган мансабларидан ажралиш улар учун тириклай ўлиш билан баробар. Бир вақтлар кўп хайри ишларга бош бўлган Қодиров ҳам, шунингдек, Султонов ҳам халқдан ажралиб қолган, улар халқ қалбидаги пинҳон кучни, яратувчи ижодий қудратни кўра олмайдилар. Қисқаси, халққа ишонмайдилар. «Бинобарин, — деб ёзади А. Ҳақимов, — бу ўринда гап эскилик сарқитлари тўғрисида эмас, балки кейинроқ «орттирилган» камчиликлар, шароитга мослашиш психологияси ҳақида бориши мумкин».

Автор дилогия қаҳрамонларининг миллий ўзига хослигини тадқиқ этар экан, бу масалага ҳам янгича ёндашади. Чунончи, у Қодиров образининг миллий заминига алоҳида диққатни тортади. Қаҳрамон характеридаги камчиликларнинг вужудга келишида бошқа кўп сабаблар қатори ўзбек миллий турмуш тарзининг ўзига хос жиҳатлари — анъаналари, урф-одатларининг ҳам маълум даражада таъсири бор. Масалан, халқимизнинг яхши бир одати — каттаю кичик қаршида одоб, андиша сақлаш, ўзидан каттани ҳурмат қилиш одатини олиб кўрайлик. Қодировни ҳам колхозчилар элга хизмати синган эски раҳбар сифатида қадрлайдилар, йўл қўйган баъзи майда-чуйда камчилик ва гуноҳларини кечириб қеладилар. У эса андишанинг отини қўроқ қўйиб, кўпчилиكنинг иззатини билмайдиган манманликка берилади, оқибатда халқни менсимасликкача бориб этади...

Шароф Рашидов — новатор адиб. Унинг новаторлиги романларида дав-

римизнинг кенг кўламли, долзарб, бутун мамлакатимиз аҳамиятига молик муаммоларини ижодий дадиллик билан тасвирлаб бергани, совет адабиётига кўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш мавзусини олиб киргани, ўзбек адабиётида омма ва раҳбар, омма ва раҳбарлик услуби масалаларини янгича талқин этгани, Жўрабоев, Ойқиз, Смирнов каби кўксидан улкан граждон шахс қалби уриб турган, фаол, илғор замондошларимиз — коммунист раҳбарларнинг ёки Пўлат, Баҳор, Анвар ва бошқа Фидойи ёшларнинг ҳаётий образларини яратганлиги билангина эмас, балки турли қинғир йўллар орқали партия сафига сўқилиб кирган, сўнгра худди шундай йўллар билан юқори раҳбарлик лавозимларига жойлашиб олган район ижроия комитетининг раиси Султонов, райкомнинг учинчи секретари Тўрахонов сингари кимсалар ҳамда уларнинг ҳамтовоқлари — Алиқул, Назокат, Гафур, Махсумча, Мулла Тўрагон кабиларнинг типик образларини яратиб, берганлигида ҳам яққол кўринади. Тадқиқотда ҳаётимиз учун қора доғ бўлган ана шу типлардан айниқса Султонов, Тўрахонов образлари чуқур таҳлил қилинган.

Атоқли адиб романларида «бош қаҳрамонлардан ташқари эпизодик, иккинчи даражали персонажлар ҳам бор, аммо тасодифий персонажлар йўқ», деб ёзади А. Ҳақимов. Автор фикрича, Ш. Рашидов романларидаги ҳар бир қимирлаган жон муайян бадий салмоққа эга бўлиб, «халқ ҳаётининг бирор жиҳати — нури ёки сояли томонини акс эттиришга хизмат қилади, авж олиб кетган курашда ўз ўрнини эгаллайди». Адабиётшунос бу нозик кузатишни дилогиядаги Муротали, Алиқул, Гафур, «Қудратли тўлқин» романидаги Хайри, Ҳайдар Содиқов, Мулла Тўрагон образлари таҳлили орқали муайянлаштиради. Хусусан, «психологик жиҳатдан нозик ишланган» характерлардан бири — принципал коммунист, меҳрибон она, вафодор ёр, ғамхўр мураббий Хайри образи талқини адабиётшуносликда янгиликдир. Ахёр Ҳақимов бу образни алоҳида меҳр билан таҳлил этади. Хайри — маънавий олами бой, баркамол, ҳаётда ҳақиқат, адолат тантанаси учун фаол курашувчи инсон. У ҳақиқатнинг рўёбга чиқиши йўлида ўзини ҳам, ўзгаларни ҳам аямайди. Бу — қаҳрамоннинг Зебиға муносабатида айниқса яққол кўзга ташланади. Хайри аввалига Акрамхон Тўрахоновдан андиша қилиб Зебининг тақдирига аралашмайди, ҳатто айтиш мумкинки, маълум муддат унинг тақдирга қизиқмайди ҳам. Бироқ вазият кескинлашиб Зебининг ҳаёт-мамоти масаласи кўндаланг бўлгач, қатъий жангга киришади, муштипар, муте аёлни муттаҳамлар чангалидан қутқаради.

Шароф Рашидовнинг совет романтики, публицистикаси, кинодраматургияси, қолаверса, шеърини тараққиётга муҳим ҳисса бўлиб қўшилган романтик, публицистик ижоди юксак инсонпарварлик моҳияти, ҳамisha меҳнаткаш инсон, унинг бахт-саодати учун курашга даъват этиб келаётган жанговар партиявий руҳи, покиза туйғуларга йўғрилганлиги туйғайли миллионлаб китобхонлар қалбидан муносиб ўрин эгаллаган. Ахёр Ҳақимов «Баҳор яратаётганлар» асарига улкан адиб ва давлат арбобининг ана шу салмоқли ижодини катта ҳурмат, самимият, публицистик жўшқинлик билан тадқиқ қилади, ёзувчи романларининг (қисман публицистикасининг) адабиётшунос ва танқидчиларимиз илгари фикр юритмаган, илғаб олмаган кўнган фазилатларига диққатни жалб этади. Бинобарин, қардош адабиётшунос олимнинг бу китоби ўзбек совет адабиётшунослигида янги сўз, қувончли воқеадир.

Маҳмуд САЪДИЙ

Я Н Г Р О Қ

К Ў Л

(Ҳикоя)

Борис Никитин 1946 йили Қозоғистонда туғилган. Саккиз болани тарбиялаб вояга етказган бувиси Ефросинья Емельяновна жаҳон адабиёти билан яхши таниш, Пушкин, Толстой асарларини севиб мутолаа қилар эди. У Борисни адабиётга ҳавасманд қилиб тарбиялади.

Борис Никитин Бутуниттифоқ зарбдор комсомол қурилишларида ишлади, Ўзбекистонга ҳам кўп келиб, халқимиз ҳаёти билан қизиқди. Журналимизда унинг БАМдан юборган хати эълон қилинган эди. Борис кўпгина ҳикоялар ёзган, лекин уларни нашр эттирмаган. Қуйида ёш адибнинг бир ҳикоясини эътиборингизга ҳавола этаётмиз.

ОЙ ЕҒДУСИ осмонни чулғаб, сутдек тиниб қолди. Уйқум қочган эди. Шу ажиб ёғду менга ниманидир эслатади, безовта қилади. Ой ёғдуси... Қир. Кўл... Янгроқ кўл!..

Ҳа, ҳа, ўша кеча ҳамон кўз ўнгимда. Катта кўлнинг қамишзор соҳили, ажойиб ов кечаси, қамиш қапа, Неъмат амаки. Яна Эркин ҳам бор эди. Тонгнинг бўзариб балқилиши томоша қилдик, эндигина чиқиб келаётган қуёш нурларидан заррин тусга кирган қирғовуллар учиб ўтди. Ҳаммаси эсимда!

Неъмат амаки жўрам Эркиннинг ўғай отаси, кўлни кўрган овчи эди. Қанча ялинсак ҳам, одатда бизни овга олиб чиқмас, қўшотарига питра тайёрлаш учун қўроғошин эритишини бизга ишониб топширарди. Уқни эса ўзи жуда пухта қилиб жойларди; аввал дорини, кейин питрани патронга эҳтиёт билан тўлдириб, сўнг тикин билан зичлаб, ўқдонга яхшилаб терарди.

Уқлари ҳамма вақт санокда бўларди.

Мен Неъмат амакига, унинг бақуватлигига, бошқаларникидан ажралиб турадиган, овчиларга хос пишиқ қомадига ҳавас қилардим. Чайир, дағал панжалари билан катта-катта михларни биз учун махсус қайириб ҳалқа ясаб кўрсатганида завқланиб кетардим.

Ёдимда, Эркинга ҳавасим келарди. Қани энди Неъмат амаки менинг дадам бўлса! Эҳ!.. Унинг жилмайиши шу қадар ёқимли, гўё ҳаммиша фақат мен учун жилмайиб тургандек. Балки чиндан ҳам шундайдир: менинг дадам йўқ эди-да...

Неъмат амаки кутилмаганда бизни тунги овга таклиф қилиб қолди. Биз узоқ йўл юрдик, бир неча қир ошиб, бугдойзорларни тикка кесиб ўтдик. Олдинда қуёш ботиб борарди. Сўнгги илиқ нурлар майсаларда товланарди. Кейин майсалар ҳам қорайди. Олисдаги қирларда йилқилар қора нуқталарга ўхшаб кўринар, тойчоқларнинг қумуш жарангидек киш-

нашларигина етиб келар эди. Тўрғай садолари ҳам тинди. Явшан ҳиди анқиди. Даралар уйқуга толмоқда эди.

Намхуш ҳаводан сездикки, кўлга яқинлашиб қолибмиз. Чиндан ҳам, кўп ўтмай соҳилдан чиқиб қолдик. Кўл кўз ўнгимизда худди қизил кемадек аста чайқалди. Мудраган қизғиш қамишзорлар ҳам сесканиб кетгандек бўлди. Кўлнинг ўртасида сапчиган балиқнинг сирти йилт этди. Бепоён уфқлардан қалқиб чиққан тун гўё майсалар, қамишзорлар устидан юриб келиб, атрофни батамом қуршади-да, ой шуъласида чўмилиб ётган қирларга юлдузларни сочиб юборди, бунинг сеҳридан олам аста мудраб уйқуга кетди...

Неъмат амаки бир пасда қапа тикди, биз югуриб-елиб унга қарашдик. Яқин атрофдан қучоқ-қучоқ қамиш ўриб, хас-хашак тўплаб, «кўрп» тўшадиқ, боғ-боғ шох-шабба териб келдик.

— Бўлди, бас,— деди Неъмат амаки терлаб-пишганимиздан кулиб,— қароргоҳимиз жуда шоҳона бўлиб кетди!

Мана, ҳамма нарса тайёр, саришта. Сув ёқаси салқим, сал шабнам ҳам тушган, намчил. Чарс-чурс ёнаётган гулхан олдида ўтирибмиз, гурунгимиз фэйзли. Қўрга кўмилган кертшоқларимиз ҳам бир зумда пишди; биз уларни совутиш учун аввал майсада юмалатиб, кейин кафтимизда куҳ-куҳлаб куюк пўстлогини кула-кула артамиз-да, ҳовури чиқиб турган дуд мазали таомни иштаҳа билан еймиз. Енгинамизда кўлнинг қамишлар орасида уйқусираб тўлгангани сезилади. Ой чарақлаб турибди. Олисларгача ястанган зангори қирда, гўё фусункор эҳром устунлари-дек чексиз, юлдузли осмон гумбазини қимир этмай суяб турган шуўла оқимлари орасида бизнинг кичкинагина гулханимиз худди жонли нарсадек типирчилайди.

Унинг ёлқин тиллари бизни сеҳрлаб қўйди. Қамишзорда уйқусираб чийиллаб қўйган қушчанинг ғалати ҳаяжонига, қаердадир кўҳна қўрғонларга яқинлашиб келган безовта йил-

қи уюрларининг дупурига, гоҳ чапдан, гоҳ ўнгдан бошимиз узра ҳавони шопириб учган кўршапалақларнинг учишига жимгина қулоқ солардик. Кейин яна сукунат, ой шуъласи элитган заминнинг беташвиш ороми...

— Биласизларми...— деди Неъмат амаки тўсатдан. Лекин бир зум сукут қилиб, кейин гапини давом эттирди:— Биласизларми, кўл... Кўл ҳам жаранглайди.

Биз нима дейишимизни билмадик. — Жаранглайди,— деди у.— Айниқса, кузда. Атроф жимжит, мана ҳозиргидек, шабада қимир этмаган пайда. Ҳа-ҳа, жаранглайди!

Биз кўлга қулоқ тутдик. Жимжит. — Мен эшитганман,— деди Неъмат амаки ва тун қўйнида қорайиб ётган қамишзорга қаради.

Гулханнинг алангаси пасайган, тикилиб қараган одам қоронғида кўлнинг симобранг сатҳини кўриши мумкин эди. Лекин кўл жимжит.

— Катта бўлганларингда сизлар ҳам эшитасизлар кўлнинг жарангини. Лекин у ҳамманинг қулоғига ҳам эшитилавермайди.

— Нимага?— дея Эркин иккала-миз баравар сўрадик.

— Кўлнинг ўзидан сўранглар,— деди Неъмат амаки кулиб,— балки сизларга айтар. Ана, эшитилар-эшитилмас шовиллаяпти.

Биз яна қулоқ солдик. Кўл гўё нафас олар, қамишлар шивирлашар, тун ғалати, сирли садоларга тўла эди.

— Кўлнинг жаранги ҳақида гапиринг,— дедик Неъмат амакига. У аста папирос тутатди. Гулханга тикилганча узоқ ўйланиб қолди. Биз уни шоширмадик: қани кутайлик-чи.

Ниҳоят, у бизга қаради.

— Хўш, қулоқ солинглар бўлма-са... Бурунги замонда мана шу кўлга яқин юртларни бир жаҳонгир сўрар экан. Кўп элу элатни босиб, машриқдан мағрибгача ҳамма ерларнинг бутун ҳусну мўъжизасини кўрган экан.

— Мўъжиза борми?
— Бор. Дунёда ҳамма нарса бўлади. Шундай қилиб,— дея давом этди Неъмат амаки,— жаҳонгир бора-бора ҳар қандай мўъжизага ҳам бепарво

бўлиб қолибди. Жуда зерикар экан. Бир куни вазирдан ғалати хабар эшитибди: қандайдир чўпоннинг айтишича, жаҳонгирнинг мулкидаги мана шу кўл кечалари жаранглар эмиш... Кекса чўпонни топтириб келибди. «Ҳа,— дебди қария,— жаранглайди». «Мени лақиллатмоқчимисан, маккор чол?— дебди жаҳонгир.— Мен бу кўлни болалигимдан бери биламан, унинг жарангларини эшитган эмасман». «У ҳаммага ҳам жаранглайвермайди-да,— дебди қария.— Фақат ихлос билан қулоқ солган кишигина эшитади. Ҳурматини жойига қўйиб тинглаш керак. Кўл ҳам ўз иззатини билади». Жаҳонгир кулибди: «Тентак экансан, қария. Мен бутун жаҳонни кезиб, жами оламга қулоқ солганман. Менинг кўрганларимни, эшитганларимни сенинг болаларинг ҳам, болаларингнинг болалари ҳам кўрмайди, эшитмайди. Бир умр шу кўл бўйида мол кетидан юргансан-да, нимани ҳам билар эдинг? Йигиштир сафсатавгани!» Қари чўпон унга ҳеч нарса демабди. Индамай тураверибди. Жаҳонгирнинг ғазоби келибди: «Ё сендан ақллироқман, демоқчимисан? Билиб қўй, мени лақиллатган бўлсан, ажалингдан беш кун бурун ўласан! Навкарларим бу хом каллангни сапчадай шартта узиб ташлайди!», дебди. Шу кундан бошлаб жаҳонгир кундузлари ухлаб, кечалари, қирда қўй сутининг ҳиди анқиганда саройдаги ишратпараст улфатларини етаклаб кўл ёқасига кетадиган бўлибди. Кўлнинг жарангларини эшитгиси келаркан-да! Улфатларининг ҳар кеча соҳилда тунашга хушлари йўқ экан-у, лекин жаҳонгир амри — вожиб, нима ҳам қила олишарди? Кўнгил очиб учун соҳилда гулханлар ёқиб, айшу ишрат қилишар, меш-меш қимиз ичиб, чора-чора гўшт еб, узоқ мамлакатларда кўрган-билганларидан мастона гурунглашишар экан. Кўл бўлса ойдаинда симобдай чайқалармиш, лекин садо чиқмасмиш.

Шу тарзда ёз ўтибди. Кўл жарангламабди. Кечалари изғирин турадиган бўлиб қолибди. Улфатлар жунжиқиб, тезроқ саройга қайтиш пайдан бўли-

Расмни Н. ИБРОҲИМОВ чизган

шар, жаҳонгирга ошқора шама ҳам қилишар экан: айёр чол алдади, калака қилиб юргандир, деган маънода... Жаҳонгир бундай пайтларда афти бўзариб, ғазабдан қақшар, чўпонни чақиртирар экан. «Менга қара, аҳмоқ чол,— дер экан дағдаға билан,— мен улфатларим билан бутун ёзни кўл ёқасида ўтказдим. Лекин кўлдан бирор садо эшитганим йўқ. Бугун охирги кеча соҳилда тунаймиз. Агар кўл бугун ҳам жарангламаса, каллангни қўлтиқлатаман!» «Начора, ихтиёр ўзингда, олампаҳо», дебди қария. Мулозимлар кўл ёқасига алвон гиламлар тўшаб, меш-меш қимиз ташиб, дастурхонларга ноз-неъматни тўкиб ташлашибди. Жаҳонгир қирқ канизак ўртасида ўтириб маишат бошлабди. Атрофида аркони давлат, аёну мулозимлари. Юзлаб гулхан ёлқини кўкни тутиб, ою юлдузлар хира тортибди. Яланг оёқ қари чўпон бўлса соқчилар қуршовида кўлнинг бир чеккасидаги қамишзорда маънос ўтирибди. Шу зэйлда тун ҳам ўтибди. Охирги тун. Эртасига дарғазаб жаҳонгир чолни чақиртирибди. «Хўш,— дебди у,— балки сен эшитгандирсан кўлнинг жаранглаганини?» «Ҳа, эшитдим олампаҳо», дебди чол. Жаҳонгирнинг афти буришиб кетибди. «Балки сизлар ҳам эшитгандирсизлар?», деб бақирибди навкарларига. «Ҳа, қиблагоҳ», дейишибди навкарлари. Жаҳонгир ғазабдан тутқиб, қиличини қинидан суғурибдию чолнинг ҳам, учала навкарининг ҳам калласини шартта-шартта чопиб ташлабди. Кўлнинг шаффоф тўлқинлари ёлқин тусига кириб қолибди...

Неъмат амаки жим бўлиб қолди. Сўнаётган гулхан унинг юзини сал ёритиб турарди. Ойни қора булут тўсган, қоронғида кўл тўлғонгани сезилар, у гўё ҳали ҳам шўрлик чол

ва ёш навкарлар фожиасини эслаб қийналаётгандек эди.

Неъмат амаки бизга қаради:

— Кўлнинг жаранглаганини эшитгиларинг келяптими?

— Ҳа,— дедик аста шивирлаб.

— Эшитасизлар. Катта йигит бўлганда, яхшилаб қулоқ солишни ўрганиб оласизлару албатта эшитасизлар.

— Ҳали буни ўрганиш ҳам керакми?

— Бўлмаса-чи!— деди жилмайиб Неъмат амаки.— Ҳамма нарсани ўрганиш керак. Мана, ҳозир тепамиздан кўршапалак учиб ўтди, пайқадингларми?

Эркин иккаламиз бир-биримизга қараб олдик.

— Пайқамадинлар,— деди Неъмат амаки,— мен бўлсам пайқадим.

Биз беихтиёр тунги осмонга қулоқ тутдик, аммо чексиз қирлар жимжит эди. Тепаликлар маст уйқуда. Узоқдаги йилқилар ҳам тик турганча ухламаяптимики?

— Дада, кейин-чи, кейин нима бўлди? Жаҳонгир...

— Кейинми?— Неъмат амаки чўғдан кўз олмай ўйчан давом этди...

— Кейин жаҳонгир хомуш тортиб ўйланиб қолади. Уйқуси қочади, хижил бўлади. Нега дейсизларми? Жаҳонгир ўйлаб-ўйлаб фаҳмладики, чол уни алдамаган, чол кўлнинг жаранглаганини эшитган. Лекин нима учун охирги кеча «Эшитмадим, қиблагоҳ», деб қўя қолмади? Наҳотки, рост гап ўлимдан зўр келса? «Кўл жарангламади, кўл ўлиқдай безбон, таксир, бир қошиқ қонимдан кечинг!», деса, шоҳ саховат кўрсатиб, бўшатиб юбормасмиди? Жаҳонгир шуни ўйлаб ич-этини ер экан. Наҳотки, кўлнинг жаранглаганини эшитолмас? Ахир, шу соҳилда қанча яшаган, қанча маишат қилган, сон-

саноқсиз уюрлари шу кўлдан сув ичган!.. У ҳаловатини батамом йўқотибди. Кекса чўпоннинг айтганларини эслабди: «Агар кўлга ихлос билан қулоқ тутсангиз, унинг ўзи истагандай разм солсангиз...» Жаҳонгир кечалари ҳаммадан яшириниб кўл ёқасига чиқадиган бўлибди. Энг сокин, оппоқ-ойдин, осойишта кечаларни танлар, қимир этмай ўтириб қулоқ солар экан. Аммо кўл жарангламасмиш. Балки жарангласа ҳам, жаҳонгир тинглашни билмас, кўлнинг жаранглаганини учиб ўтган қуш қанотларининг шарпасидан фарқ қилолмас экан. Кунлардан бир кун жаҳонгир кўл ёқасидан қайтмабди. Гумдон бўлибди. Чўкиб кетдимми... Қайдам энди... Ҳеч ким билмайди. Ҳеч ким унинг номини ҳам хотирламайди. Умрида бировга яхшилик қилмаган экан-да.

— Шуми?— деди Эркин.

— Ҳа, шу. Дарвоқе, қариялар орасида бир гап борки, гўё ўша жаҳонгир ҳали ҳам кечалари шу кўл бўйида соядай тикка туриб, қулоқ солармиш...

— Кўл-чи, кўл!..

— Кўл чиндан ҳам янгроқ. Кечалари ҳали-ҳамон янграйди.— Неъмат амаки оёқларини узатиб, чигилини ёзди.— Ўша садо кўпларнинг қулоғига чалинади. Катта бўлганларингда сизлар ҳам эшитасизлар,— дея кулиб такрорлади у.

— Янграйди, десак одамлар бизга ишонишмас-чи?— деди Эркин.

— Ишонишмас... Сизлар бари бир ёлғон гапирмайсизлар-ку?

— Ростини айтаман!— дедик биз. Неъмат амаки сал жилмайиб, чўнтагидан папирос олди-да, кўл томонга бурилиб тутатди.

Гулханнинг чирсиллаб ёниши эшитилди, кўлнинг қорамтир сатҳи қа-

мишларни аста шовиллатиб тебранди. У томонга узоқ қараб туришга юрак дов бермас, олисларда сирли кўлга тикилган жаҳонгирнинг қоп-қора сояси пайдо бўладигандек туюлар эди.

— Энди ётиб ухласак ҳам бўлар,— деди Неъмат амаки.— Саҳарлаб тураемиз, ўрдаклар учиб кетмасдан...

Капага кириб бир-биримизнинг пинжимизга тикилганча эндигина кўзимиз илинган экан, уйқу аралаш Неъмат амакининг товуши эшитилди: «Эртасида бу, эртасида. Бир вақт келиб сизлар ҳам уни ўз болаларингизга айтиб берасизлар». Кейин ухлаб қолибмиш...

Эркин иккаламиз тонгда туролмадик. Кузги хашак, қамиш ҳиди анқиган қапада уйқу шунақа ширин бўлар эканки... Уйғонганимизда қирнинг паға-паға туманлари ичида совуқ тонг туғилиб улгурган, кўлнинг қизғиш тўлқинларида чорлоқлар чайқалар эди. Неъмат амаки бизни уйғотмаслик учун узоқроққа бориб отиб келган ўрдагини кўрсатди.

Уйга отландик. Кўлдан эндигина узоқлашганимизда сеҳрли бир жаранг осмондан тушиб кўнглимизга чўкди. Бошимизни кўтардик, кўксимиз энгил, ширин, соф ҳавога тўлди. Тиник, мовий юксакликда турналар арқон солиб учиб борар, уларнинг жарангли ҳайқирялари бутун оламни тутган эди. Арғамчи бора-бора ипдек ингичка тортиб, кўздан йўқолди. Жарангли садоси эса ҳамон кўксимизда...

Болалигимизнинг яна бир ёзи шундай ўтган эди.

Бунга анча бўлди. Энди Неъмат амаки йўқ. Болалигимиз ҳам ўша янгроқ кўл соҳилида қолиб кетган.

Асқад МУХТОР таржимаси

ДИД

Ҳаваскор рассом Суръатжон узок муддат уриниб яратган асарини қўлқлаб, ҳаяжонини босолмай, редакция оstonасига қадам қўйди. У «Рассом» деган ёзуви бор эшикни тақиллатиб, оҳиста очди. Патила-патила сочлари елкасига тушган, қирра бурун, кўнгиздек мўйловли ориқ йигит папирос бурқситганча ниманидир ўчириб ўтирарди. У Суръатжонга бир қараб олиб:

— Келинг, шоир!— деди-да, яна ишини давом эттираверди. Суръатжон хонага кириб, ходим билан қўл бериб сўрашди. Сўнгра:

— Мен шоир эмас, рассомман,— деди ийманиб.— Ҳаваскор рассомман...

— Рассомман, денг? Оббо, шоирэй, нега тикка турибсиз?— Ходим ясама виқор билан сўзларди.— Утиринг! Хўш, хизмат, шоир!

— Мен шоир эмас, ҳаваскор рассомман.

— Биладан, биладан. Шоир бўлганингизда Жавлонийга кирардингиз.

Рассомсизки, менинг ҳузуримдасиз! Биладан, шоир, биладан. Биз ҳам осмондан тушмаганмиз, шу рўйи заминнинг одамимиз, унча-мунча саводимиз бор, дидимиз бор. Хўш, гапиринг, шоир!

Суръатжон ўнғайсизланди. Бир оз саросимага тушиб, портфелидан ўзи чизган портретни олиб кўрсатди.

— Мана, ака, яхши ният билан мавлоно Лутфийнинг портретини чизувдим. Бир кўриб берсангиз,— деди ийманиб. У бир зумда терлаб, қизариб кетди.

— Ҳой шоир, бу қахрамонингиз нечани асрнинг одами ўзи? Шу замонда ҳам қават-қават яқтагу тўн киядими киши? Бизга замонамиз қахрамонларининг портрети керак! Лоақал бунни соқол-мўйлабсиз чизсангиз ҳам бўларди. Яна бошида саватдек салла! Нега дўппи кийдирмадингиз? Топилмадимми?

— Жон ака, ахир бу киши Лутфий...

— Нима ўша Мавлон Лутпий...

Латипов бўлса керак асли... Дўппи киймадимми? Кияди!

Рассом портретга қайта разм солиб, уни синчиклаб кўрган бўлди. Сўнг портретни стол устига қўярқўймак авторнинг олдига сурди.

— Қайта чизинг! Костюм, дўппи кийдиринг. Айтинг, соқолини бутунлай олдирмаса ҳам замонавий қилиб калтагина қирқтирсин Латипов домла. Қўрқмасин, яна қайтиб чиқади бу соқол деган жонивор. Айтмоқчи,— ходим Суръатжонга тикилди, бу қахрамонингиз, яъни Латипов домла қаерда ишлайди ўзи? Ёки пенсионерми?

— Айтдим-ку, бу киши мавлоно Лутфий, забардаст шоир,— Суръатжон яна нимадир демоқчи бўлиб оғиз жуфтлаётган эди, рассом шарақлаб кулиб юборди.

— Ваҳ-ваҳ-ваҳ! Шоир дегани ҳам шунақа кийинадимми? Ёки ўзингизнинг ижодингизми бу кийимлар? Қахрамонингиз катта шоир бўлса, бирорта орден ёки медали бордир? Сиз чизаётганингизда тақиб турса бўлмадимми? Лоақал университет значоги бордир. Қайта ишлаганда ана шуларга эътибор беринг, шоир, хўпми? Бизда ҳам унча-мунча дид бор, ука. Ҳа, шундай қилинг!

— Рассом ака, ахир бу киши...

Редакция ходими Суръатжоннинг гапини шартта бўлди:

— Ҳамма гап тушунарли, шоир. Бу киши, яъни қахрамонингиз — катта шоир! Мен айтган гаплар асосида асарни қайта ишланг, зарар

Расмни Р. ЗУФАРОВ чизган

кўрмайсиз. Бизда ҳам унча-мунча дид бор... Хўп, хайр, шоир! Қахрамонингизга биздан салом айтинг. Бундан кейин умуман ижодингизда замонавийлик энг олдинда турсин, шоир ука. Кўришгунча хайр!— Ходим икки бармоғини лабига тегизиб ўпдию қўлини кўтариб хайрлашди.

— Қойил!— деб қўйди. Суръатжон тақшарига чиққач.— Хайрлашиши ҳам замонавий!..

Музаффар ТУРСУНОВ

Қулоққа чалинган гаплар

УЧРАШУВ

— Яхши қиз, сизни қаердадир кўрганга ўхшайман.

— Эҳтимол.
— Қаерда ишлайсиз?
— Ҳушёрхонада.

УЗРИ ГУНОҲИДАН ОҒИР

— Алло, алло!
— Биродар, сиз яна янглишиб бизнинг хонага телефон қилиясиз?

— Биладан, ўйлаб кўрсам, биринчи марта сизни безовта қилганимда узр сўрамапман, эшитаясизми?.. Алло, алло!.. Оббо, яна бир телефон қилиб узр сўрасамми-кан? Жаҳли чиқиб трубкани қўйиб қўйди шекилли.

ҲАР КАЛЛАДА БИР ХАЕЛ

— Онаси, сен ҳам сира эртаги кунни ўйлайсанми?

— Вой, бўлмасам-чи, эртага бриллиант узук олиб берасиз, индинга бориб чет эл саёҳатига путёвкани суриштирасиз, кейин янги «Волга» олсак...

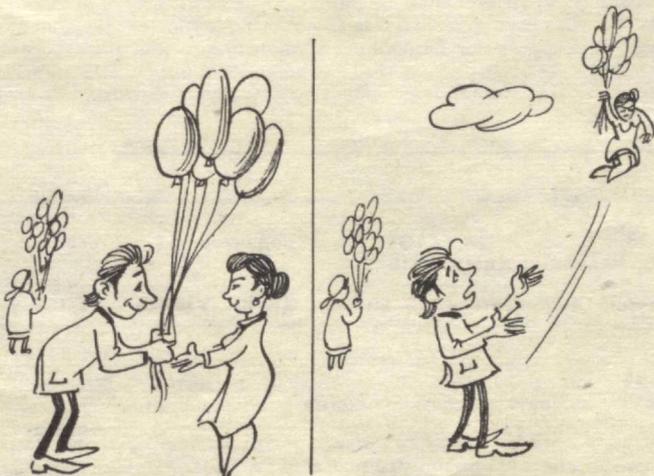
— Э, бўлди, бўлди, шу кунимиз тузук экан, онаси!..

С. САЪДУЛЛАЕВ
тўплаган

— Икки оғиз сўз айтсангизлар.
— Биз айтадиган сўзимизни айтиб қўйдик.

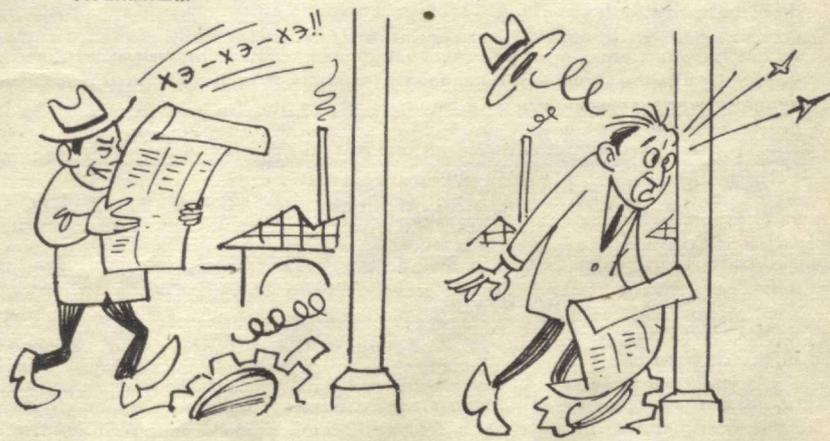
Изоҳнинг ҳожати йўқ.

Расмларни А. ХОЛИҚОВ чизган

— Қани энди сиз кетмасангиз-да, Қорбобо келмай қўяқолса!..

— Одам деган шунча ҳам майда гап бўладими? Завод қўраси ивирсиб ётганмиш...

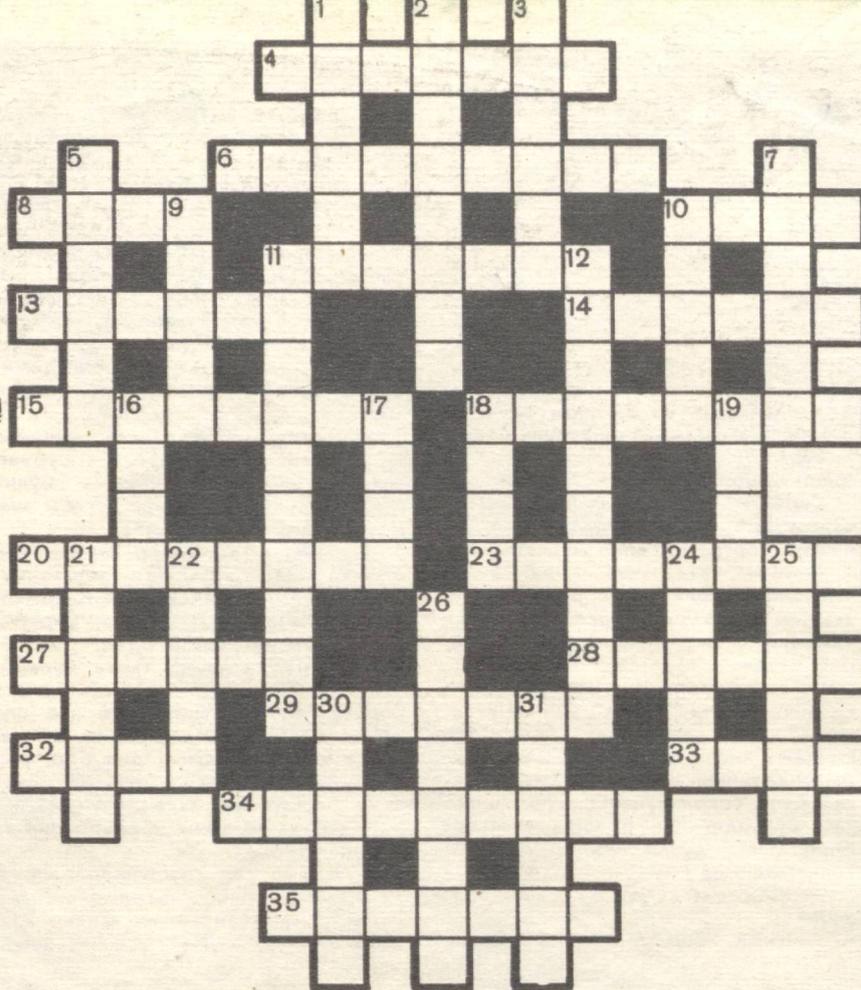

— Қа-қа-қа-қаёқ-қааа!
— Кишт-э! Узларингни шўрвага бостирмаганимга шукур қил ҳамманг.

Ғийбатчи: — Бу қандай сотувчи узил.. Тилидан бол томади-я. Тавба, жанжаллашишга сабаб ҳам тополмайсан!

Исрофгарчилик томон қўйилган биринчи қадам.

КРОССВОРД

Энига: 4. От. 6. Қирғизистондаги курорт. 8. Ҳасиллик. 10. Ичимлик. 11. Африка ва Жанубий Америкада сийрак бутазорлар жойлашган кенг ялангликлар. 13. Чехословакиядаги шаҳар. 14. Аёл исми. 15. Француз ёзувчиси. 18. Лашкарбоши. 20. Халқ достони. 23. Геодезия асбоби. 27. Мамлакатимиздаги қўл. 28. Металл. 29. Европадаги давлат. 32. Қариндош. 33. Отулов анжومي. 34. Полиграфия корхонаси. 35. Спорт тури.

Бўйига: 1. Тасвирий санъат жанри. 2. Лоф. 3. Соҳибдор. 5. Қадимий шаҳар. 7. Алишер-Навоий достони қаҳрамони. 9. Илтимоснома. 10. Бошпана. 11. Қайд этувчи физик асбоб. 12. Ҳайъат илми. 16. Сабзавот. 17. Инерт газ. 18. Мусиқа асарига тақлидан яратилган ашула. 19. Ажнабий пул бирлиги. 21. Урта Осиёдаги тизма тоғ. 22. Лаёқат. 24. Айний асарининг қаҳрамони. 25. Шифобахш гиёҳ. 26. Касб. 30. Санъаткор. 31. Қимёвий элемент атомларининг ҳар хил тури.

Тузувчи **А. ҲАКИМОВ**

Денов

10-сонда босилган КРОССВОРДНИНГ ЖАВОБИ:

Энига: 2. Шам. 7. Микеланжело. 10. Кола. 11. Бром. 14. Нотиқ. 15. Ҳимолай. 16. Туман. 19. «Волалик». 20. Мис. 21. Охунова. 26. Табиатшунос. 27. «Ҳалоскорлик». 29. Никотин. 30. Шар. 31. Колхида. 34. Аскар. 36. Фаркент. 37. Қовун. 41. Кино. 42. Арпа. 43. Жибилангон. 44. Тол.

Бўйига: 1. Тамарахоним. 3. Гилам. 4. Дельфин. 5. Ижодкор. 6. Эльба. 8. Коми. 9. Бону. 12. Новосибирск. 13. Марваридгул. 17. Мичурин. 18. Ахборот. 22. Чад. 23. Тош. 24. Май. 25. Сим. 28. Ҳайкалтарош. 32. Ражабий. 33. Антоним. 35. Атир. 38. Охра. 39. Соҳил. 40. Баҳор.

МУҚОВАДА

Биринчи бет: Октябрь революцияси номидаги Меҳнат Қизил Байроқ ордени Тошкент Тепловоз ремонт заводида КПСС XXVI съезди шарафига қизгин давом этаётган социалистик мусобақа гольблари (чапдан): тепловоз цехининг слесари, завод партия комитети бюросининг аъзоси **Турсун Солиҳов**, ром-кузов участкаси бригадари **Қучқор Қорабоев**, тепловоз цехи слесари **Маннол Фуломов**, тепловоз цехи бригадари **Холмат Шерқўзиёв**, темирчилик цехининг илғор ишчиси **Гулчеҳра Ражабова** ўртоқлар 1919 йилдан КПСС аъзоси, за-

вод ветерани **Р. Шнольниновни** шонли инқилоб йилларининг фаол иштирокчиси, устод сифатида гоёт қадрлайдилар, ундан маслаҳат, йул-йўриқ оладилар.

Тўртинчи бет: Ўзбекистон телевидениеси ва радиоси Эстрада симфоник оркестрининг хонандаси **Раъно Шарипова** ижрочилик маҳорати ва репертуарининг ранг-баранглиги билан Бутун-иттифоқ конкурсларининг лауреатлигига сазовор бўлди.

Б. МИЗРОХИН фотоси

Серқуёш ўлкамиз меҳнаткашлари халқ хўжалигининг жуда кўп соҳаларида ўнинчи беш йиллик план ва мажбуриятларини муддатидан анча илгари шараф билан адо этиб, ўн биринчи беш йиллик ҳисобига меҳнат қила бошладилар. КПСС XXV съезди шарафати билан бунёдга келган кенжа районлар, корхоналар, совхозлар эса республикамиз халқ хўжалиги тараққиётига ўз муносиб ҳиссаларини қўша бошладилар. Қарши чўлида янги ташкил этилган Таллимаржон райони ўнинчи беш йилликнинг яқунловчи йили пахта мавсуми илғорларидан бири бўлди. КПСС XXVI съезди ва Ўзбекистон Компартияси XX съезди шарафига қизгин давом этаётган социалистик мусобақада фаоллик кўрсатиб, йиллик планини, шунингдек, ўз зиммаларидаги оширилган мажбуриятни муваффақиятли бажардилар, қабул пунктларига 45 минг тоннадан зиёд пахта топширдилар.

СУРАТЛАРДА:

Таллимаржон районидаги «Самарқанд» совхозининг механик-ҳайдовчилари — ана-ука (чапдан) Уроқ, Қурбон, Болта, Уроз ва Ҳамро Норов ўртоқлар КПСС XXVI съезди шарафига бошланган социалистик мусобақа байроқдорларидилар.

ВЛКСМ XVIII съезди номидаги совхознинг дондор механизатори Насриддин Абдуллаев, бош агроном Равшан Акимов, бригада бошлиғи Саид Жуманиёзов ўз меҳнатлари самарасидан мамнун.

ВЛКСМ XVIII съезди номидаги совхознинг бу йил 500 тонна «оқ олтин» теришга сўз берган механизатори Маҳбуба Саидолимовани эл эъозламоқда.

Қалб амри билан «Навбахор» совхозига ишга келган ёш механизатор Сония Мустақимова меҳнатда намол топмоқда.

«Самарқанд» совхозини ишчилар номитети раиси Бозор Равшанов, нормамат Пардаевага кўчма вимпелни топширар экан, у бошқи илғор бригада аъзоларининг фидонорона меҳнати ҳақида алоҳида тўхталиди.

Бригада бошлиғи Қудрат Ҳаққулов — илғор механизатор Тожи Қодировнинг устоди.

Ж. ТУРАЕВ фотолари

Бош редактор — Асқад МУХТОР

Редколлегия: Чингиз АҲМАРОВ, Абдулла БОБОХОНОВ, Воҳид ЗОҲИДОВ, Ваҳоб РЎЗИМАТОВ (бош редактор ўринбосари), Саид ШЕРМУҲАМЕДОВ, Комил ЯШИН, Ислиддин ҲАЙДАРОВ.

«Гулистон» — ежемесячный общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

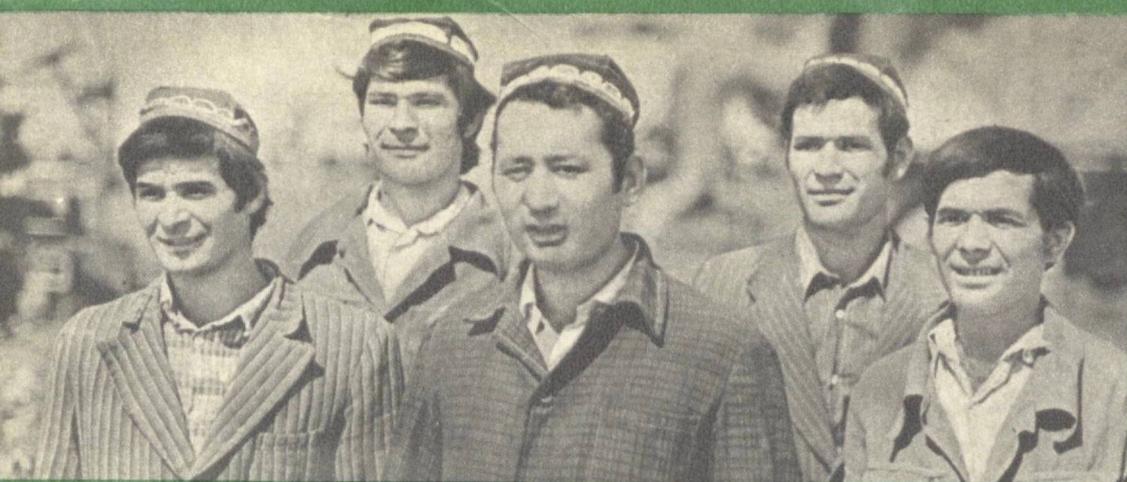
Техредактор **А. САИДУМАРОВ**

Корректор **Н. ЯУЛДОШЕВА**

Адресимиз: 700000, Тошкент, — П, Ленин кўчаси, 41. Редакция телефонлари: бош редактор — 33-35-20; бош редактор ўринбосари — 33-35-90; масъул секретарь — 32-58-33; ижтимоий-сиёсий, фан ва маданият бўлимлари — 33-36-59; адабиёт ва санъат бўлими — 33-36-02; рассомлар бўлими — 32-58-32.

Босмаҳонага туширилди 24.09.80 й. Босишга рухсат этилди 27.10.80 й. Р—16670. Қоғоз 70×108/8. Вотиқ усулда босилди. Шартли босма тобоқ 5,6. Нашр ҳисоб тобоғи 7,80. Тиражи 267690. Вуюртма 4109. Нашр А—107.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ ордени босмаҳонаси. 700000, Тошкент, ГСП, «Правда Востока» кўчаси 26.

1

4

2

3

5

6

ISSN 0134—2207

Баҳоси 30 тийин

Индекс 75233

